

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Samanta ADANAVIČIŪTĖ
Ekonomikos studijų programos studentė

**KORUPCIJOS POVEIKIO PAGRINDINIAMS MAKROEKONOMINIAMS
RODIKLIAMS ANALIZĖ LIETUVOS PAVYZDŽIU**

Magistro darbas

Šiauliai, 2012

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Samanta ADANAVIČIŪTĖ

**KORUPCIJOS POVEIKIO PAGRINDINIAMS
MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS ANALIZĖ
LIETUVOS PAVYZDŽIU**

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, Ekonomika (L100)

**Darbo vadovė:
Lekt. dr. Janina ŠEPUTIENĖ**

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui
įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

ANOTACIJA

Samanta Adanavičiūtė

Korupcijos poveikio pagrindiniams makroekonominiams rodikliams analizė Lietuvos pavyzdžiu. Magistro darbas.

Magistro darbe nagrinėjamas korupcijos poveikis makroekonominiams rodikliams Lietuvoje. Tyrimo teorinėje dalyje pateikiamos užsienio autorių korupcijos sąvokos interpretacijos bei išskiriami teoriniai korupcijos poveikio aspektai pagrindiniams makroekonominiams rodikliams. Praktinėje baigiamojo darbo dalyje atlikta regresinė analizė, ir nustatytas ryšio stiprumas tarp korupcijos suvokimo indekso ir pagrindinių makroekonominių rodiklių. Tyrimo metu nustatyta, kad korupcijos lygis šalyje analizuotus makroekonominius rodiklius veikia neigiamai. Įvertinus ir kitų nustatytų kintamųjų poveikį, korupcijos įtaka analizuotiems rodikliams sumažėjo, tačiau išliko statistikai reikšminga.

ABSTRACT

Samanta Adanavičiūtė

The analyse oh the influence of corruption on macroeconomic indicators in Lithuania.
Master's work.

The aim of the Master's final paper thesis is to analyse the influence of corruption on macroeconomic indicators in Lithuania. In the theoretical part is analysed various foreign authors' interpretation of the concept of corruption and identifies theoretical aspects of the impact of corruption to the main macroeconomic indicators. In the practical part of the work used regression analysis and identified the strength of the relationship between corruption perception index and the main macroeconomic indicators. The study found that the level of corruption has a negative impact on the main macroeconomic indicators. The study found that corruption has a negative impact in economic growth. If the other variables effect estimates, the influence of corruption for analysed indicators decrease, but remained statistically significant

TURINYS

<u>IVADAS.....</u>	<u>8</u>
<u>1. Korupcija ir jos poveikis ekonomikai teoriniu aspektu.....</u>	<u>11</u>
1. 1. Korupcijos apibrėžimas.....	11
1. 2. Korupcijos poveikio ekonomikai empirinių tyrimų apžvalga.....	12
1. 2. 1. Korupcijos poveikio ekonomikos augimui įvertinimas.....	13
1. 2. 2. Korupcijos poveikis investicijoms.....	14
.....	14
1. 2. 3. Korupcijos poveikis tiesioginėms užsienio investicijoms.....	16
1. 2. 4. Korupcijos poveikis darbo rinkai.....	18
1. 2. 5. Korupcijos poveikis ekonomikos atvirumui.....	19
1. 2. 6. Korupcijos poveikis verslo sektoriui.....	21
1. 2. 7. Korupcijos poveikis kitiems ekonominiams ir socialiniams aspektams.....	23
1. 3. Korupcijos priežastys ir jos vertinimas.....	27
<u>2. KORUPCIJOS POVEIKIO PAGRINDINIAMS MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TYRIMO METODIKA.....</u>	<u>31</u>
2. 1. Korupcijos poveiklio ekonomikai tyrimo modelis.....	31
2. 2. Veiksnių, įtraukiamų į korupcijos poveikio ekonomikai vertinimo modelius, pagrindimas.....	33
2. 2. 1. Veiksnių, įtraukiamų į korupcijos poveikio tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimo modelius, pagrindimas.....	33
2. 2. 2. Veiksnių, įtraukiamų į korupcijos poveikio nedarbo lygiui vertinimo modelius, pagrindimas	35
2. 2. 3. Veiksnių, įtraukiamų į korupcijos poveikio ekonomikos atvirumui vertinimo modelius, pagrindimas.....	37
2. 2. 4. Veiksnių, įtraukiamų į korupcijos poveikio ekonomikos atvirumui vertinimo modelius, pagrindimas.....	38
2. 3. Korupcijos poveikio Lietuvos makroekonominiams rodikliams tyrimo metodai.....	39
<u>3. KORUPCIJOS POVEIKIO MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS ANALIZĖ.....</u>	<u>43</u>
3. 1. Korupcijos lygio Lietuvoje analizė.....	44
3. 2. Korupcijos ir TUI priklausomybės Lietuvoje analizė.....	45

<u>3. 3. Korupcijos ir nedarbo lygio priklausomybės Lietuvoje analizė.....</u>	<u>48</u>
<u>3. 4. Korupcijos ir ekonomikos atvirumo priklausomybės Lietuvoje analizė.....</u>	<u>51</u>
<u>3. 5. Korupcijos ir valstybės išlaidų priklausomybės Lietuvoje analizė.....</u>	<u>54</u>
<u>3. 6. Korupcijos ir BVP priklausomybės Lietuvoje analizė.....</u>	<u>57</u>
<u>3. 5. Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir rekomendacijos.....</u>	<u>59</u>
<u>IŠVADOS.....</u>	<u>63</u>
<u>LITERATŪRA.....</u>	<u>66</u>
<u>PRIEDAI.....</u>	<u>81</u>

LENTELÉS

1 lentelè.....	34
2 lentelè.....	35
3 lentelè.....	37
4 lentelè.....	38
5 lentelè.....	40
6 lentelè.....	41
7 lentelè.....	47
8 lentelè.....	48
9 lentelè.....	50
10 lentelè.....	51
11 lentelè.....	53
12 lentelè.....	54
13 lentelè.....	56
14 lentelè.....	56
15 lentelè.....	58
16 lentelè.....	59

PAVEIKSLAI

1 pav. Korupcijos-augimo priklausomybė: poveikio kanalai.....	32
2 pav. KSI ir jo pokytis Lietuvoje 1999-2010 m.....	44
3 pav. TUI srautas ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu.....	46
4 pav. Nedarbo lygis ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu.....	49
5 pav. Ekonomikos atvirumo lygis ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu.....	52
6 pav. Valstybės išlaidos ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu.....	55
7 pav. BVP ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu.....	57
8 pav. Korupcijos poveikis BVP: poveikio kanalai.....	60

ĮVADAS

Tyrimo naujumas ir aktualumas. Kaip teigė Gavelis (2006), korupcija yra ypač sunkiai tiriamas socialinis reiškiny. Šią problemą nagrinėja įvairių sričių specialistai - teisininkai, ekonomistai, psichologai, matematikai bei kiti. Nepaisant to, prie vieningos nuomonės apie korupcijos atsiradimo priežastis ir poveikį neprieinama, o jos keliamų problemų tik daugėja. Tai būtų galima paaiškinti tuo, kad korupciniai santykiai gali labai greitai transformuotis ir įgauti vis naujų išraiškos formų, kurių nustatymas reikalauja daug laiko ir pastangų. Gavelis (2006) akcentuoja, kad korupcija - tai simptomas, kuris rodo, jog valstybės valdymo mechanizme kažkas sutriko, o dalis valstybės tarnautojų ir pareigūnų savo tarnybinės galias naudoja neteisėtiems interesams tenkinti, konkurencijos funkcijoms slopinti. Tai trukdo visapusiškam rinkos elementų (tokių kaip paklausa, pasiūla, kaina, kaštai, pelnas) pasireiškimui. Dideli korupcijos mastai sukelia paklausos ir pasiūlos sutrikimą, o tai mažina ekonominio augimo tempus bei sukelia sąstingį. Visa tai rodo, kad tyrinėjimus apie korupcijos poveikį ekonomikai būtina plėsti, kadangi jais remiantis galima sukurti efektyvią korupcijos prevencijos ir kontrolės sistemą.

Korupcija nėra vien tik neišsivysčiusių šalių problema. Jos įtaka ekonomikai ir visuomenei yra vis didesnė. Korupcijos žalingo poveikio socialiniam ir politiniam šalių vystymuisi neišvengiama niekur, ji vienodai klesti tiek turtingose, tiek vargingose šalyse. Labiausiai nuo korupcijos nukenčia silpniausios ir skurdžiausios socialinės visuomenės klasės.

Korupcijos poveikis išsamiau pradėtas tirti XX a. Pradžioje dėmesys sutelkiamas į korupcijos atsiradimo priežastis, paskui buvo siekiama išsiaiškinti kaip korupcija veikia ekonomiką. Daug žymių mokslininkų, tokių kaip Mauro (1995), Ackerman (1998), Tanzi (1998) ir daugelis kitų, siekė geriau suprasti bei išsiaiškinti, kas lemia korupcijos egzistavimą ir išlikimą visuomenėje. Jų atliktų tyrimų duomenys rodo, kad korupcija mažina ekonomikos augimą, stabdo vietos ir užsienio investicijas, kenkia šalies poliniam stabilumui, neigiamai veikia ekonomikos atvirumą bei darbo rinką, kenkia šalies prestižui ir pan. Vieni korupcijos tyrinėjimai akcentuoja neigiamą poveikį (Pellegrini ir Gerlagh 2004; Utku Teksoz 2004; Mauro 1995, 1997; Knack ir Keefer 1995), kiti tyrimai parodė, kad korupcija gali padidinti ekonominį efektyvumą (Rock ir Bonnett 2004; Barreto 2001). Kai kurie autoriai išanalizavę korupcijos poveikį nustatė, kad korupcijos lygis didele dalimi priklauso nuo valdžios tipo esamoje ekonomikoje, politinės šalies sistemos ir kultūros (Girling 1997; Lipset ir Lenz 2000).

Problema. Korupcijos reiškiny Lietuvoje nėra pakankamai tirtas nei teoriniu, nei empiriniu aspektu, tuo tarpu ši klausimą užsienio mokslininkai nagrinėja jau seniai (Cameron 1978; Elias 1985; Krugman 1988; Saunders ir Klau 1985; Schmidt 1983; Levacic ir Rebmman 1982). Korupcijos reiškiny, kaip ir daugelis kitų socialinių reiškinių, yra sudėtingas bei sunkiai išmatuojamas. Įvairūs

mokslininkai sistemingai ir įvairiapusiškai tyrinėjo korupcijos reiškinių, o neseniai atlikti tyrimai rodo, kad korupcijos lygis yra nepalankus ekonomikos plėtrai (Al-Sadig 2009; Dahlstrom, Johnson 2007; Ali, Faiz-Ur-Rehman ir Nasir 2010; Bellak, Leibrecht ir Stehrer 2008; Bose 2007; Miyamoto 2008; Mohsin Ali 2010; Shakil ir Inuwa 2011 ir kt.). Realus korupcijos poveikis ekonomikos augimui, gali būti nustatytas tik empiriškai. Tačiau tikslūs kanalai, per kuriuos korupcija daro poveikį ekonomikos augimui dar nėra empiriškai išaiškinti. Daugelis mokslininkų atliktais tyrimais bando atrasti veiksnius lemiančius ekonomikos augimą. Dažniausiai atlikti tyrimai analizavo tik tiesioginį korupcijos poveikį ekonomikos augimui įvairiose pasaulio šalyse, tačiau Lietuvos atveju, šio reiškinio poveikis ekonomikos augimui nėra išsamiai ištirtas. Šio darbo autorės žiniomis, nėra atlikta tyrimo siekiant išsiaiškinti, ar Lietuvos ekonomikos augimas priklauso nuo korupcijos lygio šalyje ir per kokius kanalus korupcija tiesioginiai ir netiesiogiai veikia ekonomikos augimą. Taip pat, nėra aišku ar korupcijos lygis yra reikšmingas pagrindiniams, ekonomikos augimą veikiantiems makroekonominiais rodikliams.

Tyrimo objektas. Korupcijos poveikis makroekonominiais rodikliams.

Tyrimo tikslai. Išanalizuoti korupcijos poveikio ekonomikai interpretacijas teoriniu aspektu ir įvertinti šį poveikį ekonomikos augimui Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti korupcijos apibrėžimą ir jos vertinimo metodus.
2. Susisteminti empirinių tyrimų rezultatus apie korupcijos įtaką makroekonominiais rodikliams ir kitiems aspektams.
3. Išanalizuoti korupcijos lygį ir jo kitimą Lietuvoje bei nustatyti korupcijos ryšį su pagrindiniais makroekonominiais rodikliais (tiesioginėmis užsienio investicijomis, nedarbo lygiu, ekonomikos atvirumo lygiu, valstybės išlaidomis ir bendroju vidaus produktu) 1999-2010 m. laikotarpiu.
4. Įvertinti korupcijos poveikį pagrindiniams makroekonominiais rodikliams, atsižvelgus į kitus veiksnius Lietuvoje 1999-2010 m.

Mokslinė hipotezė. Remiantis užsienio autorių tyrimais (Tanzi, Davoodi 2000; Barreto 2001; Mauro 1995; Wei 1997; Rock ir Bonnett 2004 ir kt.), atliktais užsienio šalyse, korupcijos poveikis ekonomikai pasireiškia per poveikį tiesioginėms užsienio investicijoms, nedarbo lygiui, ekonomikos atvirumui ir valstybės išlaidoms. Galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje korupcijos poveikis ekonomikos augimui pasireiškia tais pačiais kanalais, todėl darbe keliama hipotezė: korupcija daro įtaką ekonomikos augimui Lietuvoje, per poveikį tiesioginėms užsienio investicijoms, nedarbo lygiui, ekonomikos atvirumo lygiui ir valstybės išlaidoms.

Tyrimo metodika. Magistro darbo praktinėje dalyje atlikta mokslinės literatūros analizė ir išskirti pagrindai makroekonominiai rodikliai, kuriems korupcija daro poveikį (tiesioginės užsienio investicijos, nedarbo lygis, ekonomikos atvirumo lygis, valstybės išlaidos, bendrasis vidaus produktas). Siekiant įvertinti korupcijos poveikį pagrindiniams makroekonominiams rodikliams, analizuoti Lietuvos 1999-2010 m. statistiniai duomenys, nes nėra galimybės tirti ilgesnio laikotarpio (Lietuvos korupcijos suvokimo indeksą „Transparency International“ pateikia tik nuo 1999 m.). Pirmajame tyrimo etape nustatytas ryšys tarp korupcijos suvokimo indekso ir kitų nepriklausomų kintamųjų, įtakojančių analizuojamus rodiklius, taip siekiant atrinkti reikšmingiausius. Antrajame etape su atrinktais rodikliais atlikta regresinė analizė ir sudaryti du modeliai. Pirmajame modelyje vertinamas korupcijos poveikis analizuojamiems makroekonominiams rodikliams, antrajame – vertinamas korupcijos poveikis, atsižvelgiant ir į kitus, galinčius daryti poveikį, veiksnius (atrinktuosius). Trečiajame tyrimo etape įvertintas analizuotų makroekonominių rodiklių (tiesioginių užsienio investicijų, nedarbo lygio, ekonomikos atvirumo lygio, valstybės išlaidų) ir korupcijos lygio poveikis ekonomikos augimui (matuojamu bendruoju vidaus produktu), atliekant daugialypę regresinę analizę, siekiant nustatyti, kuris nepriklausomas kintamasis daro didžiausią įtaką.

Tyrimo metodai. Tyrimo tikslui pasiekti naudotasi mokslinio tyrimo teoriniais bei praktiniais metodais. Apibendrinimo, sisteminimo, esminių dalių išskyrimo, lyginimo, grupavimo, grafiniu, dedukcijos, monografinio, modeliavimo bei koreliacinės ir regresinės analizės metodų pagalba buvo analizuojami Lietuvos pagrindinių makroekonominių rodiklių statistiniai duomenys.

1. KORUPCIJA IR JOS POVEIKIS EKONOMIKAI TEORINIU ASPEKTU

1. 1. Korupcijos apibrėžimas

Dėl skirtingų korupcijos formų, tokių kaip kyšininkavimas, turto prievartavimas, sukčiavimo ir išsekvojimo atvejai, korupcija buvo apibrėžiama įvairiai. Tarptautinių žodžių žodyne (1985) korupcija (lot. corruptio – „gadinimas“, „papirkimas“) – tai pareigybinių teisių panaudojimas pasipelnymo tikslais, pareigūno ar politinio veikėjo papirkimas. Tai pasinaudojimas tarnybinėmis galiomis ne tik viešajame sektoriuje, bet gali pasitaikyti visur, kur asmens galia pagrįsta visuomenės pasitikėjimu: versle, sporte, religinėse organizacijose, žiniasklaidoje ir kitur.

Dar anksčiau nei korupcijos sąvoka pasirodė tarptautinių žodžių žodyne, Nye (1967) korupciją apibrėžė, kaip problemą, kuri dėl privačių interesų, piniginės naudos ar statuso nukrypsta nuo įprastų visuomenės normų, arba dėl įtakos valdyti pažeidžia taisykles. Tai apima toki elgesį kaip kyšininkavimas, pasisavinimas bei privilegijų suteikimas giminaičiams ar draugams (Abubakar, Kargbo 2006). Po keliolikos metų pasirodė visai kitokia korupcijos interpretacija. Anot MacRae (1982), korupcija tai „susitarimas“, kuris reiškia „privačius“ mainus tarp dviejų šalių („reikalautojo“ ir „davėjo“). Šiuo atveju „reikalautojais“ gali būti valstybės pareigūnai, o „davėjais“ - užsienio investuotojai.

Europos Tarybos 1995 m. liepos 26 d. patvirtintoje Konvencijoje dėl Europos Bendrijos finansinių interesų apsaugos, korupcija apibrėžiama kaip bet kurio asmens veiksmai, kai jis tiesiogiai ar per tarpininkus žada arba duoda bet koki nepagrįstą atlygį skirtą pareigūnui arba bet kuriam trečiajam asmeniui, už jo teisėtą ar neteisėtą veikimą einant pareigas ar vykdant funkcijas, dėl kurio jis neįvykdo savo tarnybinių pareigų. Šis apibrėžimas kur kas labiau išplėtė korupcijos sąvoką nei anksčiau minėtieji. Panašiai teigta ir 1999 m. lapkričio 4 d. Civilinės teisės konvencijoje dėl korupcijos. Joje „korupcija“ – tai tiesioginis ar netiesioginis kyšio arba kito nepagrįsto atlygio ar pažado dėl tokio atlygio prašymas, siūlymas, davimas ar priėmimas, kuris iškreipia asmens, gaunančio kyšį, nepagrįstą atlygį ar pažadą dėl kyšio ar nepagrįsto atlygio, tinkamą bet kurios pareigos atlikimą ar reikalaujamą elgseną.

Pagal Pope (2000) korupcija apibrėžiama kaip valdžios piktnaudžiavimas, siekiant privačios naudos (Abubakar, Kargbo 2006). Taip pat ir Common Wealth korupciją apibrėžė kaip valstybės įstaigų piktnaudžiavimą siekiant asmeninės naudos. Šis apibrėžimas buvo panaikintas, nes susiaurino korupcijos aprėpiamą sritį ir neapėmė visų įstaigų ir asmenų, kurie siekia asmeninės naudos tiek valstybiniame, tiek privačiame sektoriuose. Korupcija pasireiškia įvairiais būdais, todėl naudinga

atskirti asmeninę korupciją (motyvuojama asmenine nauda) bei politinę korupciją (motyvuojama politine nauda). Valstybės atžvilgiu korupcija dažniausiai susijusi su baudžiamuoju ar kitu neteisėtu vyriausybės agentūrų elgesiu (Abubakar, Kargbo 2006).

Anot Anderson (2006), korupcija yra platus terminas, kuris apima tokius skirtingus veiksmus kaip turto vogimas, smulkus kyšininkavimas, politikų papirkimas ir t. t. Transparency International (2009) korupciją apibūdina kaip piktnaudžiavimą patikėta galia, siekiant asmeninės naudos. Ji gali būti klasifikuojama kaip didžioji, smulkioji ir politinė korupcija, atsižvelgiant į prarastas pinigų sumas ir sektorius, kuriuose ji pasireiškia (The Anti-Corruption plain..., 2009).

Apibendrintai galima teigti, kad korupcija identifikuojama kaip valstybinių įstaigų darbuotojų ir privačių asmenų piktnaudžiavimas asmeninio pasipelnymo tikslais, ir apima tiek piniginę naudą, tiek galimybę gauti geresnį statusą. Korumpuota veikla apima kyšininkavimą, prioritetų suteikimą giminystės ryšiais susijusiems asmenims, taip pat vagystes ir kitus svetimų lėšų pasisavinimus. Trumpiau tariant, tai pareigybinių teisių arba savo valdžios panaudojimas, pareigūno, politinio veikėjo arba kito įtakingo asmens papirkimas. Kennedy King (2003) teigė, kad jei kyšis būtų nuspėjamas, tada jis veiktų kaip mokestis.

1. 2. Korupcijos poveikio ekonomikai empirinių tyrimų apžvalga

Pasak Utku Teksoz (2004), korupcija yra viena iš seniausių žmonijos problemų, tačiau, kokį poveikį ji daro ekonomikos augimui yra diskutuotina tema. Korupcija laikoma viena pagrindinių problemų, kelianti didelę grėsmę ekonominio augimo procesui. Korupcija per pastaruosius dešimtmečius buvo akcentuojama daugelyje tyrimų. Vieni korupcijos tyrinėjimai buvo orientuoti į ekonominių rodiklių mažėjimą, kiti tyrimai parodė, kad korupcija gali padidinti ekonominę efektyvumą. Vėlesni tyrimai atlikti naudojant statistinę analizę. Šiuos tyrimus taikė Mauro (1995) siekdamas geriau suprasti ir suvokti korupcijos poveikį investicijoms, Avery (2005) tirdamas jos poveikį demokratijai, Knack (2001) siekdamas išsiaiškinti korupcijos įtaką geram valdymui bei kiti tyrėjai, ieškodami ryšio tarp korupcijos ir kitų veiksnių (Littvay, Donica 2006).

Iš daugelio mokslinių straipsnių apie korupciją galima susidaryti įspūdį, kad vyrauja du požiūriai apie ją. Vieni teigia, kad korupcija yra kliūtis plėtrai, kiti mano priešingai - korupcija gali (kai kuriais atvejais) skatinti vystymąsi. Matyti, kad egzistuoja tiek teigiama, tiek ir neigiama nuomonė šiuo klausimu. Remiantis literatūros analize, nėra vieningos nuomonės, kokį poveikį korupcija turi atskiroms sritims, todėl siekiant tai išsiaiškinti, teorinėje darbo dalyje pateikiamas korupcijos poveikis pagrindiniams makroekonominiams rodikliams, ekonomikos augimui bei kitiems ekonominiams ir

socialiniams aspektams.

1. 2. 1. Korupcijos poveikio ekonomikos augimui įvertinimas

Tanzi, Davoodi (2000) teigė, kad egzistuoja neigiamas ryšys tarp korupcijos indekso ir ekonominio išsivystymo lygio, matuojamo realaus bendrojo vidaus produkto (BVP) vienam gyventojui dydžiu. Nustatyta, kad korupcijos lygis yra mažesnis išsivysčiusiose šalyse ir didesnis mažiau išsivysčiusiuose regionuose. Taip pat pastebimas ryšys tarp korupcijos lygio ir BVP vienam gyventojui (Gavelis 2005).

Atlikę tyrimus Pellegrini ir Gerlagh (2004) nustatė, kad nėra statistiškai reikšmingo tiesioginio ryšio tarp korupcijos ir BVP, tačiau yra netiesioginis korupcijos poveikis ekonomikos augimui, kai korupcija daro neigiamą įtaką investicijoms, švietimui, prekybos politikai ir politiniam stabilumui. Barreto (2001) nustatė, kad yra žymus teigiamas tiesioginis ryšys tarp BVP vienam gyventojui augimo ir korupcijos (Dreher, Herzfeld 2005).

Rock, Bonnett (2004) analizavo naujas industrines Rytų Azijos šalis, kurios dažnai yra laikomos išimtimi bendrose nuostatose dėl neigiamos korupcijos įtakos ekonomikos augimui. Nepaisant palyginti aukšto korupcijos lygio, per ilgesnį laikotarpį šiose šalyse pastebimi dideli ekonomikos augimo tempai. Taigi, Rock ir Bonnett (2004), kaip ir Barreto (2001), rado žymų teigiamą korupcijos poveikį ekonomikos augimui didžiosiose Rytų Azijos šalyse, tuo tarpu poveikis augimui kitose besivystančiose šalyse išliko neigiamas ir statistiškai reikšmingas. Reja ir Talvitie (2000) pateikė tokį šio reiškinio paaiškinimą. Jie teigė, kad Azijos šalyse korupcija verslo aplinkoje yra viena iš pastoviųjų kaštų dalių, o Afrikoje korupcija yra laikoma kintamųjų kaštų sudedamąja dalimi (Dreher, Herzfeld 2005).

Braslawky (2003), Pasaulio banko atstovas konferencijoje „Meksika prieš korupciją“ vizito metu pareiškė, kad dėl korupcijos patiriama išlaidų, kurios iš esmės sudaro 9 proc. nuo bendrojo vidaus produkto (World Bank Says..., 2003). 2002 m. Pasaulio banko ataskaitoje teigiama, jog korupcija daro neigiamą įtaką ekonomikos plėtrai. Įrodyta, kad daugelyje šalių didesnė korupcija susijusi su lėtesniais augimo tempais ir žemesnėmis pavienio žmogaus pajamomis. Dėl svarbių ekonominių priežasčių užsienio investuotojai ir tarptautinės agentūros vis labiau atsižvelgia į kyšininkavimo mastus ir korupcijos lygį (Hodess, Banfield, Wolfe 2001).

Bendrasis vidaus produktas yra kertinis šalies makroekonominės aplinkos rodiklis, parodantis šalies ekonomikos bendrąją būklę ir augimą. BVP parodo visos ekonomikos dydį ir bendrą aktyvumą, todėl dažniausiai jis yra pats svarbiausias rodiklis, kurį stebi analitikai ir investuotojai, gilindamiesi į ekonomikos situaciją. Didėjantis korupcijos lygis šalyje gali sulėtinti ekonomikos plėtrą arba, tam

tikromis sąlygomis, paskatinti ekonominį augimą. Siekiant išsiaiškinti korupcijos poveikį ekonomikai ir jos augimui, toliau aptariamas jos poveikis investicijoms, darbo rinkai, tarptautinei prekybai ir kitiems aspektams.

1. 2. 2. Korupcijos poveikis investicijoms

Pateikiama daug įrodymų, kad korupcija mažina investicijų lygį bei BVP daugelyje šalių, kaip teigė Mauro (1995, 1997), Knack ir Keefer (1995), Brunetti, Kisunko ir Weder (1997), Brunetti ir Weder (1998) bei Campos, Lien ir Pradhan (1999). Tačiau korupcijos lygis nebūtinai rodo šalies patrauklumą investuotojams (Lambsdorff 2003).

Dauguma ekonomistų sutinka, kad yra teigiamas ryšys tarp investicijų ir ekonomikos augimo. Todėl, jei korupcija veikia investicijas, ji taip pat turi įtakos ir augimui. Korupcija gali paveikti investicijas įvairiais būdais. Ji gali turėti įtakos bendrai investicijų sumai, tiesioginių užsienio investicijų (TUI) sumai, valstybės investicijų dydžiui ir, žinoma, investicinių sprendimų kokybei (Tanzi 2000).

Anot Paolo Mauro (1995) korupcija mažina investicijas ir taip sumažina ekonomikos augimo tempą. Daroma prielaida, kad investicijų sumažėjimą sukelia didesnės išlaidos ir netikrumas, ką sukelia korupcija. Investicijų lygio mažėjimas tiesiogiai veikia ekonomikos augimo lygį jį mažindamas (Tanzi 1998). Mauro (1995) atlikęs ekonometrinę analizę, priėjo prie išvados, kad korupcija daro neigiamą įtaką investicijų augimui. Keefer ir Knack (1995) teigė, kad silpnos institucijos, kurias dar labiau silpnina korupcijos mastai šalyje, trukdo ekonomikos augimui. Nepaisant to, šie moksliniai tyrimai vis dar nepaaiškina, kodėl korumpuotose, bet išsivysčiusiose Rytų Azijos šalyse ir toliau sparčiai auga ekonomika (Campos 1998).

Mauro (1997) nustatė, kad korupcija gali turėti didelį neigiamą poveikį visų investicijų santykiui su BVP. Tirdamas investicijų santykį ir jį lygindamas su korupcijos indeksu, BVP vienam gyventojui, vidutiniu išsilavinimu, ir gyventojų skaičiaus augimu, jis parodė, kad korupcijos sumažėjimas gali labai padidinti investicijų ir BVP santykį. Mauro (1997) apskaičiavo, kad korupcijos sumažėjimas turi teigiamą poveikį investicijų ir BVP santykiui, nes padidina metinį augimo tempą apie 0,5 proc. Mauro (1997) teigė, kad korupcija gali turėti neigiamos įtakos investicijų kokybei (Tanzi 2000). Taip pat jis manė, kad kai investicijos yra kontroliuojamos, korupcijos lygio augimas yra silpnas. Tiesioginį korupcijos poveikį ekonomikos augimui tyrė ir Meon su Sekkat (2005).

Korupcija daro netiesioginį poveikį ekonomikos augimui, taip pat neigiamai veikia investicijas, švietimą, prekybos politiką ir politinį stabilumą. Barreto (2001) atliko tyrimus, kuriuose jis nustatė

teigiamą tiesioginį ryšį tarp BVP vienam gyventojui augimo ir korupcijos. Remiantis gautų tyrimų rezultatais, labiau korumpuotose šalyse investicijų lygis yra gerokai mažesnis. Aukštas korupcijos lygis atgraso investuotojus nuo investavimo šalyje (Dreher, Herzfeld 2005).

Viena sritis, per kurią korupcija galėtų paveikti kapitalo srautus yra kapitalo sąskaitos apribojimai. Bai ir Wei (2001) teigė, kad labiau korumpuotos šalys yra linkusios taikyti kapitalo kontrolę, nes korupcija sumažina vyriausybės sugebėjimą surinkti pajamas iš mokesčių. Siekiant padidinti pajamas, politikai remiasi kapitalo kontrole. Anot Edwards (1999) ir El-Shagi (2005), kapitalo kontrolė gali plėsti korupcijos mastą. Jei kontrolė egzistuoja, asmenys bando sušvelninti šią našą siūlydami kyšius (Dreher, Siemers 2005). Užsienio investuotojų kapitalo nutekėjimas didina vidaus palūkanų normas. Todėl, jei vidaus namų ūkių papildomo kapitalo tiekimas, paskatintas kontrolės, yra mažesnis už visą užsienio kapitalo pasiūlą, vidaus palūkanos bus neveiksmingos. Kapitalo kontrolė gali sukurti paskatas korupcijai. Kuo griežtesnė kontrolė, tuo stipresnė korupcija. Korupcija dar labiau paskatina griežtesnę kapitalo kontrolę. Taigi, ji nulemia tarpusavio santykius: kapitalo sąskaitos apribojimai ir korupcija stiprina vienas kitą (Dreher, Siemers 2005). Pavyzdžiui, Shleifer ir Vishny (1993) parodė, kad įvestas kapitalo valdymas palengvina kyšių ėmimą, todėl tokių kontrolės priemonių įgyvendinimas skatina korupciją. Sudėjus šiuos argumentus, matyti, kad yra tarpusavio ryšys tarp korupcijos ir kapitalo sąskaitos apribojimų (Dreher, Siemers 2005).

Santykis tarp korupcijos ir kapitalo srautų buvo ir anksčiau tiriamas, tačiau tai neteikė pastovių rezultatų, kol kai kurių autorių tyrimai parodė, kad korupcija mažina kapitalo importą (Smarzynska ir Wei 2000; Drabek ir Payne 2001; Lambsdorff 2002). Kiti tyrimai (Alesino ir Weder 1999; Wheeler ir Mody 1992) nerado jokios reikšmingos koreliacijos (Dreher, Siemers 2005).

Teigiama, kad didėjanti korupcija mažina socialinių paslaugų prieinamą skurstantiesiems, sukuria paskatas investicijų didėjimui intensyvaus kapitalo projektuose ir mažina investicijas į darbo jėgos projektus (Rose-Ackerman 1999). Toks investicijų strategijos poslinkis atima iš neturtingųjų galimybes siekti pelno. Empiriniai korupcijos poveikio tyrimai rodo, kad korupcija veikia efektyvumą, ekonomikos augimą ir investicijas (Mauro 1995, 1998; Knack, Keefer 1996). Tradicinis požiūris teigia, kad korupcija mažina augimą ir investicijas, tiesioginių užsienio investicijų srautus nukreipia į šalis, kur korupcijos lygis mažesnis (Gupta, Davoodi, Alonso-Terme 2002).

Korupcija kelia grėsmę investicijoms dėl kelių priežasčių: ji sumažina valstybinio ir privataus sektoriaus veiksmingumą, o tai viešojo sektoriaus tarnautojams suteikia galimybę prisiimti daugiau galios (nepaisant jų sugebėjimų), iškraipo finansų bei ekonominę aplinką ir veda prie nestabilumo, anarchijos politikoje, kas mažina šalies patrauklumą investuotojams (Everhart, Martinez-Vazquez, McNab 2009).

1. 2. 3. Korupcijos poveikis tiesioginėms užsienio investicijoms

Didelė tiesioginių užsienio investicijų banga kilo XX a. pabaigoje. Tuomet pradėta masiškai studijuoti TUI lemiančius veiksnius (Al-Sadig 2009). Tiesioginių užsienio investicijų srautai pasaulio ekonomikoje per pastaruosius du dešimtmečius stipriai suklestėjo pasauliniu mastu (Boliang 2007). XXI a. korupcijos lygis šalyse yra vienas iš faktorių, lemiančių investuotojų apsisprendimą. Įvairūs autoriai ieškojo ryšio tarp priimančiosios šalies korupcijos lygio ir tiesioginių užsienio investicijų srautų pokyčių, tačiau nepriėjo prie vieningos išvados (Al-Sadig 2009). Tiesioginės užsienio investicijos yra ne tik svarbios ekonominiam augimui, bet ir gali parodyti pereinamojo laikotarpio pažangą. Paprasčiau tariant, investicijų augimas skatina rinkos vystymąsi. Dauguma TUI pasitaiko labiau išsivysčiusiose pramoninėse šalyse, todėl jos gali būti siejamos su aukšto lygio vystymusi. Logiška, kad TUI labiau pritraukia išsivysčiusios šalys, nes tokie veiksniai kaip rinkos dydis, atvirumas ir stabilumas, yra labai svarbūs investuotojams todėl, kad potencialas gauti pelno yra labai didelis (Kennedy King 2003).

Egzistuoja artimas ryšys tarp korupcijos, tiesioginių užsienio investicijų ir plėtros. Korupcija padidina sandorių sąnaudas ir ekonomikos neapibrėžtumą ir taip sumažina efektyvumą. Tai iškraipo investicijų prioritetus ir technologijų pasirinkimą (Blomstrom, Kokko 1998). Investuotojai prieš priimdami sprendimus investuoti užsienyje, pirmiausia susipažįsta su korupcijos lygiu šalyje. Stone, Levy ir Paredes (1996) bei Paul (1995) atlikti tyrimai rodo, kad korumpuotose šalyse yra didesnės sandorių išlaidos (pavyzdžiui, muitinėse) (Campos 1998). Kyšių mokėjimas korumpuotiems vyriausybės biurokratams už nelegalias paslaugas, pavyzdžiui, leidimus, investicijų licencijas, mokesčių pakoregavimą ar policijos apsaugą, interpretuojama kaip papildomos išlaidos verslui. Todėl tikėtina, kad korupcija gali sumažinti investicinių projektų laukiamą pelningumą (Blomstrom, Kokko 1998).

Įrodyta, kad pagrindinės sritys, per kurias pasireiškia korupcijos poveikis TUI srautams yra šios: suteikti importo ir eksporto leidimai, prieiga prie viešųjų komunalinių paslaugų, metinio mokesčio mokėjimai ir teismų sprendimai (Utku Teksoz 2004). Siekdami iš Vyriausybės gauti licencijas ar leidimus, investuotojai patiria papildomų išlaidų, kurios susijusios su kyšių davimu. Tokios papildomos išlaidos sumažina investicijų pelningumą. Be to, korupcija padidina neskaidrumą šalyje, nes korupciniai susitarimai retai patenka į teismus (Al-Sadig 2009). Wei (1997) nustatė, kad korupcija sumažina tiesiogines užsienio investicijas, nes turi tokį patį poveikį kaip mokesčiai. Kuo mažiau nuspėjamas korupcijos lygis (kuo didesnė yra jo variacija), tuo didesnis jos poveikis tiesioginėms

užsienio investicijoms. Didesnė variacija leidžia korupcijai būti nenuspėjamai (Tanzi 1998).

Wei (1997) bandė išspręsti Rytų Azijos galvosūkį. Jis teigė, kad Rytų Azijoje kontroliuojant kitus veiksnius, tokius kaip BVP vienam gyventojui, korupcijos poveikis TUI srautui nesiskiria nuo kitų šalių. Taip yra dėl to, kad Rytų Azijoje kiti rodikliai kompensuoja neigiamą korupcijos poveikį TUI. Tokiu būdu Wei (1997) siūlė galimą paaiškinimą, kodėl Rytų Azijos šalyse pastebimas spartus augimas, nepaisant labai aukšto korupcijos lygio (Campos 1998). Atlikęs tyrimus Wei (1997) nustatė, kad Rytų Azijos šalyse didelę įtaką tiesioginių užsienio investicijų srautams daro etniniai ryšiai, nes daug TUI srautų į Kiniją ateina iš užsienyje gyvenančių kinų. Tai paaiškintų teiginį, kad Rytų Azijoje neformalios normos, neatsiejamos su nelegaliais mainais, padeda įgyvendinti sandorius ir padidinti TUI srautus (Campos 1998). Wei (1997) parodė, kad nors vienu procentiniu punktu padidėjus ribinei mokesčių normai, TUI sumažėja maždaug 3,3 proc., korupcijos indekso padidėjimas vienu punktu sumažina TUI įplaukas maždaug 11 proc. Savo darbuose jis taip pat parodė, kad korupcija yra neprognozuojama (Tanzi 2000). Wei išvada ta, kad korupcijos poveikis tiesioginėms užsienio investicijoms yra neigiamas, statistiškai reikšmingas ir didelis.

Sandholtz ir Gray (2003) pastebėjo, kad išaugusi tarptautinė integracija sumažina nacionalinės korupcijos mastą. Paprastai tariant, korupcija užsienio verslo dalyvavimas vidaus rinkoje padidina rinkos konkurenciją ir efektyvumą. Taigi priimančios šalies vyriausybės yra įsipareigojusios pagerinti vidaus investicijų aplinką, siekiant pritraukti TUI (Boliang 2007).

Tanzi ir Davoodi (1998) teigė, kad korupcija didina valstybės investicijas, nes viešieji projektai aukšto lygio pareigūnams leidžia lengvai manipuliuoti ir taip gauti kyšius. Kuo didesnė korupcija yra, tuo didesnės valstybinės investicijos (Tanzi 2000).

Ekonomistai dažnai linkę teigti, kad korupcija neigiamai veikia ekonominį augimą dėl kapitalo sklaidos. Žvelgiant į kapitalo srautus, kaip bendrąją kategoriją, kuri apima tiesiogines užsienio investicijas, galima teigti, kad korupcija daro įtaką kapitalo srautams padidindama finansinės krizės tikimybę. Kitaip tariant, ji iškreipia kapitalo srautų sudėtį, sumažindama tiesioginių užsienio investicijų dalį trumpalaikio kapitalo srautuose (Kennedy King 2003).

Korupcijos poveikį tiek tiesioginėms užsienio investicijoms, tiek ir vietos investicijoms nagrinėjo Habib ir Zurawicki (2001). Jų tyrimai parodė, kad korupcija daro didesnę neigiamą poveikį TUI nei vietos investicijoms. Korupcija gali paveikti TUI tiesiogiai, smukdydama stabilumo suvokimą ir investicinių galimybių kokybę. Taigi, užsienio investuotojai bus linkę vengti investuoti į šalis, kuriose korupcijos lygis yra aukštas (Al-Sadig 2009). Korupcija gali sumažinti investicijas, dėl to mažėja kapitalo atsargos, o taip pat ir BVP. Be to, kaip teigė Lambsdorff (2003), korupcija gali neigiamai paveikti kapitalo produktyvumą.

1. 2. 4. Korupcijos poveikis darbo rinkai

Tarptautinis valiutos fondas nurodė, kad žemas darbo užmokestis valstybės tarnyboje, lyginant su darbo užmokesčiu privačiame sektoriuje, yra viena iš korupcijos plitimo priežasčių. Kai valstybės tarnautojų darbo užmokestis yra per mažas, jie gali pasinaudoti savo užimamomis pareigomis ir imti kyšius (Gaomab 2005). Daugelis stebėtojų teigė, kad valstybės tarnautojams skiriami atlyginimai yra labai svarbus rodiklis nustatant korupcijos lygį. Kuo didesnis darbo užmokesčio lygis, tuo mažesnė yra korupcija. Pavyzdžiui, Assar Lindbeck (1998) pastebėjo, kad Švedijoje aukšto lygio administratoriai uždirba 12-15 kartų didesnius atlyginimus nei vidutinis pramonės darbuotojas dėl to, jog egzistuoja žemas korupcijos lygis. Galima išskirti, jog egzistuoja korupcija dėl godumo, ir korupcija dėl reikiamumo (Tanzi 1998).

Van Rijckeghem ir Weder (1997) empiriškai tyrė priklausomybę tarp darbo užmokesčio lygio ir korupcijos indekso. Jie naudojo kryžminio skerspjuvio duomenis, kurie pagelbėjo ieškant statistiškai reikšmingo ryšio tarp korupcijos ir darbo užmokesčio lygio. Van Rijckeghem ir Weder (1997) spėjo, kad nors ir darbo užmokesčio lygio padidėjimas gali sumažinti korupciją, reikėtų labai didelio padidėjimo, norint sumažinti ją iki minimalaus lygio. Kitaip tariant, kova su korupcija, vykdoma vien tik darbo užmokesčio padidinimu, gali būti labai brangi šalies biudžetui ir tikslą būtų galima pasiekti tik iš dalies. Be to, net ir esant aukštam darbo užmokesčiui, kai kurie asmenys gali ir toliau didinti korupcijos mastą (Tanzi 1998).

Kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Argentinoje, Peru, ir kt.) buvo bandoma sumažinti korupcijos lygį ypač svarbiose ir jautriose srityse, pavyzdžiui, muitinės ir mokesčių administracijose, taip pat tose srityse didinti valstybės tarnautojų atlyginimo lygį. Šios šalys padidino atlyginimų diferencialus, kad būtų galima išlaikyti ir pritraukti daugiau gabių, produktyvių ir sąžiningų žmonių (Tanzi 1998). Finansinės paskatos privileija talentingus ir išsilavinusius asmenis verstis manipuliacijomis, o ne užsiimti produktyviu darbu, o tai turi neigiamų pasekmių šalies augimo lygiui (Gaomab 2005).

Išsilavinimo lygis gali būti svarbus veiksnys investuotojams, kuriems reikia aukštos kokybės žmogiškojo kapitalo investicijų. Pavyzdžiui, daugelis tėvų Sankt Peterburge ir Maskvoje supranta, kad jei jie nori, kad jų vaikas lankytų universitetą, o kai kuriais atvejais ir vidurinę mokyklą, kyšiai neišvengiamai vaidina svarbų vaidmenį. Šis procesas nuvertina švietimo sistemą ir nemaksimizuoja galimo žmogiškojo kapitalo (Kennedy King 2003). Panašiai manė ir Lui (1996) teigdamas, kad nors tam tikromis aplinkybėmis korupcija gali pagerinti išteklių paskirstymą, ji mažina ekonomikos augimą (Tanzi 1998).

Mo (2001) pateikė įrodymus, kad korupcija daro poveikį ekonomikos augimui veikdama žmogiškąjį kapitalą ir kenkdama politiniam stabilumui (Swaleheen, Stansel 2000). Kaip perspėja Jungtinės Tautos, auganti korupcija gali itin padidinti nedarbo lygį bei sukelti politinį smurtą šalyje (Corruption, unemployment „destabilising...“, 2010). Korupcija taip pat sukelia didelį aplaidumą socialiniame sektoriuje, kur iš esmės sumažėja žmogiškųjų išteklių kokybė, ribojamos švietimo ir sveikatos priežiūros galimybės, darbo našumas, pajamų augimas, novatoriškumas ir konkurencingumas (Abubakar, Kargbo 2006).

Nedarbo lygiui šalyje padidėjus vienu procentiniu punktu, korupcijos rizika padidėja 0,1 procentinio punkto (Naci Mocan 2004). Aukštesnė nedarbo lygio norma gali padidinti korupcijos mastus, kita vertus, valstybės pareigūnai gali nesiryžti kyšininkauti, kai yra aukšto nedarbo lygio laikotarpis, nes bijo netekti darbo. Tikėtina, kad sukurta visuomeninė gerovė ir santykinai aukštas darbo užmokestis, gali kyšius padaryti mažiau patrauklius (Becker, Stigler 1974).

Anot Goel ir Nelson (1998) matyti, kad korupcija pasireiškia tuomet, kai yra didesnio nedarbo lygio laikotarpis. Taip pat autoriai pastebi, kad aukštas nedarbo lygis gali paskatinti kyšio davimą, kuomet ieškantieji darbo sieks išvengti eilių (Goel, Nelson 1998) ir priešingai - augantis korupcijos lygis gali didinti nedarbą šalyje. Apibendrintai galima teigti, kad korupcija gali turėti įtakos darbo užmokesčio diferenciacijai, nemaksimizuoja galimo žmogiškojo kapitalo bei gali paveikti nedarbo lygį šalyje.

1. 2. 5. Korupcijos poveikis ekonomikos atvirumui

Habib ir Zurawicki (2001) teigė, kad investuotojas gali pasirinkti eksportuoti į kitą šalį, arba gaminti vidaus rinkoje. Tačiau, jeigu vietinės šalies importo ir eksporto sektorius yra korumpuotas, tai gali paskatinti investuotoją tiesiogiai investuoti būtent savo šalyje ir apeiti įvairias kliūtis (Utku Teksoz 2004).

Tarptautinis Valiutos Fondas nurodė, kad prekybos apribojimai, yra geras vyriausybės sukurto mokesčių šaltinio pavyzdys. Jei importuojama tam tikra prekė, kuriai taikomi kiekybiniai apribojimai (pavyzdžiui, kiekvienais metais tik tam tikras kiekis užsienyje gaminamų automobilių gali būti importuojamas), būtina importo licencija, kuri šiuo atveju tampa labai vertinga jei importuotojas tokios licencijos neturi, todėl importuotojai gali apsvarstyti galimybę papirkti atitinkamus pareigūnus (Gaomab 2005). Pavyzdžiui, produktams, kurie importuojami iš Albanijos į Kosovą, yra taikomas 26,5 proc. ir didesnis pridėtinės vertės mokestis (PVM), o importuotojai iš kitų šalių turi mokėti tik 15 proc. PVM. Šis skirtumas skatina importuotojus klastoti produktų kilmę. Reikėtų pabrėžti, kad siekiant

padidinti skaidrumą, turi būti imtasi svarbių veiksmų kovojant su korupcija (Sadiku 2002).

Apskritai, norint apsaugoti namų ūkio pramonę (pavyzdžiui, kūdikiams skirtų prekių pramonę) nuo užsienio konkurencijos, taikant tarifus sukuriama pusiau monopolija vietos pramonei. Vietos gamintojai gali paveikti šių tarifų sukūrimą ir priežiūrą, siūlydami įtakingiems politikams kyšius, ir taip išlaikyti monopolį. Tyrimai parodė, kad labai atvira ekonomika yra pastebimai susijusi su mažesne korupcija. Kitaip tariant, šalis gali būti mažiau korumpuota, kai prekyba joje yra gana laisva nuo vyriausybės apribojimų (Gaomab 2005).

Pagal Al-Marhubi (2000), korumpuotose šalyse yra gerokai didesnė infliacija. Bahmani-Oskooee ir Nasir (2002) analizavo 65 šalių skerspjuvius ir pastebėjo, kad šalys su aukštu korupcijos lygiu žymiai labiau linkusios nuvertinti realų valiutų keitimo kursą. Šis nuvertinimas gali ne tik pakenkti tarptautiniams importuotojams – didžiajai besivystančių šalių tarptautinės prekybos daliai, bet ir turėti teigiamą poveikį į eksportą orientuotoms šalims bei sektoriams (Dreher, Herzfeld 2005).

Lambsdorff (1998) skerspjuvio analizė parodė, kad eksportuotojai iš mažiau korumpuotų šalių patiria sunkumų tose šalyse, į kurias eksportuoja, jeigu jose yra aukštas korupcijos lygis. Jis naudojo 19 didžiausių eksportuojančių šalių, 86 importo rinkose, rinkos dalį kaip priklausomąjį kintamąjį. Nyderlandai ir Švedija apėmė gerokai mažesnę rinkos dalį korumpuotose šalyse. Kalbant apie JAV eksportuotojų konkurencingumą po 1977 m., Hines (1995) nustatė, kad JAV lėktuvų eksporto augimo tempai yra žymiai mažesni ten, kur aukštas korupcijos lygis (Dreher, Herzfeld 2005). Korupcijos lygis įvairiose šalyse labai skiriasi. 1995 m. Vokietijos eksportuotojams norintiems eksportuoti į Zairą reikėjo mokėti iki 25 proc. dydžio kyšį nuo produkcijos kainos. Jei būtų eksportavę į Namibiją, ten būtų reikalauta iki 2 proc. dydžio kyšio. Net tarp išsivysčiusių šalių egzistuoja dideli korupcijos lygio skirtumai (Braun, Di Tella 2000).

Investuotojai, kurie siekia eksportuoti savo produktus į buvusios Sovietų Sąjungos šalis, gali nuspręsti, kad korumpuoti pareigūnai pasienio kontrolėje gali sukelti didelių sunkumų. Ši pridėtinė vertė veikia kaip dideli tarifai ir daro įtaką investuotojų sprendimams. Vieni sako, kad jei kyšis būtų nuspėjamas, tada jis veiktų kaip mokestis, ir vis dar skatintų investicijas, skirtas rinkai plėtoti. Tai yra būtent tai, kas vyksta Azerbaidžane. Neteisėti mokesčiai, kurių reikalauja korumpuoti pareigūnai iš importo ir eksporto, auga. Pavyzdžiui, tipiškas mokestis 1990 m. pradžioje importuotai prekei buvo 100 dolerių, o 2002 m. ši kaina pakilo iki 5000. Tai gali būti vertinama kaip teigiamas ženklas. Padidėję kyšiai gali reikšti, kad pasekmės, sugavus juos imant, yra didesnės, o norint kompensuoti riziką, kyšiai didinami (Kennedy King 2003).

Taigi tarptautinės prekybos dalyvis gali pasirinkti, į kokią šalį jis eksportuos ar importuos. Korupcijos lygis įvairiose šalyse labai skiriasi, todėl jis gali plėtoti tarptautinės prekybos santykius su

atviros ekonomikos šalimis, kadangi tokios šalys yra susijusios su mažesniu korupcijos lygiu ir mažesniais vyriausybės apribojimais. O norint apsaugoti vidaus pramonę nuo konkurencijos, kurią sukelia atvira ekonomika, šalys taiko tam tikrus apribojimus, kas skatina importuotojus klastoti produktų kilmę ar mokėti kyšius korumpuotiems pareigūnams. Be to, šalys su aukštu korupcijos lygiu linkusios nuvertinti savo realų valiutų keitimo kursą, o tai gali ne tik pakenkti importuotojams, bet ir turėti teigiamą poveikį į eksportą orientuotoms šalims.

1. 2. 6. Korupcijos poveikis verslo sektoriui

Korupcija ne tik skatina reikšmingus faktų iškreipimus ir neefektyvumą, bet taip pat kenkia ekonominei plėtrai. Privačiame sektoriuje, per neteisėtus mokėjimus korupcija didina verslo sąnaudas, dėl derybų su pareigūnais didina valdymo sąnaudas (Effects of Corruption..., 1999). Literatūra, kurioje teigiama, kad korupcija gali vaidinti teigiamą vaidmenį ekonomikos vystymosi procese, remiasi statistiniais efektyvumo argumentais. Leff ir Huntington teigė, kad korupcija gali leisti verslininkams apeiti daug biurokratinių procedūrų. Lui (1985) manė, kad korupcija leidžia išvengti eilių tiems, kuriems laikas yra vertingas ir suteikia galimybę pasiekti dominuojančias pozicijas. Jo manymu, biurokratija turi būti pertvarkyta taip, kad leistų veiksmingai paskirstyti laiką, tiems, kuriems tai būtina (Leite, Weidmann 1999). Lui teigė, kad laikas turi skirtingas reikšmes skirtingiems asmenims, priklausomai nuo jų pajamų lygio ir jų laiko alternatyviųjų kaštų. Tie, kuriems laikas yra vertingiausias – gali pasiūlyti kyšius valstybės tarnautojams, kad šie leistų sutaupyti laiko, peršokant į priekį ir taip gauti sprendimus daug greičiau. Taigi, korupcija gali būti veiksminga, nes ji sutaupo laiko tiems, kuriems laikas yra didžiausia vertybė (Tanzi 1998). Tyrimais įrodyta, kad egzistuoja glaudus ryšys tarp šalyje esančios korupcijos ir laiko, sunaudoto derintis dėl licencijų, leidimų, parašų ir mokesčių. Šių derybų kaina, kyšiai ir netikrumas mažina konkurencingumą ir investuotojų pasitikėjimą (Al-Sadig 2009).

Nors kai kurie autoriai teigia, kad korupcija mažina išlaidas, mažindama biurokratiją, nes su kyšiais laisviau ir greičiau galima apeiti kliūtis, tačiau ji taip pat gali skatinti pareigūnus išgalvoti naujas taisykles. Geriau teisėtai pereiti biurokratinės procedūras nei jas apeiti slapta naudojant kyšius. Korupcija taip pat sukuria ekonominius iškreipimus viešajame sektoriuje, nukreipdama valstybės investicijas ir kapitalą į netinkamus projektus (Effects of Corruption..., 1999). O Beck, Maher ir Lien (1986) manė priešingai. Anot jų, korupcija gali padėti užtikrinti, kad projektai būtų skiriami veiksmingiausioms firmoms (Leite, Weidmann 1999). Beck, Maher ir Lien (1986) sukūrė modelius, kurie rodo, kad konkursuose, kuriuose įmonės teikia pasiūlymus, tos įmonės, kurios yra efektyviausios

gali pasiūlyti didžiausią kyšį. Todėl, skiriant projektus tokioms įmonėms, kyšiai gali skatinti veiklos efektyvumą (Tanzi 1998).

Korupcija tarptautinio verslo sandoriuose yra žinomas reiškinys. Užsienio firmos konkuruoja su šalies ir kitomis užsienio šalių firmomis mokėdamos kyšius, kad gautų verslo sutartis. Tokio pobūdžio sąveika tarp priimančiosios vyriausybės ir užsienio firmų, tik padidina korupcijos problemą šalyje (Sandholtz, Gray 2003). Korupcija daugelyje valstybių suvokiama kaip problema ir su ja bandoma kovoti. Tačiau ne visada suvokiamas korupcijos poveikis šalies ekonomikai bei jos vystymuisi. Didelė dalis tarptautinių kompanijų atsisakė investicijų užsienio šalyse tik dėl to, kad konkurentai, duodami valdininkams kyšius, paveržė projektus. Tokiu būdu investicijos atiteko ne patiems konkurencingiausiems pasiūlymams, be to duoti kyšiai turėjo būti kompensuoti ir dažniausiai tai buvo daroma didinant produktų ir paslaugų kainas (Hodess, Banfield, Wolfe 2001).

Tai, jog kyšininkavimas pakelia produktų ir patarnavimų kainas, įrodyta Pasaulio banko atliktais tyrimais, parodžiusiais, jog Ugandoje kompanijos išlaidos dėl kyšių pakyla 8 proc. Kai kurios sąnaudos mažina pelną: net jei viena kompanija gauna pelno duodama kyšį, pralaimi jos įmonių grupė ir akcininkai. Kyšininkavimas kenkia ir ekonominei šalių būklei, o ji lemia kompanijų galimybes didinti pelną ateityje (Hodess, Banfield, Wolfe 2001). Jeigu korupcija didina veiklos sąnaudas, ji taip pat iškreipia sąlygas, apsaugančias įmones nuo jungimosi su konkurentais ir tokiu būdu palaiko neveiksmingai veikiančias įmones. Tokios įmonės nesugeba patenkinti paklausos, todėl prekių trūkumas gali sukelti infliaciją (Muponda 2009).

Pasaulio banko instituto duomenimis, kiekvienais metais kyšiams sumokama daugiau nei 1 mlrd. JAV dol. visame pasaulyje. Privataus verslo sąnaudos pasidaro labai didelės, jei nustatoma papildoma finansinė našta, lygi 10 proc. arba daugiau, už galimybę plėtoti verslą daugelyje pasaulio šalių (Gurria 2007). Verslininkai žino, kad duoti kyšį dažnai yra būtina pradedant steigti įmonę ar naują verslą, o po to korumpuoti pareigūnai dar gali pretenduoti į dalį iš gaunamų pajamų. Empiriniai tyrimai rodo, kad korupcija didele dalimi mažina investicijas ir ekonomikos augimą (Gaomab 2005). Habib ir Zurawicki (2001) teigė, kad kai yra didelė korupcija investicijas priimančioje šalyje, tai puiki galimybė kurtis verslui be kliūčių (Kennedy King 2003).

Siekiamybe laikoma tokia ekonomika, kurioje nėra kyšininkavimo ir korupcijos. Korporacijos siekia atrasti verslo galimybių, tinkamų kainų, kokybės savo prekėms ir paslaugoms, užuot gaisę laiką tikrindami ar jų konkurentai nesiūlo kyšių. Mokesčių mokėtojai nori garantijų, kad jų įmokos pasieks žmones, kuriems jos buvo skirtos, o ne bus pervestos į slaptas banko sąskaitas. Siekiant eliminuoti korupcijos pasekmes nepakanka vien kovoti su ja, bet tai yra svarbus pirmasis žingsnis.

1. 2. 7. Korupcijos poveikis kitiems ekonominiais ir socialiniams aspektams

Kaip jau aptarta anksčiau, korupcija daro neigiamą įtaką investicijų lygiui, ekonomikos augimui, viešųjų investicijų produktyvumui bei pajamų nelygybei. Tačiau ji taip pat veikia ir infrastruktūros kokybę bei sveikatos priežiūros ir švietimo paslaugas, turi įtakos verslo sektoriui ir šalies politiniam stabilumui (Blumenthal 1999). Nors šie socialiniai ir ekonominiai aspektai tiesiogiai neveikia bendrojo vidaus produkto, tačiau daro žymų ir reikšmingą netiesioginį poveikį. Šioje darbo dalyje aptariamas korupcijos poveikis būtent šioms sritims: valstybės pajamoms, švietimui, sveikatos apsaugai, infrastruktūrai, verslo sektoriui ir šalies politiniam stabilumui.

Korupcijos poveikis valstybės išlaidoms

Labiausiai korumpuoti yra švietimo, sveikatos apsaugos ir pasienio kontrolės sektoriai. Finansinis sukčiavimas kenkia finansų įstaigoms ir prisideda prie sisteminių krizių, dažnai siejamų su prastais apskaitos standartais, silpna finansinių institucijų priežiūra ir giminystės ryšiais.

Korupcija daro poveikį išlaidoms, kurios gali būti svarbios ekonomikos augimui. Mauro tyrimai parodė, kad labiausiai korumpuotos šalys išleidžia mažiau lėšų švietimo ir sveikatos apsaugos srityse. Šis rezultatas buvo patvirtintas Gupta, Davoodi ir Alonso-Terme (1998). Kadangi manoma, kad šios išlaidų kategorijos paprastai skatina augimą, korupcija šioje srityje taip pat gali turėti neigiamą poveikį ekonomikos augimui (Tanzi 2000). Taip pat Mauro (1997) savo darbuose teigė, kad korupcija sumažina išlaidas švietimui ir sveikatos apsaugai, ir daro įtaką tiems asmenims, kurie turi įtakos sprendimams, susijusiems su biudžetu (Tanzi 1998).

Tyrimai parodė, kad korupcija mažina visuomenės infrastruktūros kokybę, daro įtaką valstybės karinėms išlaidoms ir mažina išlaidas švietimui ir sveikatai. Kai kurie tyrimai taip pat susiję su korupcija neoficialiuose sektoriuose. Viešosios infrastruktūros kokybės klausimus analizavo Tanzi ir Davoodi (2002). Per 1980-1995 m. laikotarpį, tirdami 68 šalis jie rado įrodymų, kad korupcija mažina kelių kokybę ir didina elektros energijos tiekimo trikdymų skaičių (Dreher, Herzfeld 2005). Dar anksčiau Tanzi ir Davoodi (1998) nustatė, kad korupcija sumažina eksploatavimo ir priežiūros išlaidas dėl panašių priežasčių į tas, kurios sumažina išlaidas švietimui ir sveikatos apsaugai. Taip pat ji mažina viešųjų investicijų ir šalies infrastruktūros našumą (Tanzi 1998).

Korupcija, kartu su skaidrumo stoka ir informacijos vakuumu, buvo sukurta kaip ideali terpė korumpuotiems pareigūnams gauti pelno. Tokia situacija daro poveikį infrastruktūros ir statybos plėtrai, nes šiuose sektoriuose konkursai vyksta nesąžiningai ir riboja konkurenciją, todėl dažnai nėra skiriama priimtina kaina. Tai vyksta įvairiuose sektoriuose, tačiau statybos sektoriuje tai ypač problemiška, nes lengviau paslėpti neracionaliai panaudojamas lėšas. Pavyzdžiui, Ukrainoje,

Vyriausybės pasiūlymai gali pasirodyti viešai, tačiau informacijos apie tai, kas laimėjo konkursą ir kiek jų buvo surengta, nėra. Taip pat nėra numatytos galimybės visuomenei kontroliuoti projektus. Šio tipo sistemos neigiamai paveikė kelių tiesimą ir pastatų statybą, nes korumpuoti pareigūnai ima kyšius iš kompanijų, kurios tikisi gauti Vyriausybės pasiūlymą. Be to, infrastruktūros projektus yra labai lengva perkainuoti ir uždėti antkainį, nes kai statomi pastatai ar tiesiami keliai daiktų apskaitą labai sunku įvertinti (Kennedy King 2003).

Korumpuota Vyriausybė linkusi reikšmingai didinti karines išlaidas, kaip teigė Gupta, De Mello ir Sharan (2001), o ne gerinti infrastruktūros kokybę. Korupcija sumažina statybos reikalavimus, aplinkos apsaugos ar kitas normas, suprastėja valdžios paslaugų ir infrastruktūros kokybė ir padidinamas spaudimas biudžetui (Effects of Corruption..., 1999). Grįžtant prie išlaidų pusės, kaip aiškiai nustatė Mauro (1996, 1998), korupcija mažina valstybės išlaidas švietimui.

Korupcijos poveikis valstybės pajamoms

Tarptautinis Valiutos Fondas nustatė, kad kai korupcija pereina į mokesčių vengimo formą arba imama reikalauti neleistinos mokesčių lengvatos, ji gali atnešti nuostolių mokestinėms pajamoms. Sumažėjus surenkamiems mokesčiams arba didėjant viešųjų išlaidų lygiui, korupcija gali sukelti nepageidaujamų pasekmių biudžetui. Ji taip pat gali sukelti piniginių problemų, jeigu viešųjų finansų institucijos nustato palūkanų normą žemiau rinkos nustatytosios (Gaomab 2005).

Anot Becker, Stigler (1974) ir Tullock (1996), kyšis gali tapti priedu prie žemo darbo užmokesčio. Taigi, korupcija Vyriausybei leidžia palaikyti mažesnę mokesčių naštą, kuri gali paskatinti augimą. Problema yra ta, kad mažesnė mokesčių našta yra palankesnė augimui nei žemesnis korupcijos lygis (Tanzi 1998). Kitą požiūrį savo darbuose pateikė Mauro, Tanzi bei Davoodi (1998). Pasak jų, šalyse, kur aukštas korupcijos lygis, BVP pajamų dalis iš mokesčių surinkimo linkusi būti žemesnė, nes kai kurios iš mokesčių gautos pajamos nukreiptos į mokesčių administratorių sąskaitas. Taigi našta mokesčių mokėtojams nemažėja. Pernelyg didelis apmokestinimo lygis gali skatinti neoptimalias viešąsias išlaidas ir, galbūt, didesnę fiskalinę deficitą (Tanzi 2000). Tanzi ir Davoodi (1997) teigė, kad korupcija mažina pajamas surenkamas iš mokesčių, taip sumažindama vyriausybės išlaidas reikalingas viešajam valdymui (Tanzi 1998).

Kaip pavyzdį galima paminėti Parayno (1999). Jis aptiko korumpuotą elgseną Filipinuose, kur įmonės įpratusios už muitinės paslaugas mokėti kyšius ir netgi būtina tai daryti, norint palengvinti net visiškai teisėtus sandorius. Arduz (2000) apibūdino Bolivijos sistemą, kur dauguma prekių pereina per analogiškos muitinės sistemą ir muitinės pareigūnai renka savo mokesčius, o ne oficialius prekybos mokesčius (Dutt, Traca 2009).

Eduardas Vilkas (2002) teigė, kad korupcija padeda klestėti šešėlinei ekonomikai. Autorius taip pat įvardijo neapskaitomos ekonomikos egzistavimo priežastį – tai nevienodas valstybės institucijų efektyvumas, kurį pakankamai gerai atspindi korupcijos lygis šalyje. Jo manymu šešėlinės ekonomikos pobūdis priklauso nuo mokesčių dydžio bei įvairių biurokratinių apribojimų, mokesčių įstatymų bei kitų ekonominės veiklos reguliavimo aktų ir kinta kartu su jais. Juo didesni mokesčiai ir juo daugiau reguliavimo, tuo daugiau paskatų augti šešėlinei ekonomikai ir korupcijai (Vilkas 2002).

Atlikęs empirinę analizę Friedman parėmė savo hipotezę, kad korupcija ženkliai padidina šešėlinę ekonomiką (Dreher, Herzfeld 2005). Šešėlinė ekonomika apibrėžiama kaip veiksmų visuma, kuri duoda pelną ir yra nedeklaruojama bei neatsispindi statistikoje. Ji neigiamai atsiliepia finansams, darbo jėgos rinkai ir valstybės pajamų paskirstymui (Vilkas 2002). Johnson, Kaufmann ir Shleifer (1997) ištyrė 49 Lotynų Amerikos, EBPO, buvusiosios Sovietų Sąjungos bloko šalis, ir nustatė statistiškai reikšmingą teigiamą ryšį tarp įvairių korupcijos laipsnių ir šešėlinės ekonomikos. Kaip jie minėjo „priklausomybė tarp šešėlinės ekonomikos ir valstybės teisinės sistemos (įskaitant korupciją) yra stipri ir nuosekli. Šalyse, kuriose korupcijos lygis aukštas, šešėlinė ekonomika užima didesnę dalį, nei tose šalyse, kur korupcijos lygis žemas“. Kaip žinoma, korupcija gali veikti kaip mokestis, gali sumažinti biurokratijos kokybę ir pasitikėjimą vyriausybe. Kaip pasekmė, verslininkai gali atsisakyti pradėti verslą nešešėlinėje ekonomikoje. Kuo daugiau įmonių eis pagrindžiu, tuo vyriausybės pajamų bazė bus labiau griauinama (Dreher, Herzfeld 2005). Kaufman ir Wei atlikti tyrimai rodo, kad korupcijos poveikis priklauso nuo šalies teisinės ir ekonominės padėties (Houston 2007).

Neapskaitomos ekonomikos buvimas – tai pernelyg dideli mokesčiai, kuriuos vengiama mokėti, mažina valdžios biudžeto pajamas. Šešėlinė ekonomika daro nemažai įtakos vienam svarbiausių makroekonomikos rodiklių – bendrajam vidaus produktui, nes sunku žinoti, kokios tikrosios gamybos ir vartojimo apimtys. Šešėlinė ekonomika iškreipia oficialiąją statistiką, todėl ja besiremianti politika gali tapti nepatikima ar tiesiog neracionali (Vilkas 2002). Piasecka neapskaitomos ekonomikos pasireiškimą įvardija kaip žmonių veiklos opoziciją valdžios įtvirtintoms institucijoms ir normoms. Taip pat ji teigia, kad šešėlinės ekonomikos mastai, formos ir pasireiškimų būdai nuolat keičiasi, nes šešėlinė ekonomika labai lanksčiai prisitaiko prie valstybės reguliavimo pokyčių. Kiekvienas naujas draudimas ar ribojimas skatina užsiimti nelegalia veikla, nes legali veikla tampa labai sudėtinga arba visiškai neįmanoma (Piasecka 2003).

Kita, dar didesnė šešėlinės ekonomikos žala šalies ūkiui yra tokia, kad sąžiningi mokesčių mokėtojai turi mokėti už nemokančiuosius. Mokesčių nemokėjimas – ne kas kita kaip vagystė iš tų, kurie mokesčius moka, arba iš tų, kurie turi verstis iš mažesnių valstybės išmokų. Visa tai stabdo

ekonomikos augimą, todėl beveik visos šalys stengiasi riboti šešėlinės ekonomikos augimą (Vilkas 2002).

Įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios nesugebėjimas spręsti korupcijos problemų, taip pat informacijos arba tyrimų stoka korupcijos klausimais yra svarbi problema daugelyje šalių. Šaliai esant korumpuotai, labai sunku sukurti strategiją ir prevencinę programą kovai su korupcija nacionaliniu lygiu. Labai svarbu sutelkti dėmesį į veiksnius, kurie veda prie institucinio ir makroekonomikos nestabilumo. Siūloma sukurti vienodas taisykles ir konkurencijos sąlygas visiems rinkos dalyviams. Vienodų muitų ir mokesčių reglamentų stoka yra didelė problema. Naujų įmonių steigimas turėtų būti supaprastintas, kad būtų lengviau į rinką įeiti naujiems investuotojams (Sadiku 2002).

Korupcijos poveikis šalies politiniam stabilumui

Korupcija gali turėti įtakos ne tik ekonomikai, tačiau ir politikai. Prasti šalies vadovai, žemas pajamų lygis (BVP), nestabili politinė ir makroekonominė šalies padėtis yra pagrindiniai veiksniai korupcijos atsiradimui ir paplitimui. Korupcija turi nežymų teigiamą poveikį bendram kainų lygiui, tačiau didelį neigiamą poveikį ekonomikos augimui. Skaidri šalies politinė sistema yra svarbus veiksnys, siekiant pritraukti TUI (Ayodele Folorunso 2007). Tiek vidaus, tiek ir užsienio stebėtojai pasmerkė biurokratinę korupciją daugelyje neišsivysčiusių šalių. Korupcija yra papildoma teisinė institucija, kuria naudojasi atskiros asmenų grupės, siekiančios įgyti įtaką biurokratijos veiksmams. Tokios korupcijos buvimas reiškia, kad šios grupės nori dalyvauti sprendimų priėmimo procese ir jį paveikti (Leff 1999). Ji pakerta demokratiją bei griaua pasitikėjimą politika, sukuria didelių kliūčių tvariai plėtrai bei stipriai paveikia neturtingųjų bendruomenes (Gurria 2007).

Ekonomistai teigia, kad vienas iš skirtingą ekonominę plėtrą Afrikoje ir Azijoje lemiančių veiksnių yra tas, kad Afrikos atveju, korumpuotose šalyse aukšti valdininkai ar pareigūnai nuosavą kapitalą perkelia į užsienį, ir laukia kyšių iš investuotojų, norinčių investuoti jų šalyje (pavyzdžiui, stereotipiškai dažnas Afrikos diktatorius turi sąskaitą Šveicarijos banke). Žiūrint į Afrikos atvejį, vienas iš šios problemos veiksnių yra politinis nestabilumas, nes dažnai naujos vyriausybės konfiskuoja ankstesnių vyriausybių nelegaliai gautą turtą ir jį pasisavina (Effects of Corruption..., 1999).

Ypatingai svarbi aplinkybė besivystančioms šalims yra ta, kad korupcija gali sumažinti pagalbos srautų veiksmingumą per lėšų nukreipimą. Tokia pagalba gali padėti remti neproduktyvias ir neracionalias Vyriausybės išlaidas. Galbūt todėl daugelis šalių rėmėjų susitelkusių ties gero valdymo klausimu, ir kai valstybės valdymas yra laikomas ypač prastu ir neracionaliu šalys rėmėjos gali sumažinti savo teikiamą pagalbą (Gaomab 2005). Pavyzdžiui, 2001 m. Europos Komisija Slovakijai nutraukė finansavimą, kol nebuvo atliktas tyrimas dėl Vyriausybės Užsienio pagalbos departamento

vadovo korupcinės veiklos. Šis faktas netgi galėjo tapti rimta kliūtimi Slovakijai tapti Europos Sąjungos nare su pirmąja kandidačių banga dar 2004 m. (Simėnas 2001).

Keletas nepriklausomų organizacijų, tokių kaip, pavyzdžiui, „Transparency International“, verslininkų užsakymu atliko daug tyrimų ir išsiaiškino, kad labiausiai korumpuotos šalys visame pasaulyje yra tokios kaip Kinija, Vietnamas, Indonezija ir Tailandas. Taip pat išsiaiškinta, kad nors ir fenomenalu, tačiau šiose šalyse pastebimas spartus ekonomikos augimas ir pritraukiama daug privataus kapitalo srautų. Šis pastebėjimas sukėlė realią grėsmę faktui, kad korupcija stabdo ekonominę veiklą. Nepriklausomų organizacijų pastebėjimas yra nesuderinamas su teorija, kad dėl aukšto korupcijos lygio susilpnėjusios institucijos užkerta kelią investicijoms ir todėl varžo ekonomikos augimą (Campos 1998).

Werner nustatė, kad korupcija skatina užsienio investicijas, leisdamai mechanizmui įveikti sudėtingas taisykles. Pabrėžiama, kad per palengvinimą arba greitus pinigus asmenys dėl administracinių kliūčių gali išvengti vėlavimo, taip pat galima sukurti geresnę ekonominę situaciją. Pavyzdžiui, valstybės tarnautojai yra motyvuoti labiau stengtis darbe, siekdami gauti daugiau kyšių. Be to, tais atvejais, besivystančiose šalyse, kur vyriausybė yra neefektyvi, korupcija yra vienintelis būdas, siekiant skatinti investicijas siūlant alternatyvius būdus, kaip vykdyti verslą. Vyriausybės pareigūnai linkę būti korumpuotais, nes darbo užmokestis yra mažas, ir jiems nesuteikia galimybės išlaikyti deramą gyvenimo lygį. Korupcija sudaro papildomų išlaidų ekonomikai, iškreipia rinkos konkurenciją, sukuria monopolį, pašalina reguliarių ir skaidrų rinkos mechanizmą, veda prie nepakankamo išteklių paskirstymo ir valstybės tesinės bazės trūkumo.

1. 3. Korupcijos priežastys ir jos vertinimas

Korupcija - apibrėžiama kaip valdžios naudojimas asmeniniams tikslams - egzistavo visada. Per pastaruosius dešimtmečius, jos geografinis mastas išaugo, o pats procesas suintensyvėjo. Buvo tikimasi, kad politiniai ir ekonominiai apribojimai po Šaltojo karo pabaigos gali sumažinti šį reiškinį. Didinant spaudos laisvę, įsibėgėjant demokratizacijos procesams, buvo telkiamos pastangos įveikti korupciją. Tačiau, besiformuojančios demokratijos vis dar buvo trapios ir atrodė, kad rasti būdą kaip išspręsti šią problemą buvo didžiulis uždavinys (Frisch 1996).

Daug mokslininkų, įskaitant Rose-Ackerman (1978), Klitgaard (1988), ir Wade (1982), siekė geriau suprasti ir išsiaiškinti, kas lemia korupcijos egzistavimą ir išlikimą visuomenėje. Iš tikrųjų, daug intelektinių diskusijų kilo dėl kyšio reikšmės, ekonominės naudos siekiančiai veiklai. Kadangi ši intelektinė kryptis atsirado apie 1980 m., nesukeldama didelio tarptautinio šalių empirinių tyrimų

srauto, todėl nebuvo galima veiksmingai ir įtikinamai paaiškinti korupcijos pasekmių. Atsiradus geresnėms duomenų bazėms, mokslininkai atliko daugiau reikšmingų empirinių tyrimų (Campos 1998). Nors oficialiai užfiksuotų korupcijos atvejų sumažėjo, tačiau negalima teigti, kad kyšiams skiriamos lėšos sumažėjo (Tanzi 1998).

Normų ir moralės visuomenės principai skiriasi kiekvienoje šalyje, ir, kas yra laikoma korupcija vienoje vietoje, galbūt nėra kitoje. Pavyzdžiui, Kanadoje, dovanų teikimą galima vertinti kaip kyšį, tuo tarpu, kai kuriose Centrinės Azijos šalyse, nepasiūlyti dovanos - laikoma įžeidimu (Kennedy King 2003). Iš globalios perspektyvos, labai svarbu suprasti korupcijos vaidmenį, siekiant vienu žingsniu priartėti prie problemų, kurios susijusios su korupcija, sprendimo (Utku Teksoz 2004).

Remiantis literatūros apžvalga, korupcijos atsiradimo priežastys suskirstomos į politines, ekonomines ir socialines bei kultūrinės. Kai kurie autoriai nustatė, kad korupcijos lygis didele dalimi priklauso nuo valdžios tipo esamoje ekonomikoje. Pavyzdžiui, Girling (1997), Lipset ir Lenz (2000) bei kai kurių kitų autorių nuomone, korupcija paplitusi daugelyje nedemokratiškas šalių, o demokratinėse visuomenėse korupcijos lygis yra žemas. Kaip jau minėta anksčiau, politinė šalies sistema ir kultūra turi įtakos korupcijos lygiui. Be to, yra tendencija, kad aukšto lygio korupcija išsivysta tose šalyse, kur vadovai turi absoliučią galią (Ayodele Folorunso 2007).

Apibendrintai galima teigti, kad korupcijos mastas išaugo, o pats procesas dar labiau suintensyvėjo. Daugelis mokslininkų siekė geriau suprasti ir išsiaiškinti, kas nulemia korupcijos atsiradimą ir jos plitimą šalyse ir tarp jų. Taip pat jie atliko įvairius tyrinėjimus, norėdami nustatyti, kokią poveikį korupcija daro ekonominiams rodikliams. Neveltui daug diskusijų kilo dėl korupcijos reikšmės, siekiant išsiaiškinti, kokią įtaką ji daro atskiroms sritims. Analizuojant korupcijos priežastis ir pasekmes, matyti, kad ji vis dar laikoma aktualia problema.

Išanalizavus korupcijos poveikį pagrindiniams makroekonominiams rodikliams teoriniu aspektu galima teigti, kad literatūroje išvelgiamas tiek teigiamas, tiek neigiamas korupcijos poveikis. Plačiai paplitusi nuomonė, kad korupcija daro neigiamą įtaką visoms valstybės ir visuomenės gyvenimo sritims: ekonomikai (mažina ekonomikos augimą, trukdo vietos ir užsienio investicijoms, iškreipia rinkos santykius, stiprina šešėlinę ekonomiką, kas neigiamai atsiliepija finansinei šalies būklei), politikai (nepasitikima valstybe, valdžios institucijomis bei jų vykdoma politika), valdymui (žlugdo teisingą ir nešališką valdymą, kelia grėsmę nacionaliniam saugumui), socialinei ir teisei sferai (didėja skurdas, socialinė nelygybė, pakertamas tikėjimas teisingumu), visuomenės savimonei (vyrauja nepasitikėjimas, stokojama pilietiškumo, sąmoningumo) ir tarptautiniam prestižui (menkas šalies įvaizdis pasauliniame kontekste, kas veikia prarastas potencialias užsienio investicijas).

Tai, kad korupcija daro neigiamą poveikį ekonomikos augimui aiškiai ir plačiai pripažįstama iki šiol. Daugelis mokslininkų (Mauro 1998, Hunya 2000) bandė atsakyti į klausimą koks yra ryšys tarp korupcijos ir ekonominio vystymosi. Kai kurie iš šių tyrimų, pavyzdžiui, Mauro (1995) ir Mo (2001), įrodinėjo, kad korupcija mažina augimą, tačiau šis ryšys nėra itin glaudus (Aidt 2009). Korupcija mažina ekonominį augimą (Mauro 1995), iškraipo vyriausybės išlaidas (Mauro 1998), stabdo užsienio investicijas (Wei 2000) ir sumažina užsienio pagalbos veiksmingumą. Leff (1999) ir Huntington (1968) teigė, kad korupcija gali padidinti efektyvumą, nes pašalina Vyriausybės nustatytus suvaržymus, kurie riboja investicijų plėtrą ir trukdo priimti augimui palankius ekonominius sprendimus. Šalyse, kur klesti sudėtingas reguliavimas, galimybė siūlyti kyšius leidžia įmonėms išvengti formalaus reguliavimo kliūčių (Kaufmann, Kraay, Mastruzzi 2008). Korupcija daro neigiamą įtaką investicijų lygiui ir ekonomikos augimui, infrastruktūros kokybei ir viešųjų investicijų produktyvumui, sveikatos priežiūros ir švietimo paslaugoms, ir pajamų nelygybei (Houston 2007).

Houston (2007), analizuodamas korupcijos įtaką šalies ekonomikos rezultatams, konstatavo, kad korupcija turi teigiamą poveikį ekonomikos augimui tose šalyse, kur silpna teisinė sistema. Autorius nustatė, kad korupcija yra svarbi visuomenės išteklių persikirstyme. Taip pat, atsižvelgiant į griežtą reguliavimą ir neefektyvią biurokratiją, korupcija gali pagreitinti sprendimų priėmimo procesą (Houston 2007). Swaleheen ir Stansel (2007) nustatė, kad korupcija skatina ekonominį augimą šalyse, kurios mažiau ekonomiškai priklausomos nuo kitų šalių ir stabdo ekonomikos augimą ten, kur šalys turi mažai ekonominės laisvės (Al-Sadig 2009).

Apibendrintai galima pasakyti, kad literatūroje dominuoja tokie korupcijos poveikio ekonomikai aspektai:

- *Korupcija veikia investicijas ir ekonominį augimą, ekonomikos atvirumą ir darbo rinką.*
- *Korupcija didina verslo sąnaudas. Pareigūnai per vilkinimą gali nustatyti tam tikras sąlygas, taip norėdami užsitikrinti, kad jie gaus kyšius.*
- *Korupcija lemia realiųjų pajamų vienam gyventojui mažėjimą, infliaciją, didėjantį biudžeto ir mokėjimų balanso deficitą, ir mažina gamybą bei eksportą.*
- *Korupcija skatina nelygybę tarp firmų.*
- *Korupcija lemia produktų kokybės mažėjimą.*
- *Politikoje, korupcija sukelia dalies žmonių tikėjimo dėl valdžios teisingumo ir galios praradimą. Ji kenkia politinei lygybei ir demokratiniams vertybėms.*

- *Korupcija stiprina blogą valdymą, kuriant teisinę valstybę, pagarbą žmogaus teisėms, atskaitomybei ir skaidrumo taisyklėms.*
- *Korupcija gali pagreitinti arba kaip tik vilkinti sprendimų priėmimo procesus, leidžia išvengti reguliavimo kliūčių.*
- *Korupcija gali padėti tais atvejais kai ekonomikos politika yra neveiksminga.*

2. KORUPCIJOS POVEIKIO PAGRINDINIAMS MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TYRIMO METODIKA

Mokslininkai, politikos formuotojai bei praktikai susitelkė ir įdėjo nemažai pastangų, siekiant suprasti korupcijos priežastis ir pasekmes, ir sukurti politikos intervencines priemones, kad būtų galima sumažinti jos tikimybę. Šios pastangos padarė didelį indėlį siekiant nustatyti korupcijos poveikį ekonomikos augimui (kuris paprastai matuojamas BVP dydžiu) (Ugur, Dasgupta 2011; Mendez ir Sepulveda 2001; Li, Xu ir Zou 2000; Ali ir Isse 2003; Svendsen 2003; Mauro 1995). Korupcija yra reiškinys, kuris paveikia įvairius ekonomikos augimą lemiančius veiksnius (Semenescu, Catarama, Pele, Dragota, Brasoveanu 2006).

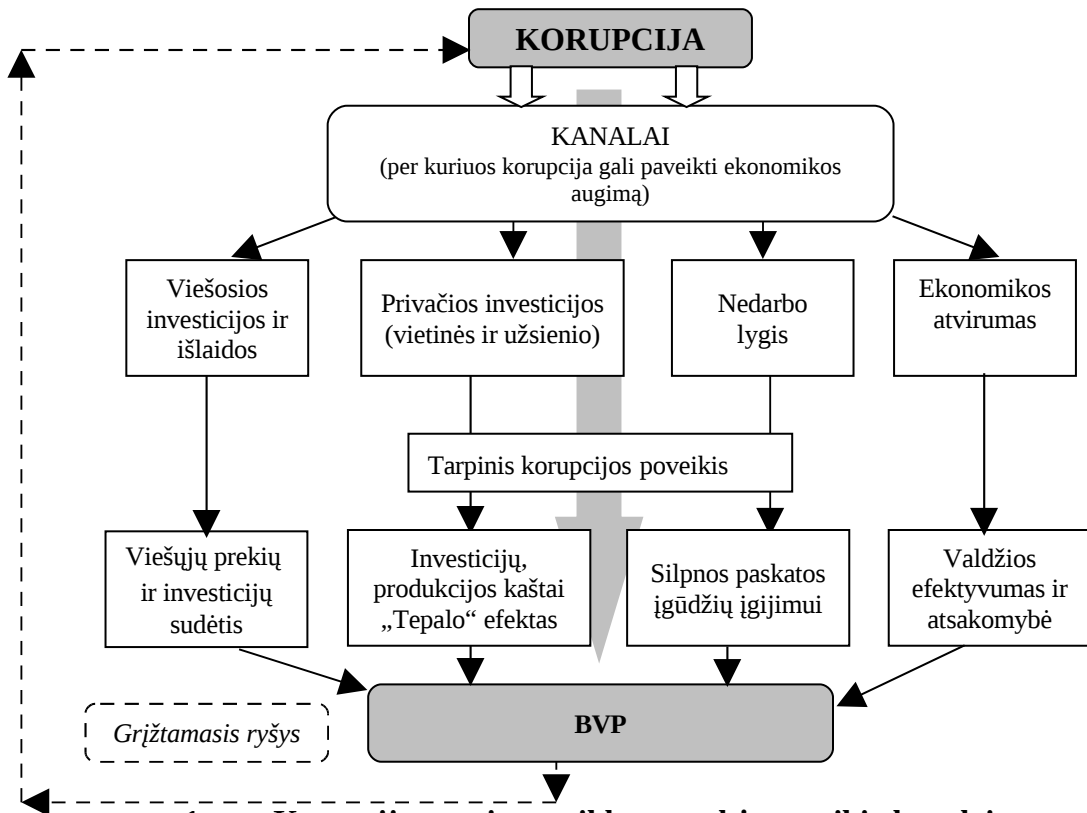
Išanalizavus mokslinę literatūrą nustatyta, kad pagrindiniai makroekonominiai veiksniai, per kuriuos korupcija netiesioginiai veikia ekonomikos augimą yra tiesioginės užsienio investicijos, nedarbo lygis, ekonomikos atvirumo lygis ir valstybės išlaidos. Tolesnė šios magistro darbo dalies poskyriuose atlikta mokslinės literatūros analizė, siekiant išskirti esminius veiksnius, į kuriuos įvairūs autoriai atsižvelgia, vertindami korupcijos poveikį pagrindiniams makroekonominiams rodikliams.

2. 1. Korupcijos poveiklio ekonomikai tyrimo modelis

Atlikus mokslinės literatūros analizę nustatyta, kad tiriant korupcijos lygio poveikį ekonomikai, autoriai atsižvelgia ir į kitus galinčius daryti poveikį veiksnius. 1 paveiksle pateikiami kanalai, per kuriuos korupcija veikia bendrąjį vidaus produktą.

Korupcija gali paveikti augimą per valstybines investicijas ir išlaidas. Poveikis čia gali būti dėl nepalankių viešųjų investicijų projektų atrankų, arba dėl viešųjų lėšų paskirstymo rengiant daug kainuojančius projektus. Neigiamos atrankos atveju, pasirenkami didesnės politinės grąžos projektai, vietoj kurių galėjo būti atrinkti projektai su aukšta ekonomine ir socialine grąža, taip sukeliant neefektyvumą ir mažesnio (gal ir neigiamo) augimo pasekmes (Ugur, Dasgupta 2011).

Korupcija gali sukelti bendrą viešųjų išlaidų netinkamą paskirstymą, kai tam tikrų sričių išlaidos (pvz., karinės išlaidos) yra labiau skirtos generuoti kyšius, nei jų potencialui pagerinti gyvenimo standartus. Lėšų nukreipimas į karinį sektorių padidina institucijų silpnumą ir veda prie mažesnių augimo tempų (Tanzi, Davoodi 1998; Hillman 2004; Mauro 2004). Korupcija gali vesti prie mokestinių įplaukų sumažėjimo, kas savo ruožtu reikalauja, kad vyriausybė ieškoti kitų pajamų šaltinių, norint finansuoti viešąsias išlaidas. Tai gali sukelti infliaciją ir sumažinti augimo tempą (Tanzi, Davoodi 1997; Adam, Bevan 2005, Bose 2007; Blackburn 2008).

1 pav. Korupcijos-augimo priklausomybė: poveikio kanalai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Ugur, Dasgupta (2011), Blackburn (2008), Bose (2007); Mauro (2004), Pellegrini, Gerlagh (2004) ir kitais.

Korupcija veda prie prastesnės infrastruktūros ir mažina trumpalaikių investicijų produktyvumą. Kai viešoji infrastruktūra, pavyzdžiui, keliai, elektrinės ir drėkinimo kanalai, gali būti naudojami tik nedideliu pajėgumu, tai sumažina augimą (Tanzi, Davoodi 1998). Dėl korupcijos, inovatyvios investicijos patiria didesnes sandorio išlaidas, menkesnį pelningumą ir neveiksmingumą. Leff (1999), Huntington (1968) ir Leys (1965) anksčiau teigė, kad korupcija gali būti naudinga dėl blogai veikiančių institucijų. Jie argumentavo tuo, kad neefektyvi biurokratija yra kliūtis investuoti, kad kai kurie, anot jų įvardijami kaip „greičio“ arba „tepalo“ pinigai, gali padėti apeiti biurokratinę kliūtį. Trumpai tariant, Leff (1999), Huntington (1968) ir Leys (1965) „tapaluotų ratų“ hipotezė teigia, kad kyšis gali veikti kaip problemų išvengimo aparatas, taip didinant efektyvumą, taigi ir investicijas, o galiausiai - augimą.

Trečiasis kanalas, per kurį korupcija gali paveikti ekonomikos augimą, yra darbo rinka. Korupcija mažina paskatas investicijoms į žmogiškojo kapitalo plėtrą ir nukreipia išteklius į neproduktyvias investicijas (Murphy, Shleifer, Vishny 1993; Acemoglu, Verdier 2001; Ehrlich, Lui 1999). Pagal Benhabib ir Spiegel (1994), Farida, Fredoun, Ahmadi-Esfahani (2006), žmogiškasis kapitalas bei atsargos turi teigiamos įtakos gamybos veiksnių produktyvumo augimo tempui, nes išsilavinusi darbo

jėga geriau mokosi, kuria ir įgyvendina naujas technologijas, kurios generuoja didesnę našumą augimą. Žmogiškasis kapitalas, nedarbo lygis šalyje bei politinis nestabilumas yra svarbūs kanalai, per kuriuos korupcija mažina ekonomikos augimą (Mauro 1995; Ugur, Dasgupta 2011, Barro (1991), Levine, Renelt (1992), King, Levine 1993), Alesina, Rodrick 1994).

Galiausiai, korupcija gali apriboti šalies prekybos atvirumo laipsnį taip sumažindama ekonomikos augimo tempą (Barro 1991; Levine, Renelt 1992; King, Levine 1993; Alesina, Rodrick 1994). Pellegrini ir Gerlagh (2004) nagrinėjo korupcijos poveikį investicijoms ir prekybos politikai. Jie padarė išvadą, kad korupcijos poveikis ekonomikos augimui pasireiškia per jos poveikį investicijoms prekybos atvirumui ir politiniam stabilumui.

Anot Ugur, Dasgupta (2011), korupcija iškreipia riziką, susijusią su investiciniais sprendimais, operacijų išlaidomis, pasitikėjimo lygiu ir valstybės valdymo pajėgumu. Korupcija iškreipia šalies pajėgumą pasiekti ekonomikos augimą, sukurti naujų rinkos galimybių ar gilinti esamas.

2. 2. Veiksnių, įtraukiamų į korupcijos poveikio ekonomikai vertinimo modelius, pagrindimas

Išanalizavus mokslinę literatūrą nustatyta, kad tiriant korupcijos lygio poveikį pagrindiniams makroekonominiams rodikliams įvairūs autoriai atsižvelgia ir į kitus galinčius jiems daryti poveikį veiksnius. Tolesniuose poskyriuose atlikus mokslinės literatūros analizę, išskiriami esminiai veiksniai, į kuriuos autoriai savo tyrimuose atsižvelgia, vertindami korupcijos lygio poveikį pagrindiniams makroekonominiams rodikliams (tiesioginėms užsienio investicijoms, nedarbo lygiui, ekonomikos atvirumo lygiui, valstybės išlaidoms).

2. 2. 1. Veiksnių, įtraukiamų į korupcijos poveikio tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimo modelius, pagrindimas

Dauguma mokslininkų nustatė, kad aukštas korupcijos lygis ir mažas skaidrumas šalyje turi neigiamą poveikį TUI srautams (Zhao, Du 2003; Habib, Zurawicki 2002; Kersan-Skabic ir Orlic 2007). Atlikus mokslinės literatūros analizę nustatyta, kad tiriant korupcijos lygio poveikį tiesioginėms užsienio investicijoms, autoriai atsižvelgia ir į kitus galinčius daryti poveikį veiksnius (žr. 1 lent.).

Siekiant kontroliuoti priimančiosios šalies rinkos dydį ir rinkos potencialą kai kurie autoriai (Ali Al-Sadig 2009; Brahmasrene ir Jiranyakul 2001; Rahmah Ismail, Ishak Yussof 2003) analizavo BVP, BVP ir populiacijos augimo tempo rodiklius. Jie teigė, kad jei šalies gyventojų skaičius auga labai greitai, jis gali būti TUI katalizatorius. Tyrimai parodė, kad TUI srautai teigiamai susiję su šiais

veiksniais, o realiosios pajamos yra reikšmingas veiksnys, lemiantis tiesioginių užsienio investicijų įplaukas. Kitų autorių tyrimuose (Nnadozie ir Osili 2004) rastas mažiau svarbus BVP vaidmuo įtakojant TUI įplaukas, tačiau buvo nustatyta, kad BVP augimas gali daryti reikšmingą poveikį.

1 lentelė

Makroekonominiai veiksniai, įtakojantys TUI

Veiksniai	Rodikliai	Autorius
Ekonomikos augimas	BVP ir populiacijos kitimo tempas	Al-Sadig (2009); Nnadozie ir Osili (2004); Ismail, Yussof (2003); Brahmasrene ir Jiranyakul, (2001)
Ekonomikos atvirumas tarptautinei prekybai	Eksportas ir importas	Al-Sadig (2009); Feils ir Rahman (2008); Neumayor ir Spess (2005); Ismail, Yussof (2003); Asiedu (2002); Brahmasrene ir Jiranyakul (2001); Yih Yun (2000); Globerman ir Shapiro (1999)
Urbanizacijos laipsnis	Miesto gyventojų skaičiaus kitimo tempas	Al-Sadig (2009); Bellak, Leibrecht ir Stehrer (2008)
Išlaidos moksliniams tyrimams	Išlaidos moksliniams tyrimams ir plėtrai	Ismail, Yussof (2003)
Darbo rinka	Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis	Al-Sadig (2009); Miyamoto (2008); Dahlstrom, Johnson (2007); Hongxin Zhao, Kim, Jianjun Du (2003)
Infliacija	Infliacijos lygis	Al-Sadig (2009); Bellak, Leibrecht ir Stehrer (2008); Nnadozie ir Osili (2004); Ismail, Yussof (2003); Brahmasrene ir Jiranyakul (2001)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kitas makroekonominis veiksnys, įtraukiamas į korupcijos poveikio TUI analizę, yra prekybos atvirumas. Atlikti tyrimai (Yih Yun 2000; Asiedu 2002; Neumayor ir Spess 2005; Globerman ir Shapiro 1999; Feils ir Rahman 2008) nustatė, kad ekonomikos atvirumas yra reikšmingas veiksnys TUI ir parodė, kad laisvosios prekybos susitarimas turi didelį poveikį tiek vidaus ir išorės TUI. Ali Al-Sadig (2009), Brahmasrene ir Jiranyakul (2001), Rahmah Ismail, Ishak Yussof (2003) nustatė, kad atvirumo laipsnis matuojamas eksporto ir importo santykiu su BVP ir, kuo didesnis šis santykis, tuo labiau liberalizuota ekonomika, o tai turės teigiamą poveikį TUI įplaukomis. Tikimasi, kad didėjantis eksportas gali paskatinti tiesiogines užsienio investicijas, nes potencialiems užsienio investuotojams, siekiantiems įsitvirtinti vietinėje rinkoje, tai suteikia galimybę eksportuoti savo produktus, taip padidinant pajamas. Dideli priimančiosios šalies importo mastai reiškia, kad šalies prekių ar paslaugų paklausa, viršija pasiūlą, todėl tokiose šalyse yra tinkama terpė užsienio investuotojams. Apskritai, didesnis prekybos atvirumas rodo geresnę šalies integraciją į tarptautinę rinką ir siunčia teigiamą signalą potencialiems užsienio investuotojams.

Be to, didelis urbanizacijos laipsnis skatina TUI srautus, nes tai gali reikšti, aukštos kokybės infrastruktūrą. Al-Sadig (2009), Bellak, Leibrecht ir Stehrer (2008) naudojo miesto gyventojų augimo tempą kaip urbanizacijos lygį identifikuojantį rodiklį. Urbanizacijos laipsnis teigiamai veikia TUI, nors

šis poveikis kartais nėra reikšmingas. Anot Rahmah Ismail, Ishak Yussof (2003), išlaidos moksliniams tyrimams ir plėtrai (R & D) atspindi priimančiosios šalies fizinės infrastruktūros prieinamumą ir technologinę paramą, kas skatina TUI srautus. R & D išlaidos didina techninės paramos priemones, kas lemia gaminių naujovių diegimą, endogeninių technologijų ir naujoviško pardavimo strategijų diegimą TUI priimančioje šalyje.

Žmogiškieji ištekliai yra dar vienas veiksnys, kuris kaip ir korupcijos lygis šalyje veikia TUI. Atliktais tyrimais apie žmogiškąjį kapitalą bei darbo sąnaudas (Miyamoto 2008; Al-Sadig 2009) nustatyta, kad aukšto lygio kvalifikacijos darbo jėga pritraukia TUI į šalį. Taip pat darbo užmokestis priimančiojoje šalyje turi reikšmingą poveikį tuo, kad didėjantis darbo užmokestis sumažina TUI įplaukas. Hongxin Zhao, H. Kim, Jianjun Du (2003), Dahlstrom, Johnson (2007) tyrimų rezultatai paremti tuo, kad besivystančios šalys investuotojus vilioja mažais atlyginimais.

Be to, ekonominis stabilumas, matuojamas atsižvelgiant į priimančiųjų šalių infliacijos lygį, neigiamai veikia TUI srautus (Al-Sadig 2009; Bellak, Leibrecht ir Stehrer 2008; Nnadozie ir Osili 2004; Brahmasrene ir Jiranyakul 2001; Ismail ir Yussof 2003).

2. 2. 2. Veiksmų, įtraukiamų į korupcijos poveikio nedarbo lygiui vertinimo modelius, pagrindimas

Kaip jau minėta anksčiau, augantis korupcijos lygis gali didinti nedarbą šalyje ir gali turėti įtakos darbo užmokesčio diferenciacijai bei nemaksimizuoja galimo žmogiškojo kapitalo (Goel, Nelson 1998). Atlikus mokslinės literatūros analizę nustatyta, kad tiriant korupcijos lygio poveikį nedarbo lygiui, autoriai atsižvelgia ir į kitus galinčius daryti poveikį veiksnius (žr. 2 lent.).

2 lentelė

Makroekonominiai veiksniai įtakojantys nedarbo lygį

Veiksniai	Rodikliai	Autorius
Ekonomikos atvirumas	Ekonomikos atvirumo lygis	Marshall (2007)
Vyriausybės darbuotojų pajamos	Valdžios sektoriaus vidutinis mėnesinis darbo užmokestis	Ades ir Di Tella (1999)
Tiesioginės užsienio investicijos	Tiesioginės užsienio investicijos	Mohsin Ali (2010)
Darbo užmokestis	Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis	Levacic ir Rebmann (1982)
Populiacija	Gyventojų skaičius	Rodriguez Lopez (2011); Ali (2010); Stelair Storey (2004); Reynolds (1994)
Ekonomikos augimas	Bendrasis vidaus produktas	Shakil ir Inuwa (2011)
Mokesčiai	Privalomojo socialinio draudimo įmokos	Lacko (2006)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Vertindami korupcijos poveikį nedarbo lygiui, autoriai empiriniuose tyrimo modeliuose dažniausiai

naudoja šiuos kintamuosius: ekonomikos atvirumas, vyriausybės darbuotojų pajamos, tiesioginės užsienio investicijos, darbo užmokestis, populiacija, ekonomikos augimas ir mokesčiai.

Marshall (2007) savo tyrimuose, kuriuose analizavo korupcijos kontrolės galimybę, į regresijos modelį įtraukė ekonomikos atvirumo bei nedarbo lygio rodiklius. Autorės tyrimuose gauta išvada, kad ryšys egzistuoja tarp korupcijos suvokimo indekso ir nedarbo lygio. Tuo tarpu, į regresiją įtrauktas ekonomikos atvirumo lygis rezultatų nepakeitė. Kita vertus, jei aukštas nedarbas yra susijęs su struktūriškai didele bedarbyste, ir jei tai susiję su vyriausybės darbuotojų mažomis pajamomis, nedarbas gali teigiamai koreliuoti su korupcijos lygiu šalyje (Ades ir Di Tella 1999).

Mohsin Ali (2010) analizavo nedarbo priežastis Pakistane. Viena jų – tiesioginių užsienio investicijų sumažėjimas. Anot Mohsin Ali, investuotojai praranda pasitikėjimą šalies politinėmis ir ekonominėmis sistemomis, todėl jie nenori investuoti į bet kokią naują įmonę. Taip pat autorė, prie veiksnių, įtakančių nedarbo lygį šalyje priskyrė ir gyventojų prieaugį šalyje (Mohsin Ali 2010). Van Stelair Storey (2004) ir Reynolds (1994) savo tyrimuose taip pat įtraukė gyventojų skaičiaus kintamąjį, siekiant išreikšti skirtumus tarp miesto ir kaimo vietovėse egzistuojančio nedarbo lygio. Autoriai pareiškė, kodėl svarbu kontroliuoti aglomeraciją. Viena vertus, miestų teritorijos gali turėti privalumų kaip lengviau susipažinti su klientais, paslaugų teikėjais, kapitalu ir t. t., tačiau, už papildomas paslaugas, mokama „papildoma kaina“ – kyšiai. Todėl, siekiant kontroliuoti miesto ir kaimo vietovių skirtumus, labai svarbu įtraukti šį kintamąjį, nes jis gali turėti didelį poveikį naujos įmonės formavimui ir nedarbo lygiui (Rodríguez Lopez 2011).

Pagal Levacic ir Rebmann (1982), korupcija, varguomenė ir makroekonominės politikos nenuoseklumas labai reikšmingai prisidėjo prie nedarbo lygio pokyčių. Muhammad Shakil ir Inuwa (2011) analizės rezultatai parodė, kad egzistuoja atvirkštinis ryšys tarp nedarbo lygio ir ekonomikos augimo, matuojamo BVP.

Yra gerai žinoma, kad mokesčiai, mokami darbdavio ir darbuotojo nuo darbo užmokesčio, turi įtakos darbo rinkos pasiūlai ir paklausai. Didėjantys gyventojų pajamų mokesčiai ir darbuotojų socialinio draudimo įmokos linkę didinti darbo sąnaudas, ir gali atgrasyti darbo jėgos pasiūlą, taip sumažinant galimą produktyvumą ir pelningumą, kas padidintų nedarbo lygį. t. y. darbdaviai, norėdami kompensuoti padidėjusius mokesčius, gali nuspręsti sumažinant darbo užmokestį. Visa tai mažina darbo jėgos paklausą ir didina nedarbo lygį šalyje (Lacko 2006).

Voznyak, Vitaliy (2008) ir Shrabani ir Rukmani (2009) savo tyrimais siekė išsiaiškinti korupcijos lygio variacijos poveikį nedarbo lygiui ir kitiems makroekonominiams rodikliams. Tyrimais nustatyta, kad nėra jokio ryšio tarp nedarbo lygio ir korupcijos lygio. Tačiau, anot Voznyak, Vitaliy (2008), tokie rezultatai reikalauja papildomų ir kitokio pobūdžio tyrimų.

2. 2. 3. Veiksnių, įtraukiamų į korupcijos poveikio ekonomikos atvirumui vertinimo modelius, pagrindimas

Kaip teigė Gaomab (2005), korupcijos lygis įvairiose šalyse labai skiriasi, todėl jis gali plėtoti tarptautinės prekybos santykius su atviros ekonomikos šalimis. Atlikus mokslinės literatūros analizę nustatyta, kad tiriant korupcijos lygio poveikį ekonomikos atvirumo lygiui, autoriai atsižvelgia ir į kitus galinčius daryti poveikį veiksnius (žr. 3 lent.).

3 lentelė

Makroekonominiai veiksniai įtakoiantys ekonomikos atvirumo lygį

Veiksniai	Rodikliai	Autorius
Importo muitai	Procentinė dalis nuo visos importo sumos	Ali, Faiz-Ur-Rehman, Nasir (2010); Subhayu ir Suryadipta (2006); Sachs ir Warner (1995)
Valdžios sektoriaus išlaidos	Valdžios sektoriaus išlaidos	Subhayu, Suryadipta (2007); Rodrik (1998); Easterly ir Rebelo (1993)
Prekybos politikos dydis	Bendrasis vidaus produktas	Subhayu, Suryadipta (2007); Gleditsch (2002); Mehanna (2002); Rodrik (1998)
Rinkos dydis	Populiacijos dydis	Subhayu, Suryadipta (2007)
Einamosios sąskaitos balansas	Einamosios sąskaitos balansas	Subhayu, Suryadipta (2007)
Importo muitai nuo mokesčių pajamų	Importo muitai nuo mokesčių pajamų proc.	Ali, Faiz-Ur-Rehman, Nasir (2010); Subhayu ir Suryadipta (2007); Sachs ir Warner (1995)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Siekiant išanalizuoti korupcijos lygio poveikį prekybos atvirumui, kai kurie autoriai naudojo bendrą importo muitų sumą (procentinė dalis nuo visos importo sumos), kur importo muitai susideda iš visų mokesčių, surinktų už prekių įvežimą bei importo muitai nuo mokesčių pajamų (Sachs ir Warner 1995; Subhayu ir Suryadipta 2007; Ali, Faiz-Ur-Rehman, Nasir 2010).

Mokslinės literatūros analizė rodo, kad kai kurie autoriai tiriant korupcijos lygio poveikį ekonomikos atvirumui, į analizę įtraukė BVP, einamosios sąskaitos balanso (kaip BVP procentinė dalis), ir populiacijos dydžio rodiklius. Subhayu, Roy (2007) bei Rodrik (1998) vienareikšmiškai teigė kad yra koreliacija tarp ekonominės tarptautinės prekybos ir valdžios sektoriaus išlaidų dydžio. Šalys taip pat skiriasi savo prekybos politikos dydžiu, matuojant realiu BVP (Gleditsch 2002; Mehanna 2002). Besivystanti šalis su žemu BVP gali skirti didesnę ir efektyvesnę prekybos apsaugos lygį negu dideles pajamas gaunančios šalys. Didesnės einamosios sąskaitos deficito lygis taip pat gali lemti aukštesnio lygio tarifus ar importo muitus, siekiant sukurti iš tarifų gaunamų įplaukų. Kaip Easterly ir Rebelo (1993) teigė, skurdesnės šalys dažnai, kaip priemonę papildyti Vyriausybės pajamas, griebiasi prekybos apmokestinimo.

Atlikti tyrimai parodė, kad analizuoti rodikliai teigiamai koreliavo su korupcijos lygiu, su realiu BVP, valdžios išlaidomis ir einamosios sąskaitos balansu (Subhayu, Suryadipta 2007).

2. 2. 4. Veiksnių, įtraukiamų į korupcijos poveikio ekonomikos atvirumui vertinimo modelius, pagrindimas

Vyriausybių fiskalinės išlaidos, ypač besivystančios ekonomikos šalims, yra labai svarbios. Vienas iš seniausių ir turbūt dažniausiai minėtų viešąsias išlaidas lemiančių veiksnių yra ekonomikos augimas (žr. 4 lent.). Daug reikšmingų tyrimų, pavyzdžiui, tokių kaip Elias (1985), Fan (2000, 2004) bei Fan ir Rao (2003) prisidėjo prie teigiamo ryšio tarp vyriausybės išlaidų, gamybos augimo ir skurdo mažinimo nustatymo. Nors šie tyrimai buvo susiję su vyriausybės vaidmeniu ekonominėje plėtroje, daug tyrimų susitelkė ties santykiais tarp valdžios sektoriaus išlaidų ir ekonominio augimo. Tokie autoriai kaip Barro (1990), Devarajan (1996) ir Bose (2007) nustatė teigiamą ryšį tarp valdžios sektoriaus išlaidų ir augimo. Anot jų, dėl didėjančio gyventojų skaičiaus ir BVP, besivystančios šalys padidino savo valdžios sektoriaus išlaidas.

4 lentelė

Makroekonominiai veiksniai įtakojantys valstybės išlaidas

Veiksniai	Rodikliai	Autorius
Ekonomikos atvirumas	Ekonomikos atvirumo lygis	Cameron (1978)
Ekonomikos augimas	BVP, BVP kitimo tempas	Bose (2007); Fan (2000, 2004); Fan ir Rao (2003); Devarajan (1996); Barro (1990); Elias (1985)
Valstybės skola	Valstybės skolos dydis nuo BVP, proc.	Krugman (1988); Saunders, Klau (1985); Schmidt (1983)
Populiacija	Gyventojų skaičius, jo kitimo tempas miesto gyventojų dalis nuo visų gyventojų (proc.)	Remmer (2004); Bradbury, Crain (2002); Sanz, Velzquez (2002); Owings, Borck (2000); Shadbegian (1999, 1996); Alesina, Spolaore (1997); Alesina, Perotti (1997)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kadangi valstybės išlaidos, ypač sveikatos priežiūros ir socialinės apsaugos srityse, susiję su ekonomikos demografinė struktūra, Sanz ir Velzquez (2002), Remmer (2004) atsižvelgė į gyventojų priklausomybės santykio variacijas. Priklausomybės santykis vertinamas kaip miesto gyventojų (proc. nuo visų gyventojų) dalis ir metinis gyventojų kitimo tempas. Autorių nuomone, didelis urbanizacijos laipsnis veda į didesnę paklausą, pavyzdžiui, švietimo, kelių ir transporto paslaugų, taip pat didina valdžios sektoriaus infrastruktūros ir komunalinių paslaugų išlaidas. Tuo tarpu pastebėta, kad atvirkštinis ryšys tarp vyriausybės dydžio ir šalies dydžio gali kilti iš masto ekonomikos bei viešųjų gėrybių (Shadbegian 1999, 1996; Owings ir Borck 2000; Bradbury ir Crain 2002; Remmer 2004).

Literatūros tyrimai (Alesina ir Spolaore 1997; Alesina ir Perotti 1997) parodė, kad šalies dydis ir vyriausybės dydis yra tarpusavyje susiję.

Cameron (1978) buvo įtakingiausias tarp tų, kurie stengėsi nustatyti tvirtą ryšį tarp prekybos atvirumo ir vyriausybės išlaidų. Jis rado įrodymų, kad šalyse, kuriose yra aukštas ekonomikos atvirumo lygis, viešosios išlaidos padidėjo. Jis teigė, kad atviresnės ekonomikos turi didesnę pramonės koncentraciją. Saunders ir Klau (1985) bei Schmidt (1983) taip pat nustatė koreliaciją tarp prekybos atvirumo ir viešojo sektoriaus išlaidų dydžio. Jie teigė, kad valstybės skolos (proc. nuo BVP) našta gali tiesiogiai paveikti valstybės išlaidas, nes valstybės nustatytos skolos naštos ribos viršijimas gali sukelti kliūtis viešajame sektoriuje (Krugman 1988).

2. 3. Korupcijos poveikio Lietuvos makroekonominiams rodikliams tyrimo metodai

Darbo tiriamojoje dalyje siekiant įvertinti korupcijos poveikį ekonomikos augimui, ryšiui tarp korupcijos lygio ir pagrindinių makroekonominių rodiklių nustatyti naudojami Lietuvos 1999-2010 m. statistiniai duomenys. Korupcijos lygio (vertinama korupcijos suvokimo indeksu) duomenis, skelbia pasaulinė nevyriausybinė organizacija „Transparency International“, tirianti įvairaus pobūdžio korupciją. Organizacija visuomenei dažniausiai pažįstama dėl jos kasmet skelbiamo korupcijos suvokimo indekso – lyginamojo pobūdžio pasaulinės korupcijos sąvado. „Transparency International“ yra antikorpucinė nevyriausybinė organizacija bei tarptautinių korupcijos suvokimo tyrimų pradininkė.

Korupcijos lygis vertinamas keliais skirtingais rodikliais: „Transparency International“ siūlo korupcijos suvokimo indeksą (KSI), Pasaulio bankas – korupcijos kontrolės indeksą (KKI), o Tarptautinis šalių rizikos gidas siūlo Vyriausybės korupcijos indeksą, žinomą, kaip ICRG indeksas. KSI ir KKI yra pagrįsti atskirais statistiniais tyrimais, kurie tyrė įmonių požiūrį į korupciją, o ICRG indeksas rodo šalių reitingą, pagal korupcijos mastą, paremtą ekspertų nuomone. Lambsdroff (2004), perspėjo, kad ICRG indeksas nėra tinkamas rodiklis, siekiant įvertinti korupcijos lygį šalyje, kadangi jis rodo politinę riziką, susijusią su korupcija. Darbe naudojamas KSI, siekiant išmatuoti korupcijos lygį šalyse, nes šis indeksas parodo kasmetinius duomenis, o KKI - tik kas antrų metų.

Korupcijos suvokimo indeksas - yra kompleksinis indikatorius, leidžiantis suskirstyti valstybes pagal jų korupcijos lygio vertinimą. Indeksas nustatomas remiantis verslo atstovų apklausomis ir kitais ekspertiniais tyrimais. KSI suskirsto pasaulio šalis pagal suvokimą, kiek korupcija yra paplitusi tarp viešojo sektoriaus tarnautojų ir politikų. KSI atspindi iš viso pasaulio surinktus požiūrius į korupciją (įskaitant ir ekspertų, gyvenančių vertinamose šalyse). Korupcijos suvokimo indeksus nuo 1995 m. skelbia tarptautinė nevyriausybinė organizacija „Transparency International“. Dešimties balų sistemoje

nulis reiškia absoliučią korupciją, o 10 - minimalų korupcijos mastą šalyje. Valstybė laikoma sugebančia kontroliuoti ir pažaboti korupciją, jei jos KSI peržengia 5 balų ribą, o jei ši riba nepasiekama, reiškia, jog šalis su korupcija kovoti kol kas nepajėgi („Transparency International“: korupcijos..., 2008). Indeksas išvedamas kai dvylika atskirų institucijų atlieka keliolikos verslo atstovų ir ekspertų apklausą.

Kitus Lietuvos makroekonominis rodiklius (bendrasis vidaus produktas (mlrd. Lt), tiesioginės užsienio investicijos (mlrd. Lt), ekonomikos atvirumo lygis, nedarbo lygis, nedarbo lygio pokytis bei valstybės išlaidos (mlrd. Lt)) skelbia Lietuvos Statistikos departamentas. Ekonomikos atvirumo lygis skaičiuojamas pagal formulę:

$$EAL = \frac{IM + EX}{BVP} \quad (1)$$

Čia: EAL – ekonomikos atvirumo lygis
 IM – importas
 EX – eksportas
 BVP – bendrasis vidaus produktas

Anot Nausėdos (2000), ekonomikos atvirumo lygį geriausiai atspindi prekių ir paslaugų eksporto bei importo aritmetinis vidurkis, padalintas iš nominalaus BVP. Jeigu šis santykis yra iki 10 proc., ekonomika laikytina visiškai uždara, EAL svyruojant tarp 10 ir 20 proc., ekonomika yra palyginti uždara, jei santykis 20-30 proc., šalies ūkis palyginti atviras, o jei daugiau kaip 30 proc. – visiškai atviras.

Darbo praktinėje dalyje siekiama išanalizuoti korupcijos lygio poveikį ekonomikos augimui (matuojamam BVP) dviem aspektais: pirmu atveju sudaromas modelis, kuris įvertina korupcijos lygio poveikį pagrindiniams makroekonominiams rodikliams (TUI, nedarbo lygiui, EAL, valstybės išlaidoms, BVP), o antruoju atveju siekiama įvertinti korupcijos poveikį minėtiems rodikliams, atsižvelgiant ir į kitus juos įtakojančius veiksnius (žr. 5 lent.).

Šie duomenys buvo panaudoti atliekant koreliacinę regresinę analizę. Koreliacija – tai statistinė priklausomybė, neturinti griežto funkcinio ryšio (Griniuvienė 2001). Koreliacinė analizė leidžia nustatyti objektyviai egzistuojančių reiškinų ryšio stiprumą ir iš dalies – formą (tiesinę ir netiesinę).

5 lentelė

Makroekonominiai rodikliai ir juos veikiantys veiksniai

Rodiklis	Veiksniai
TUI	KSI, eksportas, BVP, importas, išlaidos MTEP, vidutinis mėnesinis bruto darbo

	užmokestis, ekonomikos atvirumo lygis
Nedarbo lygis	KSI, BVP, Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, vidutinis mėnesinis valstybės tarnautojų darbo užmokestis, ekonomikos atvirumo lygis
Ekonomikos atvirumo lygis	KSI, importo muitai (proc. nuo mokesčių pajamų), BVP, gyventojų skaičius, importo muitai (proc. nuo mokesčių pajamų)
Valstybės išlaidos	KSI, BVP, gyventojų skaičius, ekonomikos atvirumo lygis, miesto gyventojų dalis (proc. nuo visų gyventojų)
BVP	KSI, TUI, nedarbo lygis, ekonomikos atvirumo lygis, valstybės išlaidos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kiekybiniais intervaliniams kintamiesiems, pasiskirsčiusiems pagal normalųjį skirstinį, ryšio stiprumas matuojamas Pirsono (angl. Pearson) koreliacijos koeficientu. Intervaliniams kintamiesiems, kuriems normalumo prielaida nėra tenkinama, ir ranginiams kintamiesiems yra skaičiuojamas Spirmeno (angl. Spearman) (Kasiulevičius, Denapienė 2008). Kadangi Pirsono koreliacijos koeficientas naudojamas tik tiesinėje priklausomybėje, o šiuo atveju dėl skirstinio sąlygos nėra tenkinamos, buvo apskaičiuoti Spirmeno koreliacijos koeficientai.

6 lentelėje pateikta koreliacijos koeficiento įvertinimo skalė. Pagal ją, ryšys tarp dviejų analizuojamų kintamųjų gali būti labai silpnas, silpnas, vidutinis, stiprus ir labai stiprus. Ryšio stiprumas įvertinamas ribose: -1 iki 0 ir nuo 0 iki 1 (Buškevičiūtė, Mačerinskienė 2007). Koreliacijos koeficiento reikšmės tenkina nelygybę $-1 < r < 1$. Kuo $|r|$ reikšmė artimesnė vienetui, tuo stipresnė yra tiesinė koreliacija.

6 lentelė

Koreliacijos koeficiento įvertinimo skalė

r reikšmė	0,00-0,19	0,20-0,39	0,40-0,69	0,70-0,89	0,90-1,00
Ryšio stiprumo charakteristika	Labai silpnas	Silpnas	Vidutinis	Stiprus	Labai stiprus

Šaltinis: Kasiulevičius, V., Denapienė, G. (2008). Statistikos taikymas mokslinių tyrimų analizėje. [žiūrėta 2012-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2008/nr_3/2008_176_180.pdf>.

Spirmeno koreliacijos koeficientas matuoja kintamųjų priklausomybę. Kuo koeficientas absoliučiuoju didumu didesnis, tuo priklausomybė stipresnė. Teigiamas koreliacijos koeficientas rodo tiesioginę kintamųjų priklausomybę (didesnes X reikšmes atitinka didesnės Y reikšmės), neigiamas – atvirkštinę (didesnes X reikšmes atitinka mažesnės Y reikšmės). Jeigu tikrinant hipotezę apie Spirmeno koreliacijos koeficientą p -reikšmė lygi p , o reikšmingumo lygmuo lygus α , tai daroma išvada, kad: kintamieji koreliuoja kai $p < \alpha$, kintamieji nekoreliuoja, kai $p \geq \alpha$. (Čekanavičius, Murauskas 2004).

Norint įvertinti korupcijos įtaką makroekonominiams rodikliams, atlikta regresinė analizė. Regresinė analizė nustato statistinio ryšio pobūdį ir aprašo priklausomojo (pasekmės) kintamojo vidutinių reikšmių priklausomybę nuo vieno ar kelių nepriklausomųjų (priežasties) kintamųjų reikšmių matematine formule ir kartu prognozuoja šio kintamojo reikšmes. Svarbiausias tiesinės regresinės

analizės privalumas tas, kad parenkama kintamuosius siejanti funkcija (sudaromas modelis). Apytikslė kintamojo Y priklausomybė nuo X aprašoma lygtimi $y = bx + c$. Parametras b parodo, keliais vienetais pasikeičia prognozuojama y reikšmė vienu vienetu padidėjus x reikšmei (Čekanavičius, Murauskas 2004).

Standartizuotas regresijos koeficientas BETA (B) leidžia įvertinti nepriklausomųjų kintamųjų įtakos reikšmingumą priklausomam kintamajam. Pagal standartizuotus koeficientus BETA galima nuspręsti, koks kintamasis X daro didesnę įtaką Y prognozei. Absoliučiuoju didumu didesnis BETA rodo didesnę Y priklausomybę nuo X. Kuo standartizuotojo koeficiento modulis didesnis, tuo ši įtaka reikšmingesnė (Čekanavičius, Murauskas 2004).

Siekiant nustatyti sudaryto modelio tinkamumą darbo praktinėje dalyje buvo atlikta regresijos ANOVA (Čekanavičius, Murauskas (II) 2006).

Vertinant modelio tinkamumą skaičiuojamas determinacijos koeficientas (R^2), parodantis, kurią atsako dispersijos dalį sąlygoja tiesinė k faktorių įtaka. Determinacijos koeficientas tuo didesnis, kuo daugiau įtraukiama į modelį kintamųjų (Čekanavičius, Murauskas 2004). Determinacijos koeficientas tiesinės priklausomybės atveju yra lygus koreliacijos tarp kintamųjų (požymių) X ir Y koeficiento kvadratui. Tačiau įtraukiant į modelį papildomus kintamuosius, modeliujamų reikšmių išsibarstymas didėja, o R^2 patikimumas mažėja. Todėl daugialypės regresijos modelio kokybei vertinti skaičiuojamas *koreguotas determinacijos koeficientas*. Jis parodo, kuri atsako dispersijos dalis paaiškinama tiesine k faktorių įtaka, atsižvelgiant į imties dydį ir lygtyje naudojamų kintamųjų skaičių (Poviliūnas 2003). Praktiškai taikant regresinę analizę, dažniausiai reikalaujama, kad $r^2 \geq 0,25$. Jeigu $r^2 < 0,25$, tai labai abejotina ar tiesinės regresijos modelis tinka.

Siekiant nustatyti ar patenkintos regresijos modelio prielaidos buvo apskaičiuoti šie rodikliai (Čekanavičius 2011):

Dispersijos mažėjimo daugiklis (VIF). Parodo ar regresoriai stipriai tarpusavyje koreliuoja (yra multikolinearumo problema). Multikolinearumas yra, kai $VIF > 4$.

Durbino-Vatsono (Durbin-Watson) statistika. Norime nustatyti, ar skirtingų stebėjimų liekamosios paklaidos koreliuoja (yra autokoreliacija). Jeigu Durbino – Watsono statistika yra tarp $d_U \leq d \leq 4 - d_U$ dažniausiai tariama, kad autokoreliacijos nėra, sudarytas modelis yra tinkamas. Tačiau, jei $d \leq d_L$ arba $d \geq 4 - d_L$ autokoreliacija yra, $d_L \leq d \leq d_U$ - išvadų daryti negalima. Pastaraisiais dviem atvejais modelis nėra tinkamas ir jį reikia tikslinti.

Standartizuotosios liekamosios paklaidos naudojamos patikrinimui, ar Y normaliai pasiskirstęs. Dažniausiai tiriama histograma, kuri lyginama su normaliąja kreive (turi nedaug skirtis) ir

standartizuotojų liekamųjų paklaidų ir normaliojo atsitiktinio dydžio santykiniai procentiniai dažniai. Kuo taškai arčiau nubrėžtos tiesės (idealiu atveju visi taškai yra *ant* tiesės), tuo duomenys normalesni.

Likučių nukrypimui nuo normališkumo bei išskirčių jų tarpe nustatymui kiekvienai (x_i, y_i) reikšmei statistiniuose paketuose skaičiuojama:

Kuko matas. Jeigu imties didumas n , tai ir Kuko matų bus n . Blogai, kai Kuko matas viršija 1. Itin griežti (ir negausūs) statistikai mano, kad blogai, kai viršija $4/n$ (Čekanavičius 2011). Siekiant rasti išskirtis, kurios mažiau žaloja modelį, taikoma formulė $D_j > F_{0,5}(k-1, n-2-1)$.

Standartizuota liekana. Standartizuota liekana SR_i yra standartizuota e_i reikšmė. Standartizuotų liekanų vidurkis lygus 0, o imties dispersija – 1; taigi SR_1, SR_2, \dots, SR_n skirstinys standartinis normalusis. Todėl SR_i reikšmės turi atitikti sigmų taisyklę: 95 proc. SR_i reikšmių turi būti tarp $-1,96$ ir $1,96$ bei praktiškai visos $|SR_i|$ reikšmės turi būti mažesnės už 3. Jei $|SR_i| > 3$, ji laikoma išskirtimi (Tiesinė regresija. Statistika..., 2012).

Stebėjimo įtakos indeksas. Stebėjimo (x_i, y_i) įtakos indeksas h_i parodo, kaip regresijos koeficientų įverčiai priklauso nuo i – tojo individo reikšmės (x_i, y_i) . Kuo (x_i, y_i) turi didesnę įtaką a ir b dydžiui, tuo

h_i didesnis. Siekiant rasti išskirtis, kurios mažiau žaloja modelį, taikoma formulė: $\frac{2(k+1)}{n} < h_j$ (Tiesinė regresija. Statistika..., 2012).

Paklaidų normalumo tikrinimas atliekamas pasitelkiant Šapiro – Vilko (*Shapiro – Wilk*) testą. Šapiro – Vilko (Shapiro – Wilk) testo p reikšmė $\geq 0,05$ rodo, kad standartizuotosios paklaidos yra normalios (Čekanavičius 2011).

Vertinant regresijos koeficientus, reikia atsižvelgti, kad Lietuvos atveju nėra galimybės tirti ilgesnio laikotarpio, kadangi korupcijos suvokimo indeksą Transparency International pateikia tik nuo 1999 m. Analizė atlikta laikantis nuostatos, kad kiti veiksniai nekinta, su 95 proc. reikšmingumo lygmeniu. Modeliui pasiekus šią ribą, daroma prielaida, kad jis atitinka Lietuvoje vykstančius procesus. Taip pat magistro darbe buvo vertinamas korupcijos suvokimo indekso ir jo pokyčio poveikis pagrindiniams makroekonominiams rodikliams, tačiau darbe pateikiami tik tie rezultatai, su kuriais poveikis pasitvirtino.

Tyrimas buvo atliktas naudojant programinę įrangą *SPSS for Windows*.

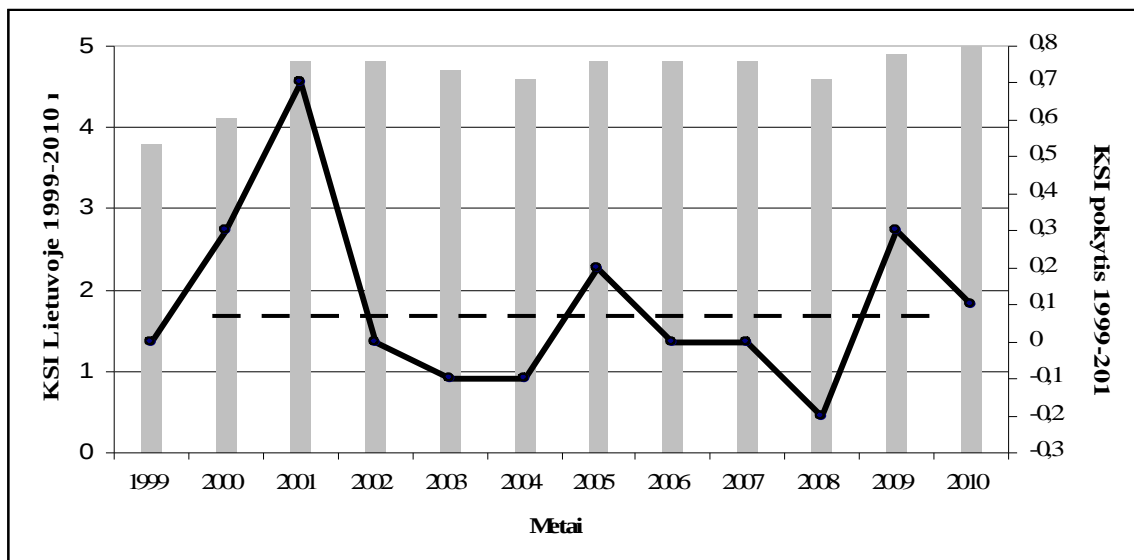
3. KORUPCIJOS POVEIKIO MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS ANALIZĖ

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir pagrindus mokslinėmis teorijomis veiksnius, kurie gali turėti įtakos tiesioginėms užsienio investicijoms, ekonomikos atvirumo lygiui, nedarbo lygiui bei valstybės

išlaidoms, tolesnėse šios magistro darbo dalies poskyriuose atlikta korupcijos lygio ir prieš tai skyriuje analizuotų veiksnių analizė, siekiant išsiaiškinti jų tarpusavio priklausomybę Lietuvoje ir nustatyti jų poveikį pagrindiniams makroekonominiams rodikliams, išskiriant reikšmingiausius veiksnius.

3. 1. Korupcijos lygio Lietuvoje analizė

2 paveiksle pateikiama ir korupcijos suvokimo indekso kaitos tendencijos. Kaip matyti iš pateikiamų duomenų KSI svyravo nuo 3,8 (1999 m.) iki 5 (2010 m.). Toks aukštas KSI indeksas Lietuvai skirtas pirmą kartą nuo 1999 m., kas reiškia, kad šalis yra pajėgi kontroliuoti korupciją (žr. 2 pav.). Tarptautinių ekspertų vertinimais, Lietuva yra viena iš devynių pasaulio valstybių, nuo 2008 m. padariusių didžiausią pažangą. Šis tarptautinių ekspertų vertinimas ir pirmą kartą per pastaruosius dešimt metų pasiektas toks aukštas korupcijos suvokimo indeksas rodo, kad gyventojų požiūris į korupciją po truputį keičiasi (Korupcijos suvokimo indeksas..., 2009). Korupcijos suvokimo indekso išaugimą galėjo įtakoti sumažėjęs gyventojų ir verslininkų, davusiųjų kyšių, skaičius.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Transparency International duomenimis

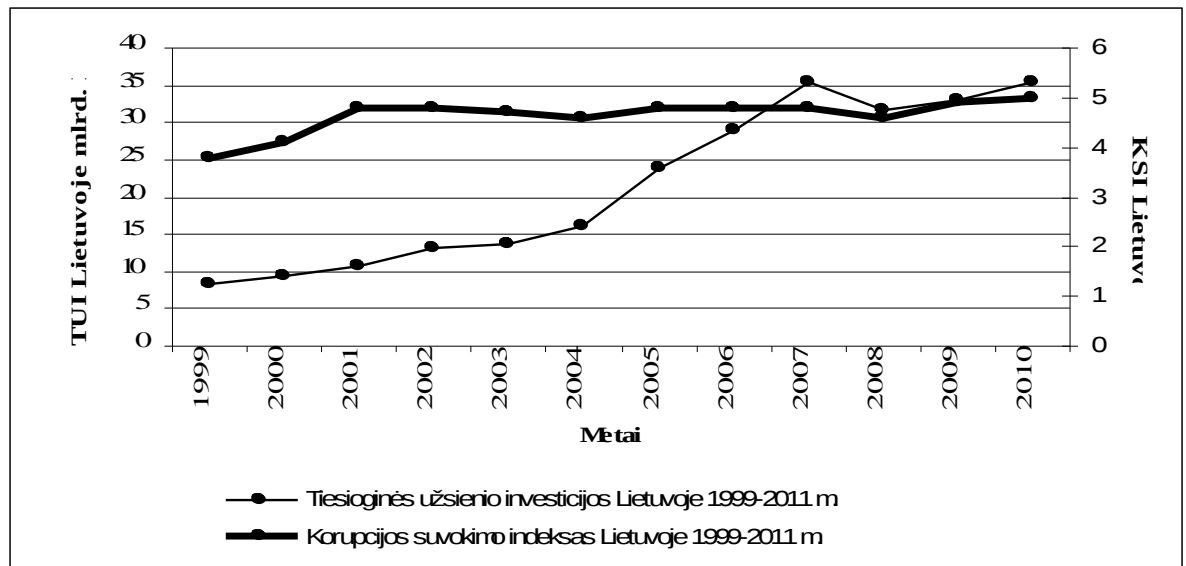
Analizuojant KSI pokyčius 1999-2010 m. pastebima, kad 2001 m. korupcijos lygis šalyje sumažėjo daugiausiai (KSI padidėjo 0,7 punkto). Tais metais pastebimai padaugėjo įmonių vadovų, manančių, kad kyšiai nepadeda spręsti problemų, ir nesutinkančių mokėti kyšius. Sumažėjo Lietuvos gyventojų, kurie mano, jog korumpuoti yra teismai, muitinės, kelių policija, žemėtvarkos skyriai, gydymo įstaigos ir privatizavimo tarnybos, tačiau šios institucijos vis dar išlieka, gyventojų nuomone, labiausiai korumpuotų sąrašė (Korupcijos mastai Lietuvoje..., 2004).

2008 m. Lietuvai buvo skirti 4,6 balai ir 58 vieta 180 šalių lentelėje. Lyginant su analizuojamu laikotarpiu, šis rodiklis suprastėjo, nes 2005 - 2007 m. korupcijos suvokimo indeksas buvo - 4,8 balo ir Lietuva tuo metu užėmė atitinkamai 44, 46 ir 51 vietas tarp tirtų 180 pasaulio šalių. Korupcijos paplitimą šalyje galėjo įtakoti didėjantis bendras gautų skundų, pranešimų skaičius. Tačiau tai rodo, kad daugėja Lietuvos piliečių, suvokiančių korupcijos keliamą grėsmę ir pasiruošusių veikti, t. y. išreiškiančių paramą ir pasitikėjimą STT (Lietuvos Specialiųjų tyrimų tarnyba) kovoje su korupcija. Vis daugiau gyventojų ir verslininkų teigiamai vertina ir nori dalyvauti antikorupcinėje veikloje (Lietuvoje kyla korupcijos..., 2009). Daugėja pilietiškų gyventojų, pranešančių apie reikalaujamą arba duotą kyšį Specialiųjų tyrimų tarnybos ir kitų teisėsaugos institucijų pareigūnams. Tai rodo, kad vis daugiau gyventojų suvokia korupcijos keliamą grėsmę, kurios padariniai ekonominiu sunkmečiu tampa dar skaudesni ir žalingesni, ir yra pasirengę nesitaikstyti su korupcija, padėti su ja kovoti (Korupcijos suvokimo indeksas..., 2009).

3. 2. Korupcijos ir TUI priklausomybės Lietuvoje analizė

Tiesioginių užsienio investicijų srautas (mlrd. litų) ir korupcijos suvokimo indeksas Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu pateikta 3 paveiksle.

Iš gautų duomenų matyti TUI didėjimo tendencija 1999-2007 m. laikotarpiu. Be to, 1999-2001 m. laikotarpiu didėjo tiek TUI tiek ir korupcijos suvokimo indeksas. Galima teigti, kad tuo laikotarpiu korupcijos lygio sumažėjimas galėjo lemti TUI srauto didėjimą. Didžiausias TUI padidėjimas Lietuvoje užfiksuotas 2005 m. ir siekė 47,57 proc. 2005 m. 33,1 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje sudarė investicijos į apdirbamąją pramonę, į finansinio tarpininkavimo veiklą – 15,7 proc., į didmeninę ir mažmeninę prekybą – 13,9 proc., į transporto, sandėliavimo ir nuotolinių ryšių veiklas – 12,5 procento. Bendrą tiesioginių užsienio investicijų padidėjimą, anot Lietuvos banko, daugiausia lėmė kito kapitalo bei akcinio kapitalo srautų padidėjimas. Daugiausia lėšų 2005 m. buvo investavę Danijos (15,2 proc.), Švedijos (13,6 proc.), Rusijos (12,9 proc.), Vokietijos (11,6 proc.), Estijos (8,2 proc.) ir Suomijos (8,1 proc.) investuotojai (Lietuvos Statistikos departamentas Tiesioginės užsienio investicijos, 2009).

3 pav. TUI srautas ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

Didžiausias TUI padidėjimas Lietuvoje užfiksuotas 2005 m. ir siekė 47,57 proc. 2005 m. 33,1 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje sudarė investicijos į apdirbamąją pramonę, į finansinio tarpininkavimo veiklą – 15,7 proc., į didmeninę ir mažmeninę prekybą – 13,9 proc., į transporto, sandėliavimo ir nuotolinių ryšių veiklas – 12,5 procento. Bendrą tiesioginių užsienio investicijų padidėjimą, anot Lietuvos banko, daugiausia lėmė kito kapitalo bei akcinio kapitalo srautų padidėjimas. Daugiausia lėšų 2005 m. buvo investavę Danijos (15,2 proc.), Švedijos (13,6 proc.), Rusijos (12,9 proc.), Vokietijos (11,6 proc.), Estijos (8,2 proc.) ir Suomijos (8,1 proc.) investuotojai (Lietuvos Statistikos departamentas Tiesioginės užsienio investicijos, 2009).

TUI augimo tendenciją 2008 m. pakeitė sumažėjimas (10,62 proc., lyginant su 2007 m.). Tiesioginių užsienio investicijų sumažėjimą lėmė pasaulinė finansų krizė, įmonių akcijų kainų kritimas ir reinvesticijų sumažėjimas, nors tiesioginės užsienio investicijos į akcinį kapitalą ir kitą kapitalą padidėjo. Tiesioginių Danijos ir Rusijos investicijų sumažėjimas turėjo įtakos apdirbamosios gamybos, elektros, dujų ir vandens bei finansinio tarpininkavimo veiklos įmonių tiesioginių užsienio investicijų apimties sumažėjimui. Tiesioginės Lenkijos investicijos sumažėjo perskaičius AB „Mažeikių nafta“ akcinį kapitalą iš rinkos į nominaliąją kainą. Ir nors TUI m Lietuvoje 2008 m. smuko jų atėjimas į šalį skatino naujų darbo vietų atsiradimą, sveiką įmonių konkurenciją, prekių ir paslaugų kokybės gerinimą ir pan., kas tik teigiamai atsiliepia šalies gerovei ir jos gyventojams (Lietuvos Statistikos departamentas Tiesioginės užsienio investicijos, 2008). Taip pat, iš 3 paveiksle apteikiamų duomenų matyti, kad KSI per analizuojamą laikotarpį labiausiai sumažėjo 2008 m. (0,2 punkto), o tai galėjo lemti TUI

sumažėjimą. Didžiausia Lietuvos TUI suma per 1999-2010 m. teko 2010 m. (35553,05 mln. Lt), kuomet KSI buvo pasiekęs didžiausią balą – penkis.

Kol kas užsienio investicijų apimtys Lietuvoje nėra tokio masto, kad darytų reikšmingą poveikį makroekonominėi raidai. Tačiau užsienio investuotojų dėmesys mūsų šaliai pastaruoju metu padidėjo: jei vyriausybė ir toliau atkakliai įgyvendins verslo sąlygas Lietuvoje gerinančias priemones, ateityje galima tikėtis vis stambesnių TUI apimčių (Jurgelis 2011).

Pagrindus mokslinėmis teorijomis veiksniais, kurie gali turėti įtakos tiesioginėms užsienio investicijoms Lietuvoje 1999-2010 m. apskaičiuoti Spirmeno koreliacijos koeficientai, siekiant įvertinti su kuriais nepriklausomais kintamaisiais ir tiesioginėms užsienio investicijomis egzistuoja didelė priklausomybė ir kurie jų yra reikšmingiausi.

7 lentelė

TUI ryšio su ekonominiais rodikliais nustatymas (Spirmeno koreliacijos koeficientas)

Kintamieji	Spirmeno koreliacijos koeficientas
KSI	0,68*
Eksportas	0,96**
BVP	0,95**
Importas	0,94**
Išlaidos MTEP	0,94**
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis	0,92**
Ekonominis atvirumo lygis	0,87**
Miesto gyventojų skaičiaus kitimo tempas	-0,50
Infliacija	0,33
Gyventojų skaičiaus kitimo tempas	-0,31
BVP kitimo tempas	0,29

*. Reikšmingumo lygmuo 0,05.

** . Reikšmingumo lygmuo 0,01.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento, Transparency International duomenimis

Iš 7 lentelėje pateikiamų duomenų matyti, kad yra labai stiprus ryšys tarp TUI ir BVP, eksportu ir importu, išlaidomis MTEP bei vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu (koreliacijos koeficientas didesnis nei 0,9). Pastebimasis stiprus ryšys su ekonomikos atvirumo lygiu (0,87). Nustatytas vidutinio stiprumo ryšys, kad didėjant korupcijos suvokimo indeksui (t.y. mažėjant korupcijos lygiui), TUI didėja. Kadangi kitų rodiklių (BVP kitimo tempas, gyventojų ir miesto gyventojų kitimo tempai, infliacija) koreliacija su TUI buvo silpna, šie rodikliai nebus įtraukti regresinėje analizėje, vertinant korupcijos poveikį TUI.

Remiantis 1999-2010 m. duomenimis, sudaromi du regresijos modeliai, kurie atspindi TUI priklausomybę nuo nepriklausomų kintamųjų. Pirmajame modelyje tiriama priklausomybė tarp TUI ir KSI. Antrajame modelyje tikrinama, kaip keičiasi korupcijos poveikis TUI, kai atsižvelgiama į kitus

nepriklausomus kintamuosius (žr. 8 lent.). Regresijos rezultatai pateikiami 8 lentelėje ir 1 priede. 2 modelyje palikti tik statistiškai reikšmingi kintamieji: korupcijos suvokimo indeksas ir BVP.

8 lentelė

Korupcijos poveikio tiesioginėms užsienio investicijoms (srautas, mlrd. Lt) įvertinimas

Modeliai		b	B	St. paklaida	R ²	Reikšmingumo lygmuo
1	Konstanta	-68,53		35,85	0,33	0,09
	KSI	19,43	0,62	7,70		0,03
	N=12					
2	Konstanta	-57,46		12,73	0,99	0,04
	KSI	9,27	0,10	2,79		0,02
	BVP	0,49	0,94	0,16		0,00
	N=9; Išskirtys: 1999, 2000, 2008 m.					

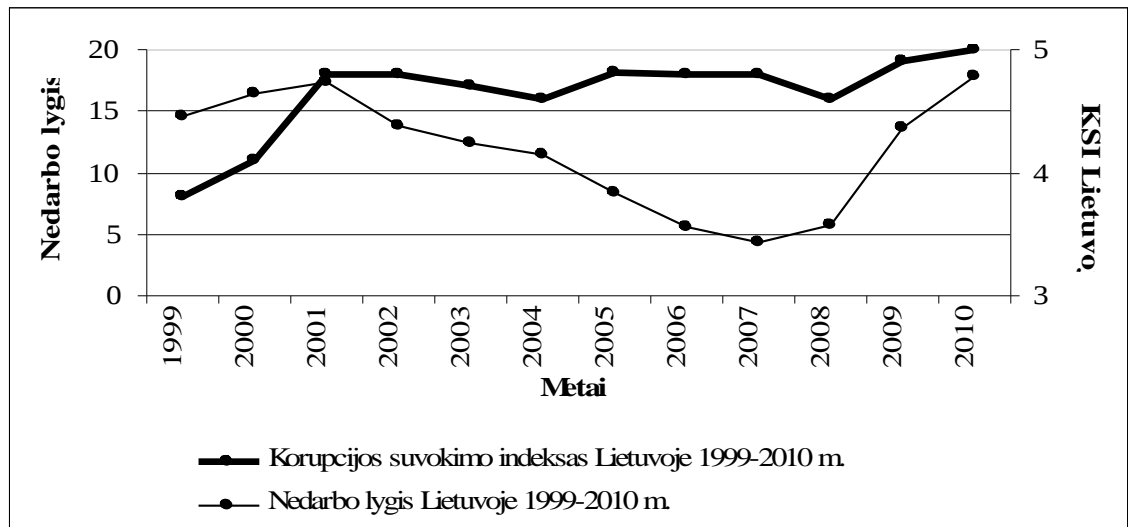
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

Analizuojant 8 lentelėje pateikiamus duomenis matyti, kad korupcijos suvokimo indeksas 1 modelyje paaiškinta 33 proc. TUI variacijos ir KSI padidėjimas 1 punktu siejamas su TUI padidėjimu 19,43 mlrd. Lt. Antrajame modelyje, kai atsižvelgiama į BVP poveikį, korupcijos poveikis TUI ypač sumažėjo ir pagal standartizuoto regresijos koeficiento reikšmes galima daryti išvadą, kad BVP daro gerokai stipresnę įtaką TUI, nei korupcijos suvokimo indeksas. Remiantis determinacijos koeficientu galima teigti, kad pasirinkti kintamieji (BVP ir KSI) paaiškina 99 proc. TUI sklaidos.

Bendrojo vidaus produkto, o kartu ir vidaus paklausos augimas veikia tiesiogines užsienio investicijas, kadangi didelis bendrasis vidaus produktas lemia aukštą pajamų lygį, didelę produktų diferenciaciją ir produktyvumą. Nors su korupcijos lygiu ir TUI Lietuvoje glaudus ryšys nenustatytas, korupcijos lygio poveikis tiesioginėms užsienio investicijoms gali būti netiesioginis, per korupcijos poveikį bendrajam vidaus produktui. Lietuvoje vyrauja didelis ekonomikos atvirumo lygis (žr. 5 pav.), todėl bet kokie pokyčiai tarptautinėje prekyboje ženkliai paveikia šalies BVP, o gamybos pokyčiai veikia nedarbo lygį. Vėliau bus tiriamas korupcijos poveikis ir BVP, tačiau tyrimo metu nustatyta, kad statistikai multikolinearumo problemos nėra, bet galima daryti prielaidą, kad korupcijos poveikis TUI gali būti stipresnis, įvertinus jos poveikį BVP.

3. 3. Korupcijos ir nedarbo lygio priklausomybės Lietuvoje analizė

Nedarbo lygis ir korupcijos suvokimo indeksas Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu pateikta 4 paveiksle.

4 pav. Nedarbo lygis ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

Iš 4 paveiksle pateikiamų duomenų galima teigti, kad 1999-2001 m. tiek korupcijos suvokimo indeksas, tiek nedarbo lygis šalyje didėjo. Tuo tarpu 2002-2004 m. pastebimas abiejų rodiklių sumažėjimas. Nedarbo lygis mažėjo iki 2007 m. kuomet pasiekė 4,3 punktų ribą ir buvo mažiausias per analizuojamą laikotarpį. Tuo metu buvo teigiama, kad tokią nedarbo lygio mažėjimo tendenciją galėjo lemti tai, kad darbo jėgos ištekliai šalyje seko, taip pat didėja gyventojų emigracija, o likę bedarbiai yra arba socialiai degradavę žmonės, arba neturi rinkoje paklausios specialybės (Rudzakis, 2005). Stebint 4 paveikslo duomenis pastebima, kad 2008 m. KSI sumažėjo daugiausiai (0,2 punkto), kas galėjo įtakoti nedarbo lygio pasikeitusias tendencijas, nes nuo 2008 m. nedarbo lygis šalyje pradėjo augti ir 2010 m. pasiekė didžiausią lygį (17,8) per visą 1999-2010 m. laikotarpį. 2010 metais korupcijos lygis šalyje sumažėjo, nes KSI išaugo iki 5.

Prastos darbo rinkos perspektyvos skatina naują emigracijos bangą, ypač tarp jaunesnio amžiaus gyventojų, o tai labai riboja vidutinės trukmės laikotarpio ir ilgalaikes ekonomikos augimo perspektyvas. Nors dabartiniu metu darbuotojų trūkumo nėra, vidutinės trukmės laikotarpiu ši problema gali labai paaštrėti, ypač kvalifikuotos darbo jėgos (Ekonomikos apžvalga: Lietuva, 2010).

Pagrindinės neigiamos ekonominio nuosmukio socialinės pasekmės Lietuvoje pasireiškia per darbo vietų praradimą bei pajamų sumažėjimą, o tai atitinkamai iššaukia ilgalaikio nedarbo augimą, socialinės atskirties didėjimą, skatina emigraciją bei šešėlinės ekonomikos augimą šalyje (Nuo analize pagrįstos politikos..., 2009).

Mokslinėmis teorijomis pagrindus veiksnius, kurie gali turėti nedarbo lygiui Lietuvoje 1999-2010 m. apskaičiuoti Spirmeno koreliacijos koeficientai, siekiant įvertinti su kuriais nepriklausomais

kintamaisiais ir nedarbo lygiu egzistuoja didelė priklausomybė ir kurie jų yra reikšmingiausi.

9 lentelė

Nedarbo lygio ryšio su ekonominiais rodikliais nustatymas (Spirmeno koreliacijos koeficientas)

Kintamieji	Spirmeno koreliacijos koeficientas
KSI	0,07
KSI pokytis	0,54
BVP	-0,55
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis	-0,49
Vidutinis mėnesinis valstybės tarnautojų darbo užmokestis	-0,48
Ekonomikos atvirumo lygis	-0,46
TUI	-0,39
Gyventojų skaičius	0,34
Socialinio draudimo įmokų tarifas	0,33

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento, Transparency International duomenimis

Analizuojant 9 lentelėje pateikiamus Lietuvos duomenis matyti, kad egzistuoja vidutinis ryšys tarp nedarbo lygio ir vid. mėn. darbo užmokesčio, valstybės tarnautojų vid. mėn. darbo užmokesčio, ekonomikos atvirumo lygio bei bendrojo vidaus produkto (koreliacijos koeficientas patenka į ribas nuo 0,40 iki 0,69). Kadangi kitų rodiklių (TUI, gyventojų skaičius, socialinio draudimo įmokų tarifo) koreliacija su nedarbo lygiu buvo silpna (buvo žemiau 0,4 ribos), šie rodikliai nebus įtraukti regresinėje analizėje, vertinant korupcijos poveikį nedarbo lygiui. Tarp KSI ir nedarbo lygio ryšio beveik nepastebėta, todėl regresinė analizė atliekama, vertinant korupcijos suvokimo indekso pokyčio poveikį nedarbo lygiui, nes priklausomybė tarp šių dviejų rodiklių vertinama kaip vidutinė (koreliacijos koeficientas lygus 0,54).

Remiantis analizuotais 1999-2010 m. laikotarpio Lietuvos duomenimis, sudaromi du regresijos modeliai, atspindintys nedarbo lygio priklausomybę nuo nepriklausomų kintamųjų. Priklausomybė tarp nedarbo lygio ir KSI pokyčio tiriama pirmajame modelyje, o antrajame modelyje tikrinama, kaip keičiasi korupcijos lygio pokyčio poveikis nedarbo lygiui, kai atsižvelgiama į kitus nepriklausomus kintamuosius (žr. 9 lent.). Gauti regresinės analizės duomenys pateikiami 10 lentelėje ir 2 priede. 2 modelyje palikti tik statistiškai reikšmingi kintamieji: korupcijos suvokimo indeksas ir ekonomikos atvirumo lygis.

Analizuojant 10 lentelėje pateikiamus duomenis matyti, kad korupcijos suvokimo indekso pokytis 1 modelyje paaiškinta tik 23 proc. nedarbo lygio variacijos. Lietuvoje KSI pokyčio padidėjimas 1 punktu siejamas su nedarbo lygio padidėjimu 10,55 punkto.

Korupcijos poveikio nedarbo lygiui įvertinimas

Modeliai		b	B	St. paklaida	R ²	Reikšmingumo lygmuo
1	Konstanta	10,74		1,31	0,23	0,00
	KSI pokytis	10,55	0,55	5,14		0,05
N=12						
2	Konstanta	40,37		5,53	0,86	0,00
	KSI pokytis	3,58	0,21	2,54		0,02
	Ekonomikos atvirumo lygis	-0,31	-0,82	0,06		0,00
N=10; Išskirtys: 1999, 2010 m.						

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

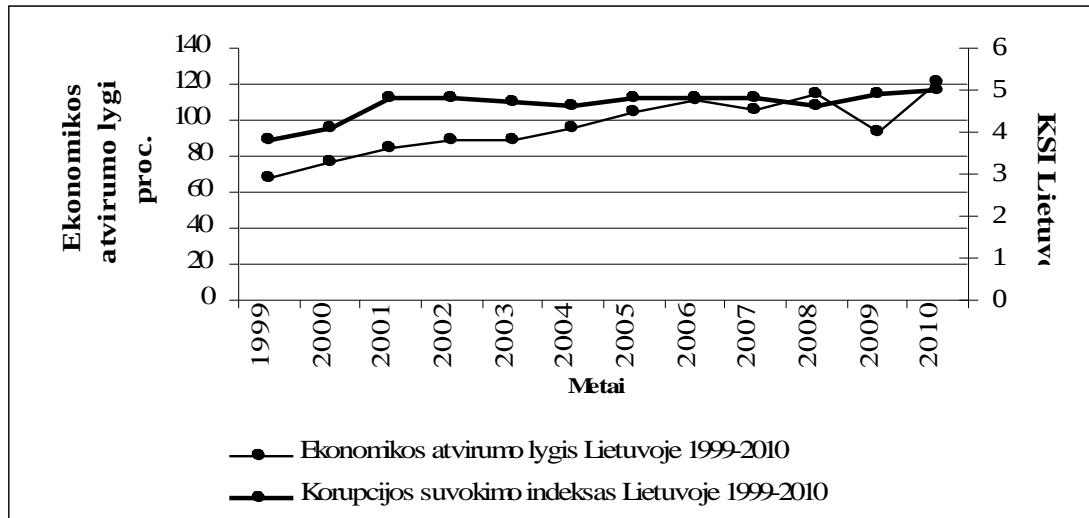
Antrajame modelyje, kai atsižvelgiama ir į ekonomikos atvirumo poveikį, korupcijos suvokimo indekso pokyčio poveikis nedarbo lygiui sumažėjo beveik trigubai ir remiantis standartizuoto regresijos koeficiento reikšme galima daryti išvadą, kad EAL daro stipresnę įtaką nedarbo lygiui, nei KSI pokytis (žr. 10 lent.). Remiantis determinacijos koeficientu galima teigti, kad ekonomikos atvirumo lygis ir KSI pokytis paaiškina 86 proc. nedarbo lygio sklaidos šalyje.

Lietuvoje vyrauja didelis ekonomikos atvirumo lygis (žr. 5 pav.), todėl bet kokie pokyčiai tarptautinėje prekyboje ženkliai paveikia šalies BVP, o gamybos pokyčiai veikia nedarbo lygį. Nors su korupcijos lygio pokyčiu ir nedarbo lygio glaudus ryšys nenustatytas, korupcijos lygio poveikis nedarbo lygiui gali būti netiesioginis, per korupcijos poveikį ekonomikos atvirumo lygiui. Vėliau bus tiriamas korupcijos poveikis ir atvirumo lygiui, tačiau nustatyta, kad statistikai multikolinearumo problema neiškilo, bet galima daryti prielaidą, kad korupcijos poveikis nedarbo lygiui gali būti stipresnis, įvertinos jos poveikį atvirumui.

3. 4. Korupcijos ir ekonomikos atvirumo priklausomybės Lietuvoje analizė

Ekonomikos atvirumo lygis ir korupcijos suvokimo indeksas Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu pateikta 5 paveiksle.

Kaip matyti iš 5 paveiksle pateikiamų duomenų, 1999-2006 m. laikotarpiu ekonomikos atvirumo lygis Lietuvoje augo. 2006 m. EAL perkopė 100 proc. ribą. Anot Jakučio (2007) ekonominė integracija į Europos Sąjungą 2005 m., eksporto plėtros skatinimo politikos įgyvendinimas šalyje, atsverė Lietuvos ekonomiką užsienio prekybai. Lietuvos atveju, prekybos atvirumo indeksas yra santykinai aukšto lygio, kaip tokiai mažajai ekonomikai (Jakutis, Liukaitis, Samulevičius 2007).

5 pav. Ekonomikos atvirumo lygis ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

Kaip matyti iš 5 paveikslė pateikiamų duomenų, 1999-2006 m. laikotarpiu ekonomikos atvirumo lygis Lietuvoje augo. 2006 m. EAL perkopė 100 proc. ribą. Anot Jakučio (2007) ekonominė integracija į Europos Sąjungą 2005 m., eksporto plėtros skatinimo politikos įgyvendinimas šalyje, atsverė Lietuvos ekonomiką užsienio prekybai. Lietuvos atveju, prekybos atvirumo indeksas yra santykinai aukšto lygio, kaip tokiai mažajai ekonomikai (Jakutis, Liukaitis, Samulevičius 2007).

Kaip teigia Lietuvos ūkio plėtros strategijoje, nekontroliuojamas Lietuvos ekonomikos atvirumo plėtojimas gali sužlugdyti šalyje nemažai tradicinių gamybų ir neigiamai paveikti nacionalinio ūkio integralumą. Pernelyg liberali Lietuvos užsienio ekonominė politika gali atvesti prie siauros specializacijos, kuri pavojinga šalies ekonomikai svyruojant paklausai pasaulinėje rinkoje (Lietuvos Ūkio (Ekonomikos)..., 2002). Analizuojamu laikotarpiu pastebima ir KSI didėjimo tendencija, kas galėjo įtakoti ekonomikos atvirumo plėtotę.

Analizuojant Lietuvos ekonomikos atvirumo lygio rodiklį pastebimas ženklus jo sumažėjimas 2009 m. (21 proc. punktas) (žr. 5 pav.). 2009 m. pasaulį apėmusi finansų krizė neigiamai paveikė atvirą Lietuvos ekonomiką. Todėl sparčiai mažėjantis šalies bendrasis vidaus produktas mažino mokesťines įplaukas ir didino valdžios sektoriaus fiskalinį deficitą (Valstybės skola 2008).

Lietuvos banko 2010 m. duomenimis BVP krytį labiausiai lėmė sumažėjusios namų ūkių vartojimo išlaidos ir investicijos. Tik grynasis eksportas visus metus stabdė BVP nuosmukį, kadangi prekių ir paslaugų eksportas krito lėčiau nei importas. Reikšmingiausios įtakos BVP kritimui turėjo sumažėjęs privatusis vartojimas. Pagrindiniai veiksniai, lėmę realaus privačiojo vartojimo mažėjimą, buvo labai padidėjęs nedarbas, sumenkęs darbo užmokestis, griežtos skolinimosi sąlygos ir abejonės dėl ateities. Lietuvos eksportui 2009 m. labiausiai įtakos turėjo dėl kritusios naftos kainos ir sumažėjusios

paklausos gerokai sumenkęs mineralinių produktų eksportas. Eksporto, neįskaitant mineralinių produktų, nuosmukį lėmė kritęs mašinų, įrenginių ir transporto priemonių eksportas (Lietuvos banko metų ataskaita 2010).

2009 m. ekonomikos atvirumo lygio sumažėjimą lydėjo augimas 2010 m. (27,34 proc. punkto). Minimam laikotarpiu pagrindinis ekonomikos augimo variklis buvo pramonė, kuri per metus išaugo 6,6 proc., bei transporto paslaugų sektorius, kurio vien eksportas per pirmus tris ketvirčius didėjo 20,9 proc. (2010-aisiais metais Lietuvos ..., 2011). Tokį ekonomikos augimą galėjo įtakoti sumažėjęs korupcijos lygis šalyje, nes 2010 m. KSI pasiekė 5 balų ribą, kuomet šalis laikoma pajėgia kontroliuoti korupcijos lygį šalyje. Šešėlinės ekonomikos „guru“ Friedrichas Schneideris pateikė šešėlinės ekonomikos Lietuvoje vertinimą. Jo teigimu, šešėlinės ekonomikos dalis BVP Lietuvoje 2010 m. buvo apie 30 proc. Visi minėti šešėlio tyrimai, nors atliekami naudojant skirtingus vertinimo būdus, parodo panašią kryptį - šešėlinė ekonomika Lietuvoje 2010 m. sparčiai augo (Žukauskas, 2011).

Pagrindus mokslinėmis teorijomis veiksniais, kurie gali turėti įtakos ekonomikos augimui Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu, apskaičiuoti Spirmeno koreliacijos koeficientai, siekiant įvertinti su kuriais nepriklausomais kintamaisiais ir ekonomikos augimu egzistuoja didelė priklausomybė ir kurie jų yra reikšmingiausi.

11 lentelė

Ekonomikos atvirumo lygio ryšio su ekonominiais rodikliais nustatymas (Spirmeno koreliacijos koeficientas)

Kintamieji	Spirmeno koreliacijos koeficientas
KSI	0,53
Importo muitai (proc. nuo importo sumos)	-0,99**
BVP	0,90**
Gyventojų skaičius	-0,88**
Importo muitai (proc. nuo mokestinių pajamų)	0,87**
Einamosios sąskaitos balansas (proc. nuo BVP)	-0,17
Valdžios išlaidos (proc. nuo BVP)	-0,46

** Reikšmingumo lygmuo 0,01.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento, Transparency International duomenimis

Išanalizavus 11 lentelėje pateikiamus duomenis galima teigti, kad pastebimas labai stiprus ekonomikos atvirumo lygio ryšys su importo muitais, išreikštais proc. nuo bendros importo sumos, bei BVP. Taip pat pagal koreliacijos koeficiento įvertinimo skalę, pastebimas stiprus ryšys tarp gyventojų skaičiaus ir importo muitų (proc. nuo mokestinių pajamų) su EAL analizuojamu laikotarpiu. Einamosios sąskaitos balanso ir valdžios sektoriaus ryšys su ekonomikos atvirumo lygiu 1999-2010 m. buvo silpnas, todėl tolesnėje regresinėje analizėje, vertinant jų poveikį EAL, jie nebus įtraukti (žr. 11 lent., 3 priedas).

Korupcijos poveikio ekonomikos atvirumui įvertinimas

Modeliai		b	B	St. paklaida	R ²	Reikšmingumo lygmuo
1	Konstanta	-58,87		46,50	0,48	0,23
	KSI	33,35	0,73	9,99		0,01
	N=12					
2	Konstanta	-216,89		57,81	0,89	0,28
	KSI	14,64	0,14	12,21		0,00
	Importo muitai (proc. nuo importo sumos)	118,46	0,93	14,77		0,01
	N=9; Išskirtys: 1999, 2000, 2010 m.					

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

12 lentelėje pateikiamas nepriklausomų kintamųjų poveikio ekonomikos atvirumui įvertinimas 1999-2010 m. laikotarpiu. Kaip matyti, korupcijos suvokimo indeksas 1 modelyje paaiškinta 48 proc. ekonomikos atvirumo lygio variacijos Lietuvoje ir KSI padidėjimas 1 punktu siejamas su ekonomikos atvirumo lygio padidėjimu 33 proc. punkto. Antrajame modelyje, kai atsižvelgiama į importo muitų (proc. nuo bendros importo sumos) poveikį, korupcijos poveikis ekonomikos atvirumui analizuojamu laikotarpiu sumažėjo beveik dvigubai (iki 14,64 proc. punkto) ir pagal standartizuoto regresijos koeficiento reikšmes galima daryti išvadą, kad importo muitai (proc. nuo bendros importo sumos) daro gerokai stipresnę įtaką ekonomikos atvirumo lygiui, nei korupcijos suvokimo indeksas. Remiantis determinacijos koeficientu galima teigti, kad pasirinkti kintamieji (KSI ir importo muitai (proc. nuo importo sumos)) paaiškina 89 proc. ekonomikos atvirumo lygio sklaidos.

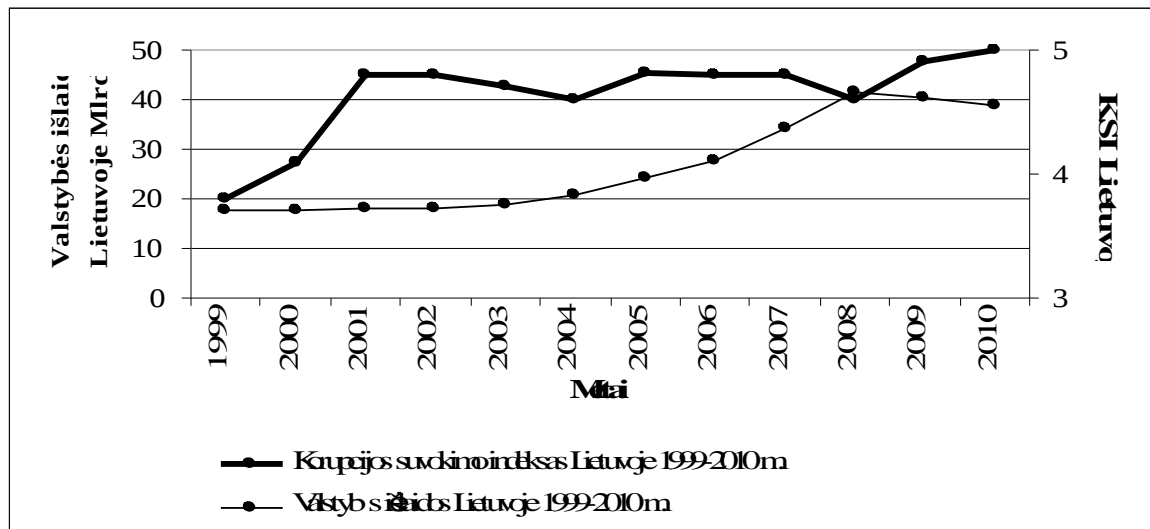
Importo muitai yra tiesiogiai susiję su ekonomikos atvirumu, kadangi veikia patį importą. Lietuvos atveju surenkami importo muitai (proc. nuo muitų) sudaro santykinai nedideli importo muitai prisideda prie užsienio prekybos apimtys didėjimo. Nors su korupcijos lygiu ir atvirumo lygiu labai glaudus ryšys nenustatytas, korupcijos lygio poveikis atvirumo lygiui gali būti netiesioginis, per korupcijos poveikį surenkamiems importo mokesčiams.

3. 5. Korupcijos ir valstybės išlaidų priklausomybės Lietuvoje analizė

Valstybės išlaidos (mlrd. Lt) ir korupcijos suvokimo indeksas Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu pateikta 6 paveiksle.

1999-2008 m. laikotarpiu valstybės išlaidos kasmet didėjo (žr. 6 pav.). Didžiausias padidėjimas pastebimas 2006 m. (23,42 proc.). Kaip teigiama Lietuvos laisvosios rinkos instituto pateikiamoje studijoje, valstybės išlaidų klausimas yra labai aktualus Lietuvai, nes nuo pat nepriklausomybės atgavimo valstybės išlaidos didėjo ir buvo gerokai didesnės nei pajamos, todėl 2006 m. susidarė net

18,7 proc. nuo BVP siekianti valstybės skola, reikalaujanti didelių aptarnavimo kaštų (Analizė „Valstybės išlaidos...“, 2006).

6 pav. Valstybės išlaidos ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

1999-2008 m. laikotarpiu valstybės išlaidos kasmet didėjo (žr. 6 pav.). Didžiausias padidėjimas pastebimas 2006 m. (23,42 proc.). Kaip teigiama Lietuvos laisvosios rinkos instituto pateikiamoje studijoje, valstybės išlaidų klausimas yra labai aktualus Lietuvai, nes nuo pat nepriklausomybės atgavimo valstybės išlaidos didėjo ir buvo gerokai didesnės nei pajamos, todėl 2006 m. susidarė net 18,7 proc. nuo BVP siekianti valstybės skola, reikalaujanti didelių aptarnavimo kaštų (Analizė „Valstybės išlaidos...“, 2006).

Analizuojant 6 paveikslą duomenis, pastebima, kad 2008 m. valstybės išlaidos iki tol didėję, pradėjo mažėti, kai tuo tarpu KSI didėjo ir pasiekė aukščiausius balus, per visą analizuojamą laikotarpį (2009 m. KSI buvo 4,9, 2010 m. – 5). Mažėjančios biudžeto pajamos ir siekis išlaikyti viešųjų finansų stabilumą stipriai riboja biudžeto išlaidas visoms sritims. Staigus ekonomikos lėtėjimas ženkliai mažina valstybės biudžeto pajamas, kartu valstybės biudžeto išlaidos mažinamos tiek, kad galėtų būti išlaikytas optimalus viešųjų paslaugų teikimas visuomenei ir užtikrintas valstybės funkcijų įgyvendinimas (2010 m. biudžetas, 2009).

Pagrindus mokslinėmis teorijomis veiksniais, kurie gali turėti įtakos valstybės išlaidoms Lietuvoje 1999-2010 m. apskaičiuoti Spirmano koreliacijos koeficientai, siekiant įvertinti su kuriais nepriklausomais kintamaisiais ir valstybės išlaidomis egzistuoja didelė priklausomybė ir kurie jų yra reikšmingiausi.

Valstybės išlaidų ryšio su ekonominiais rodikliais nustatymas (Spirmeno koreliacijos koeficientas)

Kintamieji	Spirmeno koreliacijos koeficientas
KSI	0,55
BVP	0,97**
Gyventojų skaičius	-0,97**
Ekonominis atvirumo lygis	0,87**
Miesto gyventojų dalis (proc. nuo visų gyventojų)	-0,53
Gyventojų skaičiaus kitimo tempas	0,34
Valstybės skola (proc. nuo BVP)	-0,30
BVP kitimo tempas	0,28

** Reikšmingumo lygmuo 0,01.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento, Transparency International duomenimis

Iš 13 lentelėje pateikiamų duomenų matyti, kad yra labai stiprus ryšys tarp BVP ir gyventojų skaičiaus (koreliacijos koeficientas didesnis nei 0,9). Pastebimasis stiprus ryšys su ekonominiu atvirumo lygiu (0,87). Nustatytas vidutinio stiprumo ryšys, kad didėjant KSI (t.y. mažėjant korupcijos lygiui), valstybės išlaidos gali didėti. Kadangi kitų rodiklių (BVP kitimo tempi, gyventojų skaičiaus gyventojų kitimo tempu, valstybės skolos dydžiu) koreliacija su valstybės išlaidomis buvo silpna, šie rodikliai nebus įtraukti regresinėje analizėje, vertinant korupcijos poveikį valstybės išlaidoms.

Remiantis 1999-2010 m. duomenimis, sudaromi du regresijos modeliai, kurie atspindi valstybės išlaidų priklausomybę nuo nepriklausomų kintamųjų. Pirmajame modelyje tiriama priklausomybė tarp valstybės išlaidų ir KSI. Antrajame modelyje tikrinama, kaip keičiasi korupcijos poveikis valstybės išlaidoms, kai atsižvelgiama į kitus nepriklausomus kintamuosius (žr. 13 lent., 4 priedas). Regresijos rezultatai pateikiami 14 lentelėje. 2 modelyje palikti tik statistiškai reikšmingi kintamieji: korupcijos suvokimo indeksas, BVP ir miesto gyventojai (proc. nuo visų gyventojų).

Korupcijos poveikio valstybės išlaidoms (mlrd. Lt) įvertinimas

Modeliai		b	B	St. paklaida	R ²	Reikšmingumo lygmuo
1	Konstanta	-248,09		102,00		0,04
	KSI	57,27	0,71	21,25	0,44	0,03
N=9, Išskirtys 1999, 2000, 2008						
2	Konstanta	-991,99		327,65		0,02
	KSI	2,94	0,11	2,67		0,03
	BVP	0,42	1,02	0,03		0,00
	Miesto gyv. sk. (proc. nuo visų gyv.)	14,57	0,27	4,79	0,95	0,02
	N=12					

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

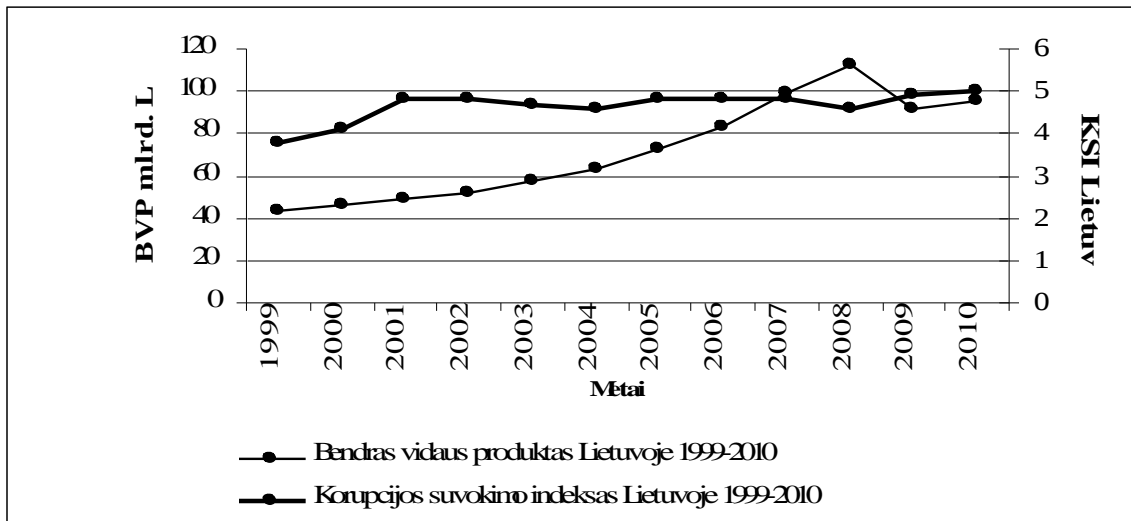
Pagal 14 lentelėje pateikiamus duomenis matyti, kad korupcijos suvokimo indeksas 1 modelyje paaiškinta 44 proc. valstybės išlaidų variacijos ir korupcijos suvokimo indekso padidėjimas 1 punktu

siejamas su valstybės išlaidų padidėjimu 57,27 mlrd. Lt. Tačiau, analizuojant 2 paveikslo duomenis matyti, kad per 1999-2010 m. laikotarpį KSI nepadidėjo 1 punktu, todėl korupcijos poveikis valstybės išlaidoms buvo mažesnis. Antrajame modelyje, kai atsižvelgiama į BVP ir miesto gyventojų skaičiaus (proc. nuo visų gyventojų) poveikį, korupcijos lygio poveikis valstybės išlaidoms sumažėjo iki 0,42 mlrd. Lt. Pagal standartizuoto regresijos koeficiento reikšmes galima daryti išvadą, kad BVP daro stipriausią įtaką valstybės išlaidoms, lyginant su likusiais rodikliais (miesto gyv. dalis ir KSI). Remiantis determinacijos koeficientu galima teigti, kad pasirinkti kintamieji (BVP, miesto gyv. sk. nuo visų gyv. ir KSI) paaiškina 95 proc. valstybės išlaidų sklaidos.

Lietuvoje valstybės pajamos, didele dalimi priklausančios nuo surenkamų mokesčių. Mažėjančios pajamos sąlygoja ir mažėjančias išlaidas. BVP pokyčiai veikia valstybės pajamas, o jos – išlaidas. Didelis urbanizacijos laipsnis (miesto gyventojų dalis) veda į didesnę paklausą, (švietimo, kelių, transporto paslaugų), taip pat didina valdžios sektoriaus infrastruktūros ir komunalinių paslaugų išlaidas. Tyrimo metu su korupcijos lygio pokyčiu ir valstybės išlaidomis ryšys nėra labai glaudus, korupcijos lygio poveikis valstybės išlaidoms gali būti netiesioginis, per korupcijos poveikį BVP ir poveikį miestų gyventojų daliai. Kadangi darbe tiriamas korupcijos poveikis ir BVP, nustatyta, kad statistikai multikolinearumo problema neiškilo, tačiau galima daryti prielaidą, kad korupcijos poveikis valstybės išlaidoms gali būti stipresnis, įvertinus jos poveikį bendram vidaus produktui.

3. 6. Korupcijos ir BVP priklausomybės Lietuvoje analizė

Bendras vidaus produktas (mlrd. Lt.) ir korupcijos suvokimo indeksas Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu pateikta 7 paveiksle.

7 pav. BVP ir KSI Lietuvoje 1999-2010 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

Analizuojant 7 paveikslo duomenis pastebima BVP didėjimo tendencija 1999-2008 m. laikotarpiu. Didžiausias BVP padidėjimas pastebimas 2007 m. ir siekė daugiau nei 19 proc. Tais metais BVP viršijo 99 mlrd. Lt. 2007 m. Lietuvos ekonomika ir toliau išliko viena iš sparčiausiai augančių ekonomikų Europos Sąjungoje. Nuolat augančios pajamos ir toliau skatino vartojimo išlaidų ir importo didėjimą. Sąlygos namų ūkių vartojimo išlaidoms didėti buvo itin palankios: labai sparčiai didėjo darbo užmokestis, nuosaikiai augo užimtumas. Valdžios sektoriaus realiosios vartojimo išlaidos, Lietuvos Respublikos Vyriausybei vykdant apdairią išlaidų politiką, didėjo nuosaikiai, o valdžios sektoriaus skola sumažėjo. 2007 m. paspartėjo investicijos į mašinas ir įrenginius, todėl padidėjo investicinių prekių importas ir tai taip pat didino Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos deficitą (Valstybės skola 2007).

Didžiausia BVP suma surinkta 2008 m. (virš 112 mlrd. Lt), kuomet korupcijos suvokimo indekso reikšmė sumažėjo daugiausiai (0,2 punkto) per visą analizuojamą laikotarpį. 2009 m. pastebimas BVP sumažėjimas (18 proc.). Smunkant ekonomikai buvo pastebimos pajamų mažėjimo tendencijos, tai atitinkamai paveikė vartojimo išlaidų ir importo tendencijas. Realiosios namų ūkių vartojimo išlaidos 2009 m. sumažėjo 16,8 proc., o prekių ir paslaugų eksportas smuko lėčiau (14,3 proc.) negu importas (29,4 proc.). Tai, kad namų ūkių vartojimo išlaidos mažėjo, įtakojo sumažėjęs darbo užmokestis ir išaugęs nedarbo lygis. Valdžios sektoriaus realiosios vartojimo išlaidos, Lietuvos Respublikos Vyriausybei vykdant biudžeto konsolidavimo politiką, 2009 metais taip pat mažėjo (Valstybės skola 2008). 2009-2010 m. laikotarpiu sekė BVP ir KSI didėjimas.

Pagrindus mokslinėmis teorijomis veiksniais, kurie gali turėti įtakos bendrajam vidaus produktui Lietuvoje 1999-2010 m. apskaičiuoti Spirmeno koreliacijos koeficientai, siekiant įvertinti su kuriais nepriklausomais kintamaisiais ir BVP egzistuoja didelė priklausomybė ir kurie jų yra reikšmingiausi.

15 lentelė

BVP ryšio su ekonominiais rodikliais nustatymas (Spirmeno koreliacijos koeficientas)

Kintamieji	Spirmeno koreliacijos koeficientas
KSI	0,50
Ekonominis atvirumo lygis	0,97**
Tiesioginė užsienio investicijos	0,95**
Valstybės išlaidos	0,91**
Nedarbo lygis	-0,55

** Reikšmingumo lygmuo 0,01.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamentu, Transparency International duomenimis

Iš 15 lentelėje pateikiamų duomenų matyti, kad yra labai stiprus ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų, ekonomikos atvirumo lygio ir valstybės išlaidų, nes koreliacijos koeficientas didesnis viršija 0,9. Tarp nedarbo lygio rodiklio ir BVP Lietuvoje 1999-2010 m. Laikotarpiu pastebima

atvirkštinė vidutinė priklausomybė. Tai reiškia, kad mažėjant nedarbo lygiui, BVP turėtų didėti. Nustatytas vidutinio stiprumo ryšys, kad didėjant korupcijos suvokimo indeksui (t.y. mažėjant korupcijos lygiui), bendrasis vidaus produktas taip pat turėtų didėti.

Remiantis 1999-2010 m. duomenimis, sudaromi du regresijos modeliai, kurie atspindi BVP priklausomybę nuo anksčiau analizuotų nepriklausomų kintamųjų. Pirmajame modelyje tiriama priklausomybė tarp BVP ir KSI. Antrajame modelyje tikrinama, kaip keičiasi korupcijos poveikis BVPI, kai atsižvelgiama į kitus nepriklausomus kintamuosius (TUI, nedarbo lygį, ekonomikos atvirumo lygį bei valstybės išlaidas.). Regresijos rezultatai pateikiami 16 lentelėje ir 5 priede. 2 modelyje palikti tik statistiškai reikšmingi kintamieji: korupcijos suvokimo indeksas ir BVP.

16 lentelė

Korupcijos poveikio bendrajam vidaus produktui įvertinimas

Modeliai		b	B	St. paklaida	R ²	Reikšmingumo lygmuo
1	Konstanta	-96,48		83,93	0,22	0,05
	KSI	36,31	0,54	18,03		0,04
	N=9; Išskirtys 1999, 2000, 2008					
2	Konstanta	-1,98		4,75	0,99	0,69
	Valstybės išlaidos	2,15	0,82	0,05		0,00
	Nedarbo lygis	-1,13	-0,23	0,08		0,00
	KSI	6,75	0,10	1,05		0,00
	N=11; Išskirtys: 2009 m.					

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Transparency International duomenimis

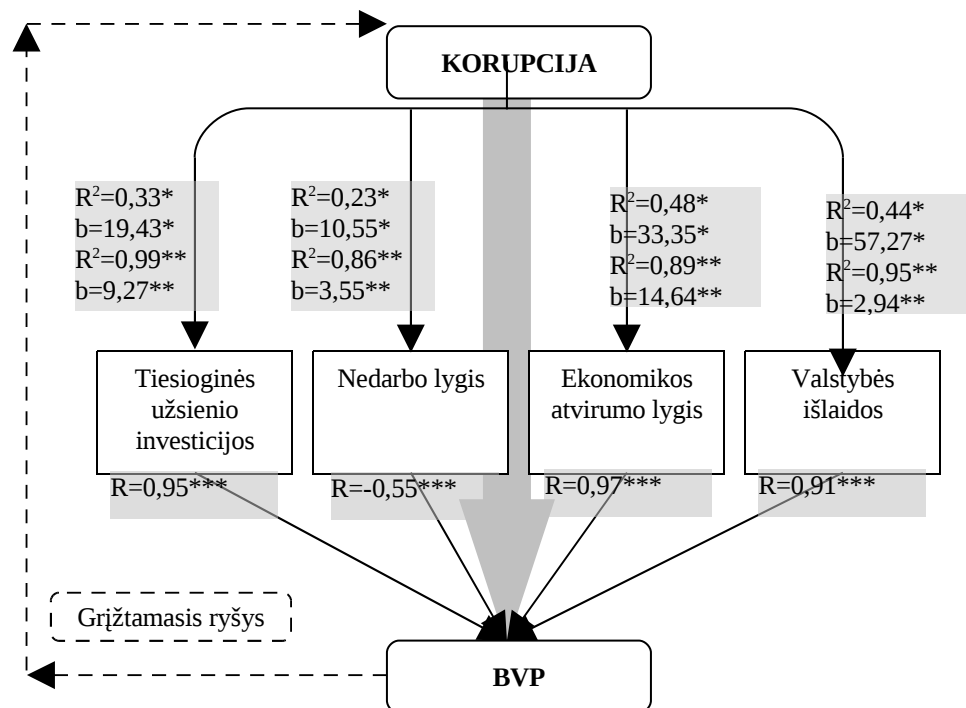
Analizuojant 16 lentelėje pateikiamus duomenis matyti, kad korupcijos suvokimo indeksas 1 modelyje paaiškinta 22 proc. bendrojo vidaus produkto variacijos ir KSI padidėjimas 1 punktu siejamas su BVP padidėjimu 36,31 mlrd. Lt. Antrajame modelyje, kai atsižvelgiama į nepriklausomųjų kintamųjų poveikį (KSI, nedarbo lygis, valstybės išlaidos), korupcijos poveikis BVP labai ženkliai sumažėjo. Atsižvelgiant į 16 lentelėje pateikiamas standartizuoto regresijos koeficiento reikšmes galima daryti išvadą, kad valstybės išlaidos daro stipriausią įtaką BVP, lyginant su korupcijos suvokimo indeksu ir nedarbo lygiu. Remiantis determinacijos koeficientu galima teigti, kad pasirinkti kintamieji (KSI, nedarbo lygis, valstybės išlaidos) paaiškina 99 proc. BVP sklaidos.

3. 5. Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir rekomendacijos

Atlikta korupcijos poveikio pagrindiniams makroekonominiais rodikliams 1999-2010 m. laikotarpiu Lietuvoje analizė rodo, kad korupcijos poveikio kanalai ekonomikos augimui yra tiesioginės užsienio investicijos, nedarbo lygis, ekonomikos atvirumo lygis bei valstybės išlaidos.

Apibendrinant viso tyrimo rezultatus nustatyta, kad vien tik korupcijos lygis Lietuvoje daro didžiausią poveikį ekonomikos atvirumo lygiui (korupcijos suvokimo indeksas paaiškinta 48 proc. ekonomikos atvirumo lygio sklaidos) (žr. 6 pav.). Mažiausias KSI poveikis per analizuojamą laikotarpį pastebėtas nedarbo lygiui (23 proc.). Taip pat tyrimo rezultatai parodė, kad KSI padidėjimas 1 punktu siejamas su TUI padidėjimu 19,43 mlrd. Lt, valstybės išlaidų padidėjimu 57,27 mlrd. Lt., ekonomikos atvirumo lygio padidėjimu 33 proc. punkto. O KSI pokyčiui padidėjus 1 punktu, nedarbo lygis turėtų padidėti 10,55 punkto.

Tuo tarpu atlikus mokslinės literatūros analizę bei įvertinus kitų reikšmingų kintamųjų poveikį, korupcijos įtaka analizuotiems makroekonominiams rodikliams sumažėjo, tačiau išliko statistikai reikšminga. Atsižvelgus į kitų veiksnių poveikį nustatyta, kad KSI padidėjimas 1 punktu siejamas su TUI padidėjimu 19,43 mlrd. Lt., ekonomikos atvirumo lygio padidėjimu 33 proc. punkto ir valstybės išlaidų padidėjimu 57,27 mlrd. Lt. KSI padidėjimas 1 punktu siejamas su BVP padidėjimu 36,31 mlrd. Lt. Tuo tarpu KSI pokyčiui padidėjus 1 punktu nedarbo lygis turėtų padidėti 10,55 punkto (žr. 6 pav.).

* KSI poveikis analizuojamam rodikliui; ** KSI poveikis analizuojamam rodikliui, įvertinus kitų veiksnių poveikį; *** Spirmeno koreliacijos koeficientas

8 pav. Korupcijos poveikis BVP: poveikio kanalai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Analizės metu gauti duomenys parodė, kad Lietuvoje ekonomikos augimą veikia daug veiksnių ir ryšys su korupcijos lygiu analizuojamu laikotarpiu nėra glaudus, tačiau nustatyta, kad korupcijos poveikis BVP pasireiškia per poveikį kitiems analizuotiems rodikliams. Atsižvelgus į reikšmingiausių

nepriklausomųjų kintamųjų poveikį (KSI, nedarbo lygio, valstybės išlaidų) galima teigti, kad pasirinkti kintamieji paaiškina net 99 proc. BVP sklaidos Lietuvoje.

Remiantis korupcijos poveikio pagrindiniams makroekonominiams rodikliams Lietuvoje 1999-2010 m. tyrimo metu gautomis išvadomis, suformuluota hipotezė, kad korupcija daro įtaką ekonomikos augimui Lietuvoje, per poveikį tiesioginėms užsienio investicijoms, nedarbo lygiui, ekonomikos atvirumo lygiui ir valstybės išlaidoms.

Apibendrinant ir susisteminus įvairių autorių pasiūlymus, skiriamos šios rekomendacijos, siekiant sumažinti korupcijos lygį ir jos poveikį ekonomikai Lietuvoje:

Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2010) siūlo atsisakyti valstybei ar tam tikroms institucijoms nebūdingų funkcijų, ypač komercinių funkcijų arba demonopolizuoti valstybės funkcijas ir jas perduoti privačiam sektoriui. Tai sumažintų ekonominei veiklai būtinų viešųjų paslaugų kiekį ir jų sudėtingumą, įvestų rinkos santykių elementų į viešųjų paslaugų teikimą. Tokių būdu būtų sumažintas darbo krūvis valstybės institucijoms, institucijų darbas galėtų apsiriboti licencijas ir leidimus teikiančių subjektų priežiūra.

Vyriausybė turėtų dėti pastangas, nukreipiančias kovai su korupcija visuomenėje, kuriant aukštus etikos standartus, kurių visi kartu ir kiekvienas visuomenės narys privalo laikytis. Anot Aliyu, Rano, Elijah, Oludele (2008), turi būti įdiegtos griežtesnės priemonės, siekiant sumažinti valstybinių lėšų nukreipimą privačiai naudai gauti. Pavyzdžiui, nepriklausomos audito ir konsultavimo įmonės galėtų būti įtrauktos, siekiant kritiškai patikrinti dokumentus ir projektus, valdžios pareigūnų atliekamas funkcijas, patikrinti, ar jos įgyvendinamos taip, kaip planuota. Galiausiai, vyriausybė turėtų padidinti savo politinę valią, siekiant panaikinti korupciją šalyje. Dabartinės pastangos jau duoda gerų rezultatų, tačiau jos turėtų būti sustiprintos, o jų taikymo sritis išplėsta daug labiau.

Valstybė turi panaikinti ir sumažinti savo vaidmenį ekonomikoje (Putnam 1993; Svendsen 2003). Turėtų būti nustatytas visiškas rinkos liberalizavimo ir laisvoji prekyba. Rekomenduojama sukurti geresnius koordinavimo mechanizmus tarp institucijų, siekiančių pažaboti korupciją, taip pat sukurti įvairias informavimo programas, siekiant išsamiai informuoti visuomenę apie vykdomą korupcijos prevenciją.

Kiekviena šalis turi nustatyti savo prioritetus dėl kovos su korupcija. Norėdami sutramdyti korupcijos mastus gyventojai turėtų būti perorientuoti į geresnių vertybių sistemą (Obayelu, A. E. 2007). Tai yra būtinas poreikis, siekiant atgrasyti visuomenę nuo pernelyg didelio materializmo ir siekio greitai praturtėti. Rekomenduojama, kad be kitų priemonių, kurių buvo imtasi siekiant mažinti korupciją, vadovybė turėtų noro sekti bausti korumpuotus pareigūnus ir piliečius, taip pat sukurti

palankią ekonominę aplinką, kuri pakeltų piliečių gyvenimo lygį. Anot Obayelu, A. E. (2007), turėtų būti kuriamos programos gyventojams, neturintiems darbo, kurios užtikrintų jiems saugumą ir stabilumą dėl bedarbystės visuomenėje. Tokios programos turėtų motyvuoti nedirbančiuosius ieškotis darbo. Taip pat būtina užtikrinti konkurencingą atlyginimų, tinkamas darbo sąlygas, siekiant visuomenės narius būti aktyviems darbo rinkoje.

Šalys, kurių prasta socialinė ir ekonominė infrastruktūra, gali pajusti didesnę neigiamą korupcijos įtaką (Choudhary 2010).. Todėl svarbu, šioms valstybėms tobulinti jų infrastruktūrą, jei jos nori veiksmingai kovoti su korupcija. Tai turėtų sustiprinti poveikį ekonomikos augimui ne tik dėl palankesnio investicinio klimato, bet ir jo poveikio mažinant korupciją. Policijos ir kitų nuolatinio stebėjimo agentūrų vykdymas taip pat turi būti dar veiksmingesnis. Atsižvelgiant į didžiules teismo ir administracinio pobūdžio vilkinimo išlaidas bei laiką, su korupcija negali būti efektyviai kovojama. Anot Choudhary (2010), Valstybinės valdžios institucijos turėtų skirti papildomų išteklių, kad teisėsaugos institucijos efektyviau veiktų, siekiant nustatyti korupcijos atvejus ir nubausti korumpuotus asmenis. Korupcijos žalingas poveikis augimui, ir jos nuolatinis pobūdis, ragina nedelsiant imtis politinių veiksmų, siekiant pažaboti korupcijos mastą šalyje.

Kadangi Lietuvoje labiausiai korumpuotos yra teisėsaugos, teisingumo įgyvendinimo, priežiūros ar kontrolės funkcijas atliekančios institucijos, korupcijos prevencija atitinkamose institucijose turėtų būti vienas svarbiausių Lietuvos uždavinių norint užtikrinti šalies socialinę-ekonominę plėtrą ir korupcijos mažėjimą šalyje. Jurgelio (2011) teigimu, siekiant stiprinti kovą su korupcija, šalyje būtina įdiegti tikslingo biudžeto lėšų naudojimo kontrolę, įkurti vidaus audito sistemą bei efektyvią etikos sistemą.

Rekomenduotina sukonkretinti ir suderinti teisės aktų, reglamentuojančių valstybės tarnybos, nuostatas, sumažinti jų skaičių. Valstybės tarnybos santykių reguliavimų gausa bei skaidrumo ir nuoseklumo stoka sukuria prielaidas korupcijos plėtotei, o tuo pačiu ekonominės veiklos ribojimui bei išteklių švaistymui. Dėl šios priežasties rekomenduojama išsamiau reglamentuoti valstybės tarnautojų teises ir atsakomybę atliekant jiems priskirtas funkcijas, t. y. įvirtinti valstybės tarnautojų atsakomybę už atliktus veiksmus. Siekiant sumažinti korupcijos poveikį ekonomikos augimui rekomenduotina automatizuoti valstybės institucijų atliekamas funkcijas, panaikinti asmeninio kontakto su valstybės tarnautojais reikalingumą, tame tarpe taikyti adekvačius skaitmeninių technologijų administruojant reguliavimus.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant, kad kovos su korupcija priemonės būtų veiksmingos, jos turi būti nuoseklios ir visapusiškos bei apimti tiek korupcijos prevencijos veiksmus, tiek teisės pažeidimų efektyvų tyrimą, tiek visuomenės švietimą ir nepakantumo korupcijai skatinimą.

IŠVADOS

- Mokslinėje literatūroje vyrauja nemažai teorijų apie korupciją. Vienose jų korupcija apibrėžiama, kaip problema, kuri dėl privačių interesų, piniginės naudos ar statuso nukrypsta nuo įprastų visuomenės normų, arba dėl įtakos valdyti pažeidžia taisykles. Kitose - korupcija tai „susitarimas“, kuris reiškia „privačius“ mainus tarp dviejų šalių („reikalautojo“ ir „davėjo“). Šiuolaikinėje literatūroje vyrauja tokia korupcijos sąvokos interpretacija – tai pareigybinių teisių panaudojimas pasipelnymo tikslais, pareigūno ar politinio veikėjo papirkimas. Daugelis mokslininkų siekė geriau suprasti ir išsiaiškinti, kas lemia korupcijos egzistavimą ir išlikimą visuomenėje. Taip pat jie atliko įvairius tyrinėjimus, norėdami nustatyti, kokį poveikį korupcija daro ekonominiams rodikliams. Atsiradus geresnėms duomenų bazėms, mokslininkai atliko daugiau reikšmingų empirinių tyrimų, siekiant nustatyti jos poveikį atskiros sritims.

Korupcija laikoma viena pagrindinių problemų, kelianti didelę grėsmę ekonominio augimo procesui. Analizuojant korupcijos priežastis ir pasekmes, matyti, kad ji vis dar laikoma aktualia problema. Korupcija vertinama keliais skirtingais rodikliais („Transparency International“ - KSI, Pasaulio banko – KKI, Tarptautinio šalių rizikos gido – ICRG). Darbe naudojamas KSI, nes jis parodo kasmetinius duomenis ir atspindi iš viso pasaulio surinktus požiūrius į korupciją.

- Remiantis mokslinės literatūros analize, korupcija daro poveikį TUI, nedarbo lygiui, ekonomikos atvirumui ir valstybės išlaidoms. Korupcija veikia TUI, nes padidina sandorių sąnaudas, ekonomikos neapibrėžtumą, iškraipo investicijų prioritetus, technologijų pasirinkimą ir mažina efektyvumą. Korumpuotose šalyse yra didesnės sandorių išlaidos, užsienio investuotojai bus linkę vengti investuoti į šalis, kuriose korupcijos lygis yra aukštas. Korupcija gali sumažinti investicijas, dėl to mažėja kapitalo atsargos, o taip pat ir BVP. Korupcija daro poveikį ekonomikos augimui, veikdama žmogiškąjį kapitalą ir kenkdama politiniam stabilumui. Ji yra linkusi pasireikšti tuomet, kai yra aukštesnis nedarbo lygis, tačiau auganti korupcija gali itin padidinti nedarbo lygį šalyje. Galima teigti, kad korupcija gali turėti įtakos darbo užmokesčio diferenciacijai, nemaksimizuoja galimo žmogiškojo kapitalo bei gali paveikti nedarbo lygį. Taip pat, remiantis analizuota literatūra, korupcija veikia ekonomikos atvirumą, kadangi ji gali apriboti šalies prekybos atvirumo laipsnį taip sumažindama ekonomikos augimo tempą. Eksportuotojai patiria sunkumų tose šalyse, kur aukštas korupcijos lygis. Eksportuojant prekes į tokias šalis, gali kilti papildomų problemų ir išlaidų. Tarptautinės prekybos dalyvis gali plėtoti tarptautinės prekybos santykius su atviros ekonomikos šalimis, nes tokios šalys pasižymi mažesniu korupcijos lygiu ir vyriausybės apribojimais. Korupcija daro poveikį ir valstybės išlaidoms, kurios gali būti svarbios ekonomikos augimui. Literatūros analizė parodė, kad labiausiai

korumpuotos šalys išleidžia mažiau lėšų švietimo ir sveikatos apsaugos srityse. Kadangi manoma, kad šios išlaidų kategorijos paprastai skatina augimą, korupcija šioje srityje taip pat gali turėti neigiamą poveikį ekonomikos augimui.

Didėjantis korupcijos lygis šalyje gali sulėtinti ekonomikos plėtrą arba, tam tikromis sąlygomis, paskatinti ekonomikos augimą. BVP parodo visos ekonomikos dydį ir bendrą aktyvumą, todėl dažniausiai jis yra pats svarbiausias rodiklis, kurį stebi analitikai ir investuotojai, gilindamiesi į ekonomikos situaciją. Korupcija didina verslo bei valdymo sąnaudas, tačiau, gali leisti verslininkams apeiti daug biurokratinių procedūrų. Įrodyta, kad kyšininkavimas pakelia produktų ir paslaugų kainas. Anot įvairių autorių, korupcija daro poveikį valstybės išlaidoms, kurios gali būti svarbios ekonomikos augimui. Labiausiai korumpuotos šalys išleidžia mažiau lėšų švietimo ir sveikatos apsaugos srityse, mažina visuomenės infrastruktūros kokybę, turi įtakos politikos stabilumui, šešėlinės ekonomikos atsiradimui. Manoma, kad šios išlaidų kategorijos paprastai skatina augimą, todėl korupcija šioje srityje gali turėti neigiamą poveikį ekonomikos augimui.

- Vertinant korupcijos suvokimo indekso dinamiką nustatyta, kad KSI svyravo nuo 3,8 (1999 m.) iki 5 (2010 m.). 2001 m. pastebimas didžiausias KSI augimas (t. y. korupcijos lygio mažėjimas). Tais metais pastebimai padaugėjo įmonių vadovų, manančių, kad kyšiai nepadedą spręsti problemų, ir nesutinkančių mokėti kyšius. Sumažėjo gyventojų, kurie mano, jog korumpuoti yra teismai, muitinės, kelių policija, žemėtvarkos skyriai, gydymo įstaigos ir privatizavimo tarnybos, tačiau šios institucijos vis dar išlieka labiausiai korumpuotų sąrašė. 2008 m. Lietuvos KSI sumažėjo labiausiai (0,2 punkto) ir siekė 4,6. Korupcijos paplitimą šalyje galėjo įtakoti didėjantis bendras gautų pranešimų, apie korupcijos atvejus šalyje, skaičius. Tačiau tai rodo, kad daugėja piliečių, suvokiančių korupcijos keliamą grėsmę. 2010 m. KSI pasiekė 5 balų ribą. Toks aukštas KSI Lietuvai skirtas pirmą kartą nuo 1999 m., kas reiškia, kad šalis yra pajėgi kontroliuoti korupciją. Lietuva yra viena iš devynių pasaulio valstybių, nuo 2008 m. padariusių didžiausią pažangą.

Įvertinus korupcijos suvokimo indekso ryšį su makroekonominiais rodikliais nustatytas vidutinis ryšys su TUI, BVP, ekonomikos atvirumo lygiu, nedarbo lygiu ir valstybės išlaidomis. Įvertinus vien korupcijos poveikį, KSI paaiškina 48 proc. ekonomikos atvirumo lygio, 44 proc. valstybės išlaidų, 33 proc. TUI ir 22 proc. BVP variacijos Lietuvoje. Taip pat, remiantis determinacijos koeficientu galima teigti, kad KSI pokytis paaiškina 23 proc. nedarbo lygio sklaidos. Tyrimo metu gauti duomenys parodė, kad KSI padidėjimas 1 punktu siejamas su TUI padidėjimu 19,43 mlrd. Lt., ekonomikos atvirumo lygio padidėjimu 33 proc. punkto, valstybės išlaidų padidėjimu 57,27 mlrd. Lt ir BVP padidėjimu 36,31 mlrd. Lt, o KSI pokyčio padidėjimas siejamas su nedarbo lygio padidėjimu 10,55 punkto. Pažymėtina,

kad 1999-2010 m. laikotarpiu KSI nepadidėjo 1 punktu, todėl korupcijos poveikis valstybės išlaidoms buvo mažesnis.

- Įvertinus kitų kintamųjų poveikį, korupcijos įtaka analizuotiems rodikliams sumažėjo, tačiau išliko statistikai reikšminga. Atsižvelgus į kitų veiksnių poveikį nustatyta, kad KSI padidėjimas 1 punktu siejamas su TUI padidėjimu 9,27 mlrd. Lt., EAL padidėjimu 14,64 proc. punkto, valstybės išlaidų padidėjimu 2,94 mlrd. Lt. ir su BVP padidėjimu 36,31 mlrd. Lt. KSI pokyčio padidėjimas 1 punktu siejamas su nedarbo lygio padidėjimu 3,58 punkto.

Atlikta korupcijos poveikio pagrindiniams makroekonominiams rodikliams 1999-2010 m. analizė parodė, kad Lietuvoje ekonomikos augimą veikia daug veiksnių ir ryšys su korupcijos lygiu analizuojamu laikotarpiu nėra glaudus, tačiau nustatyta, kad korupcijos poveikis BVP pasireiškia per poveikį kitiems analizuotiems rodikliams. Taip pat nustatyta, kad korupcijos poveikio ekonomikos augimui kanalai yra TUI, nedarbo lygis, EAL bei valstybės išlaidos. Atsižvelgus į reikšmingiausių nepriklausomųjų kintamųjų poveikį (KSI, nedarbo lygio, valstybės išlaidų) galima teigti, kad jie paaiškina 99 proc. BVP sklaidos Lietuvoje.

Remiantis korupcijos poveikio pagrindiniams makroekonominiams rodikliams Lietuvoje 1999-2010 m. tyrimo metu gautomis išvadomis, suformuluota hipotezė, kad korupcija daro įtaką ekonomikos augimui Lietuvoje, per poveikį tiesioginėms užsienio investicijoms, nedarbo lygiui, ekonomikos atvirumo lygiui ir valstybės išlaidoms, pasitvirtino.

LITERATŪRA

1. „Transparency International“: korupcijos Lietuvoje padaugėjo (2008, rugsėjis). *Balsas* [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.lt/naujiena/215107/transparency-international-korupcijos-lietuvoje-padaugejo>>.
2. 2008 Investment Climate Statement – Ireland (2008). *U.S. Department of State* [žiūrėta 2012-05-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.state.gov/e/eeb/afd/2008/100880.htm>>.
3. 2010 m. biudžetas (2009). Lietuvos Respublikos finansų ministerija [žiūrėta 2012-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.finmin.lt/web/finmin/2010biudzpatob>>.
4. 2010-aisiais metais Lietuvos BVP augo 1,3 procento (2011). [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/pinigai/lietuvo-naujienos/2010-aisiais-metais-lietuvo-bvp-augo-1-3-procento-194-135165#ixzz1t2DSTku0>>.
5. Abubakar, Dr., Kargbo, H. (2006). *Corruption: Concept and Definition Manifestations and Typology in the Africa Context* [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <www.apnacafrica.org/docs/Sierraleoneworkshop_PRESENTATION%25201%2520BY%2520ABU%2520BAKARR%2520KARGBO.doc+Corruption:+Concept+and+Definition+Manifestations+and+Typology+in+the+Africa+Conte&cd=3&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.
6. Acemoglu, D., Verdier, T. (2001). Property rights, corruption and the allocation of talent: a general equilibrium approach. *Economic Journal*, 108(450) [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://economics.mit.edu/files/243>>.
7. Adam, Ch., S., Bevan, D., L. (2005) Fiscal deficits and growth in developing countries. *Journal of Public Economics*, 89(4) [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.economics.ox.ac.uk/Members/david.bevan/Papers/NonLinearEffects_v02.pdf>.
8. Ades, Alberto, Di Tella, Rafael, (1999). Rents, Competition and Corruption. *American Economic Review*, 89(4). [žiūrėta 2012-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.nber.org/papers/w10460.pdf>>.
9. Aidt, T. S. (2009). *Corruption, institutions, and economic development* [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://oxrep.oxfordjournals.org/cgi/content/full/25/2/271>>.
10. Akai, N., Horiuchi, Y., Sakata, M. (2005). Short-run and Long-run Effects of Corruption on Economic Growth: Evidence from State-Level Cross-Section Data for the United States [žiūrėta 2012-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.cirje.e.u-tokyo.ac.jp/research/dp/2005/2005cf348.pdf>>.

11. Alesina, A., Perotti, R. (1997). *Fiscal adjustments in OECD countries: composition and macroeconomic effect*. IMF Staff Papers 44(2) [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/5730.html>>.
12. Alesina, A., Spolaore, E. (1997). On the number and size of nations. *Quarterly Journal of Economics* 112(4) [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2951265?uid=3738480&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=47698997716657>>.
13. Ali, Faiz-Ur-Rehman, Nasir (2010). *The impact of trade openness and corruption on environmental quality* [žiūrėta 2012-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.pide.org.pk/psde23/pdf/Amanat%20Ali.pdf>>.
14. Ali, N., Cullen, G., Gasbarro, D. (2010). *The Coexistence of Corruption and Economic Growth_in East Asia: Miracle or Alarm?* [žiūrėta 2012-03-27]. Prieiga per internetą: <www.apeaweb.org/confer/hk10/papers/ali_n.pdf>.
15. Aliyu, Rano, Elijah, Oludele (2008) *Corruption and Economic Growth in Nigeria: 1986-2007* [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/12504/1/MPRA_paper_12504.pdf>.
16. Al-Sadig, A. (2009, Spring/Summer). The Effects of Corruption on FDI Inflows. *Cato Journal*. Vol. 29 (2) [interaktyvus] [žiūrėta 2012-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.cato.org/pubs/journal/cj29n2/cj29n2-4.pdf>>.
17. *Analizė "Valstybės išlaidos – pasaulio patirtis ir Lietuvos praktika"* (2006). Lietuvos laisvosios rinkos institutas [žiūrėta 2012-04-02]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=4056>.
18. Anderson, J. H. (2006). *Anticorruption in Transition: who is succeeding and why?* [žiūrėta 2010-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.flipkart.com/anticorruption-transition-james-anderson-cheryl/0821366920-r7w3f9j0k3>>.
19. Asiedu, E. (2002). On the determinants of foreign direct investment to developing countries: Is Africa different? *World Development*, 30 [žiūrėta 2012-04-15]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=280062>.
20. Barro, R. J. (1991). Government spending in a simple model of endogenous growth. *The Journal of Political Economy* 98(5) [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: <<http://ideas.repec.org/a/ucp/jpolec/v98y1990i5ps103-26.html>>.
21. Becker, G. S., Stigler, G. J. (1974). Law enforcement, malfeasance and the compensation of enforcers. *Journal of Legal*, 3, 1-19 [žiūrėta 2011-04-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/pss/724119>>.

22. Bellak, Leibrecht ir R. Stehrer (2008). *Policies to attract foreign direct investment: an industry-level analysis* [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/53/35/40301081.pdf>>.
23. Blackburn et al. (2008). Blackburn Keith, Forgues-Puccio Gonzalo F (2009) Why is corruption less harmful in some countries than in others? *Journal of Economic Behavior and Organization* 72(3): 797-810. Service [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/cgbc/dpcgbc/dpcgbc88.pdf>>.
24. Blomstrom, M., Kokko A. (1998). Multinational Corporations and Spillovers. *Journal of Economic Survey*, 12 (2), 1-31 [interaktyvus] [žiūrėta 2012-02-07]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=3&sid=36d4722d-a8e7-4549-91ec-479cb870786a%40sessionmgr11>>.
25. Blumenthal, M. (1999). Capital flows in Eastern Europe, In International Capital Flows edited by Martin Feldstein. *University of Chicago Press*, 97-102 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-10-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=b-FLlfq0TVwC&oi=fnd&pg=PP1&q=Blumenthal,+Michael.+1999.+Capital+flows+in+Eastern+Europe,+In+International+Capital&ots=ANQuG-Ew5d&sig=zwBhRuE4xmVF9f1zeu-6g9vzpFQ#>>.
26. Boliang, Zhu (2007). *Fortune or Evil? The Effects of Inward Foreign Direct Investment on Corruption*. All academic research [žiūrėta 2012-01-05]. Prieiga per internetą: <http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/5/3/0/7/p253079_index.html>.
27. Bose, N., Haque, M. E., Osborn, D. R. (2007). *Public expenditure and economic growth: a disaggregated analysis for developing countries*. The Manchester School 75(5) [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/cgbc/dpcgbc/dpcgbc30.pdf>>.
28. Bradbury, J., Crain, W. (2002). Bicameral legislatures and fiscal policy. *Southern Economic Journal* [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1061723?uid=3738480&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=47698997716657>>.
29. Brahmasrene, T., Jiranyakul, K. (2001). Foreign Direct Investment in Thailand, What Factors Matter? *Proceedings of the Academy for International Business*, 1(2) [žiūrėta 2012-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/download/5934/4711>>.
30. Braun, M., Di Tella, R. (2000, February). *Inflation and Corruption*. Harvard business school [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą:

- <<http://www.hbs.edu/research/facpubs/workingpapers/papers2/9900/00-053.pdf>>.
31. Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. (2007). *Finansų analizė*. Kaunas: Technologija.
 32. Cameron, D. R. (1978). The expansion of the public economy: a comparative analysis, *The American Political Science Review* 72(4). [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: <<http://lime.weeg.uiowa.edu/~c030137/cameron.pdf>>.
 33. Campos, J. E. (1998). The Impact of Corruption on Investment: Predictability Matters. *Science direct* [interaktyvus] [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6VC6-3X5H9TD-1B&_user=10&_coverDate=06%2F30%2F1999&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_searchStrId=1193692362&_rerunOrigin=scholar.google&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=deefb7264492c55dbe9716ea382689d6>.
 34. Choudhary (2010). The impact of corruption on growth: An empirical analysis in the indian context. *Asian journal of public affairs*, vol. 3 no. 2 [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.spp.nus.edu.sg/ajpa/pdf/issue6/7%20Keshav%20Choudhary.pdf>>.
 35. Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos (2002). *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2011-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=197963&p_query=&p_tr2=>>.
 36. Corruption, unemployment „destabilising Sierra Leone“ (2010). *Afrol news* [žiūrėta 2012-05-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.afrol.com/articles/19085>>.
 37. Čekanavičius, V. (2011) *Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose*. Projektas: Lietuvos HSM duomenų archyvo LiDA plėtra. Kaunas
 38. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2006). *Statistika ir jos taikymai II*. Vilnius: TEV
 39. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2006). *Statistika ir jos taikymai I*. Vilnius: TEV.
 40. Dahlström, Johnson (2007). *Bureaucratic Corruption, MNEs and FDI* [žiūrėta 2012-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.infra.kth.se/cesis/documents/WP82.pdf>>.
 41. Devarajan, S., Swaroop, V., Zou, H. (1996). The composition of public expenditure and economic growth. *Journal of Monetary Economics* 37(2) [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://www1.worldbank.org/publicsector/pe/pfma06/ShantaVinayHengfu.pdf>>.
 42. Dreher, A., Herzfeld, T. (June 2005). *The Economic Costs of Corruption: A Survey and New Evidence*. [žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://ideas.repec.org/p/wpa/wuwpppe/0506001.html>>.
 43. Dreher, A., Siemers, L. (2005, July). *First Version: The Intriguing Nexus between Corruption and Capital Account Restrictions* [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą:

- <<http://ideas.repec.org/p/kof/wpskof/05-113.html>>.
44. Dutt, P., Traca, D. (2009, June). *Corruption and its impact on trade: Extortion or evasion?* [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://faculty.insead.edu/dutt/Research/Corruption%20and%20Tariffs.pdf>>.
45. Easterly, W., Rebelo, S. (1993). Marginal Income Tax Rates and Economic Growth in Developing Countries. *European Economic Review*, 37(2-3) [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: <http://williameasterly.files.wordpress.com/2010/08/3_easterly_rebelo_marginalincometaxrates_rp.pdf>.
46. *Effects of Corruption on Economy of the country* (1999, February). A hand book on fighting corruption [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.karmayog.org/anticorruption/anticorruption_870.htm>.
47. Ehrlich, Lui (1999) Ehrlich Isaac, Lui Francis T (1999) Bureaucratic corruption and endogenous economic growth. *Journal of Political Economy* 107(6) [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.bm.ust.hk/~ced/corrjpet.PDF>>.
48. Ekonomikos apžvalga: Lietuva (2010). *Swedbank makroekonomikos apžvalga* [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.swedbank.lt/lt/previews/get/1500/rss>>.
49. Elias, V. (1985). *Government expenditure on agricultural and agricultural growth in Latin America*. Working paper. International Food Policy Research Institute [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.ifpri.cgiar.org/sites/default/files/pubs/pubs/abstract/23/rr23.pdf>>.
50. Everhart, S., Martinez-Vazquez, J., McNab, R. M. (2009). *Corruption, governance, investment and growth in emerging markets*. [žiūrėta 2012-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&hid=104&sid=1fdb1b8d-271f-4090-ba9b-78fa4f40965f%40sessionmgr113>>.
51. Fan, S., Hazell, P., Thorat, S. (2000). Government spending, growth and poverty in rural India. *American Journal of Agricultural Economics* 82(4). [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/eptdp33.pdf>>.
52. Fan, S., Rao, N. (2003). Public spending in developing countries: trends, determination and Impact. Working paper, International Food Policy Research Institute [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: <<http://people.umass.edu/econ797f/Syllabus%20and%20Readings/Readings/Gender/govspending.strcadj.pdf>>.
53. Fan, S., Zhang, X., Rao, N. (2004). *Public expenditure, growth, and poverty reduction in rural*

- Uganda*. Working paper, International Food Policy Research Institute [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/dsgdp04.pdf>>.
54. Feils, D. J., Rahman, M. (2008). Regional Economic Integration and Foreign Direct Investment: The Case of NAFTA. *Management International Review*, 48(2) [žiūrėta 2012-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com/content/p5w243788g1p7047/fulltext.pdf>>.
55. Frisch, D. (1996, July-August). The effects of corruption on development. *The Courier ACP-EU*, 158, 68-70 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.euforic.org/courier/158e_fri.htm>.
56. Gaomab, M. (2005, May). *The Effects of Corruption on the Namibian Economy Presented at the - breakfast meeting Organised by the Namibia Economic Society* [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.sarpn.org.za/documents/d0001526/Namibia_Corruption_May2005.pdf>.
57. Gavelis, V. (2006). Korupcija - objektyvus valstybės veiklos mechanizmo kliuvinys. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (7) [žiūrėta: 2012-04-19]. Prieiga per internetą: <[http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidinys%20\(7\)/Gavelis.pdf](http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidinys%20(7)/Gavelis.pdf)>.
58. [Gavelis, V.](#) (2005). The Impact of a Country's Economic Development on Corrupt Relationships. *Socialiniai tyrimai 1 (5)* [interaktyvus] [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=abf1d97b-ff12-4796-893a-51edd8e1dc49&articleId=5fea8b85-6ce9-429a-b6ed-231d1de52bc3>>.
59. Gleditsch, Kristian S. (2002). Expanded Trade and GDP Data. *Journal of Conflict Resolution* (46) [žiūrėta 2012-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://jcr.sagepub.com/content/46/5/712.full.pdf+html>>.
60. Globerman, S., Shapiro, D.M.. (1999). The impact of government policies on foreign direct investment: the Canadian experience. *Journal of International Business Studies* [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/155463?uid=3738480&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=47698899586047>>.
61. Goel, R. K., Nelson, M. A. (1998). Corruption and government size: A disaggregated analysis. *Public Choice*, 97, 107–120 [žiūrėta 2011-04-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com/content/l7346k71p56p2uu2/>>.
62. Griniuvienė, L. (2001). *Statistikos praktiniai darbai*. Vilnius.
63. Gupta, S., Davoodi, H., Alonso-Terme, R. (2002). *Does corruption affect income inequality and poverty?* [žiūrėta 2012-04-12]. Prieiga per internetą:

- <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&hid=104&sid=8bf93ed2-80b1-48f6-8106-2fa7e3147d30%40sessionmgr111>>.
64. Gurria, A. (2007, October). *Panel on Countering Corruption in International Business and Development Activities*. Organization for economic co-operation and development [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/document/26/0,3343,en_2649_34487_39526682_1_1_1_1,00.htm>.
65. Hillman, A., L. (2004). Corruption and public finance: an IMF perspective. *European Journal of Political Economy* 20(4) [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0176268004000539>>.
66. Hodess, R., Banfield, J., Wolfe, T. (2001). Global Corruption Report 2001. *Transparency International* [interaktyvus] [žiūrėta 2011-02-11]. Prieiga per internetą: <www.transparency-kuwait.org>.
67. Hongxin Zhao, H. Kim, Jianjun Du (2003). *The Impact of Corruption and Transparency on Foreign Direct Investment* [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <www.jstor.org/stable/40835633>.
68. Houston, D. (2007). Can Corruption Ever Improve an Economy? *Cato Journal*, 27 (3), 325-42 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-10-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.questiaschool.com/read/5026702890?title=Can%20Corruption%20Ever%20Improve%20an%20Economy%3f>>.
69. Hunya, G. (2000, March-April). Home Country Patterns of FDI in Central and Eastern European Countries. *Russian and East European Finance and Trade*, 36 (2), 87 [žiūrėta 2011-10-05]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=1&hid=3&sid=21000419-72a5-41e0-bb5b-d5c40628561a%40sessionmgr4&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=3687369>>.
70. Huntington, S., P. (1968) *Political order in changing societies* [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <http://books.google.lt/books/about/Political_Order_in_Changing_Societies.html?id=XiwT0xC__0C&redir_esc=y>.
71. Yih Yun, Y. J., Groenewold, N., Tcha, M. (2000). The Determinants of Foreign Direct Investment in Australia. *The Economic Record*, 76 (232) [žiūrėta 2012-04-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.economics.unimelb.edu.au/downloads/wpapers-05/946.pdf>>.
72. Jakutis, A., Liukaitis, R., Samulevicius, J. (2007). Analysis of factors of export development of Lithuania. *Technological and Economic Development of Economy*, 13(4) [žiūrėta 2012-03-25].

- Prieiga per internetą: <<http://dspace.vgtu.lt/handle/1/400>>.
73. Jurgelis, M. (2011). Tiesioginės užsienio investicijos toliau auga. *Market news* [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <http://www.marketnews.lt/komentaras/tiesiogines_uzsienio_investicijos_toliau_auga;comid=5552>.
74. Kasiulevičius, V., Denapienė, G. (2008). Statistikos taikymas mokslinių tyrimų analizėje. *Gerontologija* 9 (3) [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2008/nr_3/2008_176_180.pdf>.
75. Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M. (2008, June). *Governance Indicators: Governance matters VII : aggregate and individual governance indicators 1996-2007* [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2008/06/24/000158349_20080624113458/Rendered/PDF/wps4654.pdf>.
76. Kennedy King, A. (2003, August). *The Link between Foreign Direct Investment and Corruption in Transitional Economies*. The Norman Paterson School of International Affairs Carleton University Ottawa, Ontario [žiūrėta 2012-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://jobfunctions.bnet.com/abstract.aspx?docid=312670>>.
77. Kersan-Skabic, I., Orlic, E. (2007). Determinants of FDI in CEE, Western Balkan Countries (Is Accession to the EU Important for Attracting FDI?). *Economic and Business Review*, 9(4) [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.economywatch.com/foreign-direct-investment/countries/thailand.html>>.
78. *Koreliacinė analizė, VI skyrius*. Aplinkotyros katedra, Gamtos mokslų fakultetas [žiūrėta 2011-04-19]. Prieiga per internetą: <http://aplinkotyra.vdu.lt/uploads/file/moduliai/statistika_aplinkotyroje/statistika_aplinkotyroje_Paskaitu%20medziaga/paskaita6.pdf>.
79. *Korupcijos mastai Lietuvoje sumažėjo, rodo tyrimas* (2004). Baltic News Service [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.bns.lt/>>.
80. Korupcijos suvokimo indeksas Lietuvoje pirmą kartą pasiekė 4,9 balo (2009). *Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba* [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.stt.lt/lt/naujienos/,nid.469>>.
81. Krugman, P. (1988). Financing vs. forgiving a debt overhang. *Journal of Development Economics* 29(3) [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.elsevier.com/framework_aboutus/pdfs/Financing_vs_Forgiving.pdf>.
82. Lacko, M. (2006). *Tax Rates with Corruption: Labour-market Effects* [žiūrėta 2012-04-29]. Prieiga

- per internetą: [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://econ.core.hu/doc/dp/dp/mtdp0604.pdf>>.
83. Lambsdorff, J. G. (2003) How corruption affects persistent capital flows. *Economics of governance*, 4, 229-243 [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com/content/dgtf6rlky22r6qjt/fulltext.pdf>>.
84. Leff, N. H. (1999). *Economic development throuth bureaucratic corruption* [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=fiVeX-IICtcC&oi=fnd&pg=PA389&dq=corruption+influence+to+economy&ots=sQi3RDVYEq&sig=Ws6GA1CgmWJ2lBmgNxbO6tYDhHQ#v=onepage&q=corruption%20influence%20to%20economy&f=false>>.
85. Leite, C., Weidmann, J. (1999, June) Does mother nature corrupt? Natural resources, corruption and economical growth. *International Monetary Fund*, 99 (85) [interaktyvus] [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=259928>.
86. Leys, C. (1965). What is the problem about corruption? *Journal of Modern African Studies* 3 [žiūrėta 2012-05-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/158703?uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=2110080574028>>.
87. Li, H., Xu, I. C., Zou, F. (2000). Corruption, Income Distribution, and Growth. *Economics and Politics*, volume 12, No. 2. [žiūrėta 2012-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/SSAJ151.pdf>>.
88. *Lietuvoje kyla korupcijos lygis* (2009). Respublika BETA [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/lietuvoje_kyla_korupcijos_lygis/,print.1>.
89. Lietuvos banko metų ataskaita (2010). *Lietuvos bankas*. [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <www.lb.lt/metu_ataskaita_2009>.
90. Lietuvos Respublikos Seimas. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos. (2004). [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238210&p_query=&p_tr2=>>.
91. *Lietuvos Statistikos departamentas*. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/>>.
92. *Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija* (2002). Lietuvos Respublikos ūkio ministerija Lietuvos mokslų akademija [žiūrėta 2012-03-03]. Prieiga per internetą:

- <<http://www.egov.lt/uploads/file/Ukio%20pletros%20strategija.pdf>>.
93. Littvay, L., Donica, A. N. P. (2006, June) Corruption: a cause or an effect? *Canadian Political Science Association Conference* [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <www.cpsa-acsp.ca/papers-2006/Littvay-Donica.pdf>.
 94. Macrae, J. (1982). Underdevelopment and the Economics of Corruption: A Game Theory Approach. *World Development*, 10 (8), 677–87 [interkatyvus] [žiūrėta 2011-10-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.allbusiness.com/management-companies-enterprises/3955783-1.html>>.
 95. Marshall, A. (2007). *Explaining non-compliance with labour legislation in Latin America: A cross-country analysis* [žiūrėta 2012-05-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.ilo.org/public/english/bureau/inst/publications/discussion/dp18407.pdf>>.
 96. Mauro, P. (2004). The persistence of corruption and slow economic growth. *IMF Staff Papers* 51(1) [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp02213.pdf>>.
 97. Mehanna (2002). *Quality of governance and openness in the middle east: is there a link?* [žiūrėta 2012-03-03]. Prieiga per internetą: <http://www.relooney.info/SI_Governance/Governance-Development_16.pdf>.
 98. Miyamoto, K. (2008). Human Capital Formation and Foreign Direct Investment in Developing Countries. *Development Centre on Financing Development*, ISSN: 1995-2821 [žiūrėta 2012-04-18]. Prieiga per internetą: <www.oecd.org/dataoecd/45/25/5888700.pdf>.
 99. Moe, F., Ahmadi-Esfahani, F. Z. (2006). *Corruption and economic growth in Lebanon* [žiūrėta 2012-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/6043/2/cp08fa01.pdf>>.
 100. Mohsin, A. (2010), *Causes Of Unemployment In Pakistan* [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.einfopedia.com/causes-of-unemployment-in-pakistan.php>>.
 101. Muhammad, S., Inuwa, I. (2011). *Unemployment in nigeria: implication on the gross domestic product (gdp) over the years* [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.ijeronline.com/documents/volumes/vol2issue1/ijer2011010107.pdf>>.
 102. Muponda, G. (2009). *Corruption driving Zimbabwe's inflation* [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.newzimbabwe.com/pages/inflation181.17413.html>>.
 103. Murphy K., M., Shleifer, A., Vishny, R., W. (1993). Why is rent-seeking so costly to growth? *The American Economic Review* 83(2) [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.economics.harvard.edu/faculty/shleifer/files/rent_seeking.pdf>.
 104. Naci Mocan, H. (2004, May). What Determines Corruption? *International Evidence from*

- Micro Data* [žiūrėta 2012-04-19]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=537805>.
105. Nausėda, G. (2007). *Ekonominės politikos vingiai mažoje ir atviroje ekonomikoje*. NK Verslas Nr. 8. [žiūrėta 2012-05-10]. Prieiga per internetą: <<http://verslas.banga.lt/lt/leidinys.printer/3e4910f41c2a0>>.
106. Neumayor, E., Spess, L. (2005). Do Bilateral Investment Treaties Increase Foreign Direct Investment to Developing Countries? *World Development*, 33(10), 1567–1585 [žiūrėta 2012-04-18]. Prieiga per internetą: <[http://eprints.lse.ac.uk/627/1/World_Dev_\(BITs\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/627/1/World_Dev_(BITs).pdf)>.
107. Nnadozie, E., Osili, U. O. (2004). U.S. Foreign Direct Investment in Africa and its Determinants. *UNECA Workshop of Financial Systems and Mobilization in Africa*, Nov 2nd [žiūrėta 2012-04-15]. Prieiga per internetą: <http://www.uneca.org/eca_resources/major_eca_websites/nairobi/foreign%20direct%20investment%20in%20africa%20and%20its%20determinants.ppt>.
108. Nuo analize pagrįstos politikos dialogo iki veiksmingo sprendimų priėmimo (2009). *LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Jungtinių Tautų vystymo programa Lietuvoje, Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje* [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.undp.lt/uploads/Publications%20LT/PSIA%20Santrauka.pdf>>.
109. Obayelu, A. E. (2007). *Effects of Corruption and Economic Reforms on Economic Growth and Development: Lessons from Nigeria* [žiūrėta 2012-03-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Knowledge/25068317-EN-OBAYELUS-PAPER-ON-CORRUPTION-MODIFIED-VERSION.PDF>>.
110. Owings, S., Borck, R. (2000). *Legislative professionalism and government spending: do citizen legislators really spend less?* *Public Finance Review* 28(3) [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://pfr.sagepub.com/content/28/3/210.abstract>>.
111. Pellegrini, L., Gerlagh, R. (2004). Corruptions effect on growth and its transmission channels. *Kyklos* 57(3) [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <http://lyrawww.uvt.nl/~rgerlagh/papers/kyklos_57_429.pdf>.
112. Piasecka, A. (2003). *Teisėtos laisvės deficitas*. Lietuvos laisvosios rinkos institutas [žiūrėta 2011-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt/Straipsn/Deficit.phtml>>.
113. Poviliūnas, A. (2003). *Moksliniai ekonomikos tyrimai: pasirengimas, vykdymas, realizavimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
114. Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work. Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt/books?>

- id=gKZP8_Tp27UC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.
115. Rahmah, I., Ishak, Y. (2003) Labour market competitiveness and foreign direct investment: The case of Malaysia, Thailand and the Philippines. *Department of Economic Development, Faculty of Economics* [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <icsjlibrary.inti.edu.my/library/custom/labour.pdf>.
116. Remmer, K. (2004). Does foreign aid promote the expansion of government? *American Journal of Political Science* [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0092-5853.2004.00057.x/abstract>>.
117. Rodríguez Lopez, S. (2011). *Unemployment, new firm entry and entrepreneurship policies. The spanish case* [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=23505>>.
118. Rodrik, D. (1998). Why Do More Open Economies Have Bigger Governments? *Journal of Political Economy*, 106(5) [žiūrėta 2012-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/discover/10.1086/250038?uid=3738480&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=47698997660707>>.
119. Rudzkis, R. (2005). Nedarbo lygis mažėja, darbo jėgos ištekliai senka. *Sekundė.lt* [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienos/r-rudzkis-nedarbo-lygis-mazeja-darbo-jegos-istekliai-senka/>>.
120. Sachs, J., Warner, A. (1995). Economic Reform and the Process of Global Integration. *Brookings Papers on Economic Activity*, 0(1). [žiūrėta 2012-03-03]. Prieiga per internetą: <http://earth.columbia.edu/sitefiles/file/about/director/pubs/brookings_q195.pdf>.
121. Sadiku, M. (2002). *The Impact of Corruption on Kosovo's Economy* [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <www.cipe.org/pdf/publications/fs/article1e35.pdf>.
122. Sandholtz, W., Gray, M. M. (2003). International Integration and National Corruption. *International Organization*, 57 (3), 761-800 [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-11]. Prieiga per internetą: <<http://explore.georgetown.edu/people/mmg34/?Action=ViewPublications>>.
123. Sanz, I., Velzquez, F. (2002). *Determinants of the composition of government expenditure by functions*. European Economy Group Working Papers [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/fichero_articulo?codigo=3125460>.
124. Saunders, P., Klau, F. (1985). *The role of the public sector: causes and consequences of the growth of government*. Vol. no. 4, OECD Economic Studies no. 4. [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/topicdocumentlistbydate/0,3756,en_2649_37405_1_1_1_122>.

- _37405,00.html>.
125. Schneider, Buehn (2009). *Corruption and the Shadow Economy: A Structural Equation Model Approach* [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://ftp.iza.org/dp4182.pdf>>.
 126. Semenescu, A., Cataramă, D., Pele, T. P., Dragotă, V., Brașoveanu, L. O. (2006). *Corruption, Investments and Economic Growth* [žiūrėta 2012-03-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.wbiconpro.com/217-Semenescu,A%20&%20Others.pdf>>.
 127. Shrabani, S., Rukmani, G. (2009). *Does Higher Levels of Democracy and Economic Freedom Reduce Corruption: Some Cross-National and Regional Evidence* [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.business.uwa.edu.au/__data/assets/pdf_file/0003/1655400/Saha.pdf>.
 128. Simėnas, D. Slovakiją atsisakė remti ES (2001, gegužės 1). *Verslo žinios*, p. 19.
 129. Subhayu, Roy (2007). *Corruption and Trade Protection: Evidence from Panel Data* [žiūrėta 2012-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://research.stlouisfed.org/wp/2007/2007-022.pdf>>.
 130. Svendsen, G.T. (2003). *Political Economy of the European Union: Institutions, Policy and Economic Growth* [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <http://books.google.lt/books?id=WMh0abjD3jYC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.
 131. Swaleheen, M., Stansel, D. (2000). *Economic freedom, corruption, and growth*. [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/bps/additionalcontent/18/28085818/ECONOMIC-FREEDOM-CORRUPTION-AND-GROWTH+corruption+affect+GDP&cd=6&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.
 132. Swaleheen, M., Stansel, D. (2007). Economic freedom, corruption, and growth. *Cato Journal*, 27(3), 343-358. [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.cato.org/pubs/journal/cj27n3/cj27n3-3.pdf>>.
 133. Tanzi, V. (1998, December). Corruption Around the World Causes, Consequences, Scope, and Cures. *International Monetary Fund*, 45 (4) [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/1998/12-98/pdf/tanzi.pdf>>.
 134. Tanzi, V. (2000). *Governance, Corruption, and Public Finance: An Overview* [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.adb.org/Documents/Conference/Governance_Corruption_PFM/01govern.pdf>.
 135. Tanzi, V., Davoodi, H. R. (2000, November). *Corruption, growth and public finances* [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=880260>.
 136. *Tarptautinių žodžių žodynas* (1985). Vyriausioji enciklopedijų redakcija.

137. *The Anti-Corruption plain language guide*. (2009, July). Transparency International [žiūrėta 2011-03-04]. Prieiga per internetą: <http://media.transparency.org/fbooks/pubs/pl_guide/>.
138. Tiesinė regresija. Statistika aplinkotyroje (2012). *Vytauto Didžiojo universitetas* [žiūrėta 2012-04-12]. Prieiga per internetą: <aplincotyra.vdu.lt/material/moduliai/statistika>.
139. Ugur, M., Dasgupta, N. (2011). *Evidence on the economic growth impacts of corruption in low-income countries and beyond* [žiūrėta 2012-03-27]. Prieiga per internetą: <http://www.dfid.gov.uk/r4d/PDF/Outputs/SystematicReviews/Corruption_impact_2011_Ugur_report.pdf>.
140. Utku Teksoz, S. (2004). *Corruption and Foreign Direct Investment: An Empirical Analysis*. Munich Graduate School of Economics [žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.edge-page.net/jamb2004/teksoz.pdf>>.
141. *Valstybės skola 2008* (2009). Finansų ministerija žiūrėta [2012-03-03]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/leidiniai/failai/fm_valstybes_skola_2009m.pdf>.
142. *Valstybės skola 2007* (2008). Finansų ministerija [žiūrėta 2012-04-02]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/leidiniai/failai/Valstybes_skola_2007.pdf>.
143. Vilkas, E. (2002, birželis). Šešėlinė ekonomika. *Veidas*, 23 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/3cfe65a9cf882?veidas=fbcda5af367fae20489c524cafe>>.
144. Voznyak, Vitaliy (2008). *Corruption in Ukraine: Explaining Variation Across Administrative Divisions* [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <http://citation.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/2/6/7/4/3/pages267431/p267431-1.php>.
145. *What is the Corruption Perceptions Index?* Transparency International [žiūrėta 2012-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009>.
146. *World Bank Says Corruption Costs 9% of GDP* (2003, April). Emerging Markets Economy [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qn4174/is_20030408/ai_n12919583/>.
147. Zhao, J. H., Kim S. H., Du, J. (2003). The Impact of Corruption and Transparency on Foreign Direct Investment: An Empirical Analysis. *Management International Review*, 43(1) [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/40835633?uid=3738480&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=47698899586047>>.
148. Žukauskas, V. (2011). *Šešėlinė ekonomika: priežastys – aiškios, kova – nesėkminga*. Lietuvos laisvosios rinkos institutas [žiūrėta 2012-04-01]. Prieiga per internetą:

<http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=6040>.

PRIEDAI

TUI

Model Summary^c

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	0,624(a)	0,389	0,328	8,88030	0,393
2	0,998(b)	0,996	0,995	0,72267	1,675

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, BVP

c. Dependent Variable: TUI

ANOVA^c

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	501,834	1	501,834	6,364	0,030(a)
	Residual	788,598	10	78,860		
	Total	1290,432	11			
2	Regression	826,870	2	413,435	791,644	0,000(b)
	Residual	3,133	6	0,522		
	Total	830,004	8			

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, BVP

c. Dependent Variable: TUI

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-68,529	35,845		-1,912	0,085					
	KSI	19,431	7,703	0,624	2,523	0,030	0,624	0,624	0,624	1,000	1,000
2	(Constant)	-57,456	12,729		-4,514	0,004					
	BVP	0,493	0,016	0,936	30,634	0,000	0,995	0,997	0,768	0,673	1,485
	KSI	9,270	2,785	0,102	3,329	0,016	0,637	0,805	0,083	0,673	1,485

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, BVP

a. Dependent Variable: TUI

NEDARBO LYGISModel Summary^c

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	0,545(a)	0,297	0,226	4,17172	0,732
2	0,946(b)	0,894	0,864	1,71979	2,094

a. Predictors: (Constant), KSI_pokytyis

b. Predictors: (Constant), KSI_pokytyis, Ekonomikos_atvirumas

c. Dependent Variable: Nedarbo_lygis

ANOVA^c

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	73,396	1	73,396	4,217	0,067(a)
	Residual	174,033	10	17,403		
	Total	247,429	11			
2	Regression	174,965	2	87,483	29,578	0,000(b)
	Residual	20,704	7	2,958		
	Total	195,669	9			

a. Predictors: (Constant), KSI_pokytyis

b. Predictors: (Constant), KSI_pokytyis, Ekonomikos_atvirumas

c. Dependent Variable: Nedarbo_lygis

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	10,737	1,309		8,201	0,000					
	KSI	10,545	5,135	0,545	2,054	0,047	0,545	0,545	0,545	1,000	1,000
2	(Constant)	40,366	5,530		7,299	0,000					
	KSI_pokytytis	3,575	2,543	0,206	1,406	0,020	0,650	0,469	0,173	0,705	1,419
	Ekonomikos_atvirumas	-0,310	0,055	-0,818	-5,583	0,001	-0,930	0-,904	-0,686	0,705	1,419

a. Predictors: (Constant), KSI_pokytytis

b. Predictors: (Constant), KSI_pokytytis, Ekonomikos_atvirumas

a. Dependent Variable: Nedarbo_lygis

EKONOMIKOS ATVIRUMASModel Summary^c

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	0,726(a)	0,528	0,480	0,11325	1,663
2	0,959(b)	0,919	0,893	3,50461	1,643

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, importo_muitai_nuo_importo

c. Dependent Variable: Ekonomikos_atvirumas

ANOVA^c

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	0,143	1	0,143	11,169	0,007(a)
	Residual	0,128	10	0,013		
	Total	0,271	11			
2	Regression	840,482	2	420,241	34,215	0,001(b)
	Residual	73,694	6	12,282		
	Total	914,176	8			

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, importo_muitai_nuo_importo

c. Dependent Variable: Ekonomikos_atvirumas

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-58,865	46,504		-1,266	0,234					
	KSI	33,351	9,991	0,726	3,338	0,008	0,726	0,726	0,726	1,000	1,000
2	(Constant)	14,637	12,214	0,140	-1,198	0,276	-0,235	-0,439	-0,139	0,990	1,011
	importo_muitai_nuo_importo	-216,893	57,806		3,752	0,009					
	KSI	118,457	14,771	0,934	-8,020	0,000	-0,949	-0,956	-0,930	0,990	1,011

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, importo_muitai_nuo_importo

a. Dependent Variable: Ekonomikos_atvirumas

VALSTYBES IŠLAIDOS

Model Summary^c

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	0,714(a)	0,509	0,439	6,71848	0,881
2	0,981(b)	0,962	0,948	2,19987	1,916

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, miesto_gyv_nuo_visu_gyv, BVP

c. Dependent Variable: Valstybės išlaidos

ANOVA^c

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	327,990	1	327,990	7,266	0,031(a)
	Residual	315,966	7	45,138		
	Total	643,956	8			
2	Regression	991,377	3	330,459	68,285	0,000(b)
	Residual	38,715	8	4,839		
	Total	1030,093	11			

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, miesto_gyv_nuo_visu_gyv, BVP

c. Dependent Variable: Valstybės išlaidos

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-248,093	102,004		-2,432	0,044					
	KSI	57,270	21,246	0,714	2,696	0,031	0,714	0,714	0,714	1,000	1,000
2	(Constant)	-991,990	327,650		-3,028	0,016					
	KSI	2,943	2,673	0,106	1,101	0,030	0,480	0,363	0,075	0,510	1,963
	BVP	0,420	0,034	1,022	12,426	0,000	0,958	0,975	0,852	0,695	1,439
	miesto_gyv_nuo_visu_gyv	14,572	4,793	0,274	3,040	0,016	-0,244	0,732	0,208	0,578	1,731

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, miesto_gyv_nuo_visu_gyv, BVP

a. Dependent Variable: Valstybės išlaidos

BVPModel Summary^c

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	0,573(a)	0,289	0,217	20,814	0,580
2	0,999(b)	0,999	0,998	1,05867	1,908

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, Valstybės išlaidos, Nedarbo lygis

c. Dependent Variable: BVP

ANOVA^c

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1757,028	1	1757,028	4,056	0,072(a)
	Residual	4332,237	10	433,224		
	Total	6089,264	11			
2	Regression	5653,418	3	1884,473	1681,385	0,000(b)
	Residual	7,846	7	1,121		
	Total	5661,263	10			

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, Valstybės išlaidos, Nedarbo lygis

c. Dependent Variable: BVP

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-96,479	83,927		-1,150	0,050					
	KSI	36,313	18,032	0,537	2,014	0,040	0,537	0,537	0,537	1,000	1,000
2	(Constant)	-1,976	4,746		-0,416	0,690					
	Valstybės_išlaidos	2,145	0,045	0,819	47,677	0,000	0,973	0,998	0,671	,670	1,492
	Nedarbo_lygis	-1,132	0,077	-0,235	-14,739	0,000	-0,641	-0,984	-0,207	,780	1,282
	KSI	6,753	1,045	0,101	6,460	0,000	0,507	0,925	0,091	,814	1,229

a. Predictors: (Constant), KSI

b. Predictors: (Constant), KSI, Valstybės_išlaidos, Nedarbo_lygis

a. Dependent Variable: BVP